

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ET-TAYYİB SALİH'İN "MEVSİMU'L-HİCRA İLA'Ş-ŞEMÂL"
ADLI ROMANININ TAHLİLİ

Hazırlayan

Anas MSLM

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Mahmut KAYAGİL

TOKAT – 2019

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ET-TAYYİB SALİH'İN "MEVSİMU'L-HİCRA İLA'Ş-ŞEMÂL"

ADLI ROMANININ TAHLİLİ

Hazırlayan

Anas MSLM

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Mahmut KAYAGİL

TOKAT – 2019

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, **Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Mahmut KAYAGİL** danışmanlığında hazırlamış olduğum “**Et-Tayyib Salih’in “Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl” Adlı Romanının Tahlili**” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Anas MSLM

İmza

ET-TAYYİB SALİH'İN "MEVSİMÜ'L-HİCRA İLA'Ş-ŞEMÂL"
ADLI ROMANININ TAHLİLİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 07/08/2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Mahmut KAYAGİL

.....

Üye : Doç. Dr. Halis DEMİR

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Uğur GÜLBİL

.....

Üye :

.....

Üye :

.....

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
11/07/2019 tarih ve 39-06 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Prof.Dr.İlhan EROĞLU

Enstitü Müdürü: Enstitü Müdürü

İTHAF

Çok değerli anneme, babama ve bütün aileme ithaf olunur...

ÖNSÖZ

İlk eğitimini Sudan’da tamamlayan ve ardından İngiltere’ye giden et-Tayyib Salih, 20.y.y. Modern Arap Edebiyatı’nın en önemli yazarlarından biri kabul edilmektedir. İngiltere’de uzun bir süre BBC’nin Arapça departmanının yöneten ardından UNESCO’da çalışan yazar, hiçbir zaman kendi kimliğinden uzaklaşmamış ve bir Afrikalı veya Arap olarak dini, içtimai ve politik kimliğini eserlerine yansıtmaya devam etmiştir. Roman alanında başarılı eserler ortaya koyan yazar, bu başarısını “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*” ile zirveye taşımıştır. Çalışmamıza konu olan bu eser, 2001 yılında Arap Edebiyatı Akademisi tarafından 20.y.y. en önemli romanı olarak ilan edilmiş, Batı’da ve dünyada ses getirmiş ve yirmiden fazla dile tercüme edilmiştir. Modern Arap edebiyatının en iyi romanlarından biri kabul edilen ve sinemaya uyarlanan yazarın “*Ursu’z-Zeyn*” adlı romanı hikayesindeki ve kurgusundaki başarısıyla 1976 yılında Cannes Film Festivalinde ödüle layık görülmüştür. et-Tayyib Salih, romanda olduğu gibi kısa hikâye alanında da başarılı çalışmalar ortaya koymuştur.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, et-Tayyib Salih’in başarılı eseri “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*”, roman teknikleri açısından tahlil edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın fikir ve teşekkür aşamasında hiçbir zaman yardımlarını bizden esirgemeyen, okuma ve tashih aşamasında hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Mahmut KAYAGİL’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamız için gerekli olan bazı kaynakları Sudan’dan temin etme konusunda bizlere yardımcı olan Sudan Nileyin Üniversitesi öğretim üyesi, Prof. Dr. Hasan BEŞİR’e de sonuz teşekkürü bir borç bilirim.

Anas MSLM

Yozgat-2019

ÖZET

1956 yılında İngiliz sömürgeci kurtularak bağımsızlığını ilan eden Sudan’da bu tarihten itibaren sosyal, ekonomik ve kültürel alanda bir öze dönüş başlamış ve her alanda önemli gelişmeler meydana gelmiştir. 20. y.y en önemli yazarlarından kabul edilen ve kendisine “*Arap Romanının Dehası*” payesi verilen et-Tayyib Salih, bu süreçte ortaya koyduğu eserlerle Sudan topraklarında edebiyatın kalkınması ve ilerlemesi adına çok büyük katkılar yapmıştır. Salih, bir üçüncü dünya ülkesi olan Sudan üzerinden Doğu-Batı (sömürülen-sömürgeci) çatışmasını ele aldığı ve incelememize konu olan eseri, “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*” ile Sudan romanını yerellikten kurtararak evrenselliğe taşımıştır. Yazarın telif ettiği diğer eserlerin de kendine özgü sanatsal ve edebi bir yönü vardır ancak “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*” çok geniş kitleler tarafından ilgi görmüş ve en iyi yüz roman arasına gitmiştir.

Çalışmamızın giriş kısmında Sudan’da Romanın tarihi gelişimi ve dönüşümü ve zamanla ortaya çıkan edebi akımlar ana hatlarıyla ele alınmıştır. Birinci bölümde, et-Tayyib Salih’in hayatı, edebi kişiliği ve eserleri işlendikten sonra çalışmamızın asıl bölümünü teşkil eden ikinci bölümde, “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*” adlı eserin geniş bir özeti verildikten sonra roman teknikleri açısından tahlili yapılmıştır. Sonuç kısmında ise et-Tayyib Salih ve eseri “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*” ile ilgili ulaşılan sonuçlar verilmiştir. Çalışmamızda romandan alınan Arapça pasajların tercümelerinde, Adnan Cihangir tarafından “*Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl*” adıyla tercüme edilen eserden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*, Roman, Sudan, Tahlil, Modern Arap Romanı.

ABSTRACT

In Sudan, which declared its independence in 1956 after liberation from British colonialism, a social, economic and cultural return to origin began to emerge since then, which also caused important developments in every area of the country. Tayeb Salih, who was accepted as one of the most prominent writers of the 20th century of Sudan and was named as the "*Genius of Arabic Novel*", has made great contributions to the development and advancement of literature in the state. He has moved Sudanese novel from locality to universality with his "*Mawsim al-Hijra ila al-Shamal*" in which he studies and examines the East-West (colonized-colonizer) conflict over the Sudan, a third world country. Even though the author's other works present unique artistic and literary aspects, "*Mawsim al-Hijra ila al-Shamal*" has attracted very large number of readers and is considered as one of the best hundred novels ever.

At the beginning of the study, historical developments and transformation of the Sudanese novel and the literary movements that emerged over time are examined. In the first chapter life, literary personality and works of Tayeb Salih are analyzed. The second chapter, which constitutes the main part of the work, provides a broad summary of "*Mawsim al-Hijra ila al-Shamal*" and examines its narrative techniques. In the conclusion, the results reached about the author and his "*Mawsim al-Hijra ila al-Shamal*" are presented. Throughout the work, "*Mevsimu'l-Hicra ile's-Şemâl*," the Turkish translation of the novel translated by Adnan Cihangir, is used.

Key words: Tayeb Salih, Mawsim al-Hijra ila al-Shamal, Novel, Sudan, Analysis, Modern Arabic Novel.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Bilimsel Etik Sayfası	i
İthaf.....	İİİ
Önsöz	İV
Özet.....	V
Abstract.....	VI
İçindekiler	VII
Kısaltmalar.....	X
GİRİŞ.....	1
Problem.....	1
Amaç.....	1
Önem.....	1
Sınırlılıklar	3
Tanımlar.....	3
Materyal ve Yöntem	3
Sudan’da Roman.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	12
ET-TAYYİB SALİH’İN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	12
1.1. Hayatı.....	12
1.2. Kişiliği	15
1.3. Sudan Romanının Gelişmesi ve Evrenselleşmesindeki Rolü	17
1.4. Siyasi Bağlantısı/Mensubiyeti	17
1.5. Edebi Üslubu.....	18
1.6. Yaratıcılık Gücü.....	21
1.7. Eserleri	23
1.7.1. Romanları.....	23
1.7.2. Hikayeleri.....	26
1.7.2.1. Dûmetü Vudd Hâmid.....	26
1.7.2.2. Nahletun ala'l-Cedvel.....	27
1.7.2.3. Hafnetu Temr	27
1.7.2.4. Risaletun ilâ Elaine	28
1.7.2.5. İzâ câ'et	28
1.7.2.6. Hakezâ Yâ Sâdetî.....	28
1.7.2.7. Mukaddimât	28
1.7.2.8. Mecmû‘a Muhtârât (Seçme Koleksiyon).....	28
1.7.2.9. er-Raculu'l-Kubrusî.....	29
1.7.2.10. Yevmun Mubârekun ‘alâ Sıhhati Umme Bâb	29

İKİNCİ BÖLÜM.....	30
“MEVSİMU’L-HİCRA İLA’Ş-ŞİMÂL” ADLI ROMANIN TAHLİLİ.....	30
2.1. Romanın Özeti	30
2.2. Tezdeki Materyal Unsurlar	45
2.2.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı	45
2.2.2. Vak’a-Olay Örgüsü.....	50
2.2.3. Şahıs Kadrosu	55
2.2.3.1. Mustafa Sâid	55
2.2.3.2. Anlatıcı.....	59
2.2.3.3. Anlatıcının Annesi	59
2.2.3.4. Anlatıcının Babası.....	60
2.2.3.5. Hüsna Bintu Mahmud.....	60
2.2.3.6. Mahcûb	61
2.2.3.7. Bintu Meczûb.....	61
2.2.3.8. Hacı Ahmed	62
2.2.3.9. Said Osman	63
2.2.3.10. Fatıma Abdussadek.....	63
2.2.3.11. Devlet Memuru	64
2.2.3.12. İngiliz Nazır	64
2.2.3.13. Papaz.....	64
2.2.3.14. Bay Robinson:.....	64
2.2.3.15. Bayan Robinson.....	65
2.2.3.16. Jane Morris	65
2.2.3.17. Ann Hammond.....	66
2.2.3.18. Sheila Greenwood.....	66
2.2.3.19. Isabella Seymour.....	67
2.2.3.20. Isabella Seymour’un Kocası	67
2.2.4. Zaman	68
2.2.4.1. Dış Zaman (Doğal/Tabii Zaman).....	70
2.2.4.2. İç zaman	73
2.2.5. Mekân	75
2.2.5. 1. Güneydeki Mekanlar.....	77
2.2.5.2. Kuzeydeki Mekanlar.....	82
2.3. Anlatım Teknikleri.....	83
2.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği	83
2.3.2. Tasvir Tekniği.....	86
2.3.3. Diyalog Tekniği	87
2.3.4. Geriye Dönüş Tekniği.....	89
2.3.5. Montaj Tekniği	90
2.3.6. Özetleme Tekniği.....	93
2.3.7. Mektup Tekniği.....	94
2.3.8. Leitmotiv Tekniği	97

2.4. Metin Türü	97
2.5. Romanın Teması	98
2.6. Romanın Dili ve Üslubu	99
2.7. Modern ve Post Modern Roman ve “Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl”	106
2.8. Romanın Eleştirisi.....	109
SONUÇ	112
KAYNAKÇA.....	115
ÖZGEÇMİŞ	122

KISALTMALAR

a.g.e.,	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
b.	:	İbn, bin
bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
ev.	:	Çeviren
h.	:	Hicrî
m.	:	Mîlâdî
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SÜSBE.	:	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
trc.	:	Tercüme eden
tsz.	:	Tarihsiz
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğ erleri/ ve devamı
y.y.	:	Yüz yıl
Yay.	:	Yayın evi
yyy.	:	Yayın yeri yok

GİRİŞ

Problem

Araştırmamızın adı “et-Tayyib Sâlih’in “Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl” Adlı Romanının Tahlili”dir. Dolayısıyla araştırmamızın temel konusu et-Tayyib Salih’in “Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl” isimli romanı ve bu eserin edebi açıdan tahlilinden oluşmaktadır. Eserin içeriğinden bağımsız olmayan edebi tahlilin, sistematik ve kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi için et-Tayyib Salih’in yaşadığı Sudan’daki genel edebi yapı, romancılık ve özellikle son dönem romanlarının genel nitelikleri, et-Tayyib Salih’in tarihsel hayatı ve eserleri de araştırmamızın alt problem alanlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda ana tema alt temalar üzerinden hareketle ele alınarak piramit şeklinde geniş tabandan kilit zirveye doğru bir süreç işletilerek, ana tema olan “Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl” romanında yer alan olaylar, sanatsal nitelikler ve eserin edebi değerinin ortaya konması araştırmamızın problem alanlarını oluşturmaktadır.

Amaç

Et-Tayyib Salih’in “Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl” romanı bir taraftan kendisini Arap edebiyatında kabul ettirirken diğer taraftan dünya edebiyatındaki yerini de almıştır. Edebiyat dünyasında böyle bir başarıyı yakalayan bu eserin edebi özelliklerinin ve yazarın bu eserde kullandığı tekniklerin tahlil edilmesini çalışmamızda bir amaç olarak edindik.

Et-Tayyib Salih’in “Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl” romanı Sudan edebiyatının en önemli eserlerinden birisi olarak bu ülkenin edebiyatının sınırları aşarak evrensel niteliklere ulaşmasında ve bu eserin bu şöhreti yakalamasının temel niteliklerinin ortaya konması ve bunun sonucunda başta Sudan olmak üzere Arap edebiyatına yaptığı etkinin arkasında bulunan edebi özelliklerin incelenmesi araştırmamızın temel amacını oluşturmaktadır.

Önem

Afrika ve Arap edebiyatının en önemli yazarlarından biri kabul edilen et-Tayyib Salih, edebi türde pek çok eser ortaya koymuştur. Yazarın eserleri arasında en çok okuyucu kitlesine ulaşan ve yaklaşık otuzdan fazla yabancı dile çevrilerek namı ülke

sınırlarını aşan “Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl” romanının edebi açıdan inceleyerek ortaya çıkacak çalışmayı, bilim dünyasına kazandırmak araştırmamıza önem katan temel unsurdur. Araştırmamızı önemli kılan diğer unsurlar ise bu eserin bu öneme sahip olmasını sağlayan edebi unsurlarının ortaya konarak günümüz akademik ve aktüel alanında yeni çalışmalara yol gösterici ve örnek olarak aktarılmasıdır. Kültürler arası etkileşimin yoğun olduğu düşünsel sınırların aşıldığı günümüzde uluslararası nitelikteki eserlerin araştırılıp günümüz okuyucularına aktarılması da çalışmamızı önemli kılan unsurlardandır.

Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl adlı romanın tahlilini ele aldığımız çalışmamız ile alakalı özellikle Arap kaynakla bir kısım yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar romandaki şekil ve rumuzlar¹ mekan², kahramanların isimleri³, kadın ve erkek ikiliği⁴, okuyucu ve roman anlatımında delaletin çıkarılması⁵, nesillerin krizi⁶, iktidarla mazlumun çatışması⁷, eşitlik tekniği⁸, dönüşümler⁹, doğu-batı çatışması¹⁰, tabiatın ve vasfin karşılaştırılması¹¹, insan ve etkin tahlili¹², yenilenin dönüşü¹³, medeniyet çatışması¹⁴ gibi konuları içermektedir. Ancak bizim çalışmamız romanın

¹ Abdurrahim Muhammed Abdurrahim, “eş-Şeklü ve’r-Remzü fi Rivâyeti Mevsimi’l-Hicra ile’ş-Şemâl, Dirasetün fi’r-Rivâyeti’l-Arabiyye, Darul Hakika, 1. Baskı, 1990, ss. 67-51.

² Meryem Abâdi- Muhammed Esfahânî, “Delâletü’l-Mekan fi Mevsimi’l-Hicra ile’ş-Şemâl”, İzââtü’n-Nakdiyye, S.7, Camiatü Esfahân, İnan, 2012.

³ Sadiyye el-Beşir, “Esmâu Şahsiyyeti fi Mevsimi’l-Hicra ile’ş-Şemâl”, Dirasetün Lisaniyyetün Simyaiyye, Mecelletü Külliyyeti’l-Edêbi, S. 4, Camiatu’s-Sudan, es-Sudan, 2012.

⁴ Abdulkadir Bemûsî, “Sünâiyyetü’r-Rücûleti ve’l-Unûseti fi Rivâyeti Mevsimi’l-Hicra ile’ş-Şemâl”, Mecelletü’l-Ceyli’d-Dirâsâti’l-Edebiyyeti ve’l-Fikriyyeti, S. 17, Lübnan, 2016, ss. 9-21.

⁵ Üsâme Ahmed Câsim, el-Kâriu ve’l-Âliyyâtü İntâcü’t-Delâleti fi’l-Muhakkî’r-Rivâi Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâli Enmûzecen, Mecelletü’l-Ceyli’d-Dirâsâti’l-Edebiyyeti ve’l-Fikriyyeti, S. 17, Lübnan, 2016.

⁶ Fevziyyetü es-Sefâri, “Ezimetü’l-Ecyâl fi’r-Rivâyeti’l-Arabiyyeti’l-Muâsireti, Dirâsetü fi Rivâyeti Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâli, Müessesetü Abdu’l-Kerim b. Abdullah, Tûnus, 1980

⁷ Recâu Nimet, Sırâi’l-Mekhûr mea’s-Sultati, Dirasetü fi’t-Tahlili’n-Nefsî li Rivâyeti Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâli, Beyrût, el-Merkezü’s-Sekâfi’l-Arabî, 1986.

⁸ Câbir Asfûr, Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâli’r-Rivâyeti ve’t-Tekaniyyetu’t-Tevâzi, Mecelletü’l-Arabî, el-Kuveyt, S. 563, 2005.

⁹ İdris Bûtebek, Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl/Kirâetü li’t-Tekallubâti, Doktora Tezi, Camiatu Fas, el-Mağrib, 2002-2003.

¹⁰ Suad el-Umraviyyi, *Cedeliyyetü’ş-Şarki ve’l-Ğarbi fi Rivâyeti Mevsimi’l-Hicra ile’ş-Şemâl*, Master Tezi, Camiatu’l-Arabî b. Mihedi, el-Cezâir, 2016.

¹¹ Câbir Asfûr, “Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl, Tekâbulatü’t-Tabiati ve’l-Vasf”, *Mecelletü’l-Arabî*, S. 564, el-Kuveyt, 2005.

¹² Eş-Şeyh Muhamed eş-Şeyh, *el-İnsanü ve’t-Tahlili’l-Faili –Tahlilü’ş-Şahsiyyeti’s-Sudaniyyeti min Hilâli Mevsimi’l-Hicra ile’ş-Şemâl ve Ursu’s-Zeyn*, Dâru’l-Vad, el-Hartum, 1989.

¹³ Muhammed Hanefi Kessab, “Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl Avdeti’l-Mahzum”, *Mecelletü’l-Mevkifi’l-Edebi’l-Elektironiyyedi*, İttihadül’l-Küttabi’l-Arabî, Dimaşk, S. 11, Mart 1974.

¹⁴ Mezâş Murad, Tecelliyyatü’s-Sirai’l-Hadari fi Rivâyeti Mevsimi’l-Hicra ile’ş-Şemâl, Mecelletü İşkalat fi’l-Lügati ve’l-Edeb, S. 1, el-Cezair, 2012.

kapsamlı bir edebi tahlili olduğundan diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Bu boyutuyla konuyla alakalı akademik ve entelektüel alanda yapılan çalışmalara katkı sağlayacak nitelikte olması dolayısıyla önemi haizdir.

Sınırlılıklar

Araştırmamızın sınırı isminden de anlaşıldığı üzere “et-Tayyib Salih’in Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl Adlı Romanının Tahlili” ile sınırlıdır. Araştırmamız Temel İslam Bilimleri/Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı’nda yapılmaktadır. Dolayısıyla araştırmamız öncelikle edebi tahlil ile sınırlıdır. Ancak çalışmamızı ilgilendirdiği boyutuyla tahlillerin doğru ve kapsamlı yapılabilmesi için et-Tayyib Salih’in diğer eserlerine ve onunla alakalı Sudan ve diğer ülkelerde yapılmış çalışmalar araştırmamızın sınırlarına dâhil edilmiştir. Ayrıca et-Tayyib Salih’in ülkesindeki ve yurt dışındaki hayatı, yaşam şartları sosyal ve kültürel çevresi de eserin tahlili açısından önem arz ettiğinden gerektiği miktarda araştırmamıza dâhil edilmiştir. Bütün bunlar araştırmanın sınırlarına dahil edilirken araştırmanın ana temasını aşmaması noktasında dikkat edilmiştir.

Tanımlar

Araştırmamız kavram temalı bir çalışma olmadığından, edebi tahlil içinde yapılan incelemelerde kullanılan, anlatıcı, bakış açısı, vak’a-olay örgüsü, zaman ve mekân bağlamı, anlatma tekniği, tasvir, diyalog, geriye dönüş tekniği, montaj, özetleme, mektup, leitmotiv gibi teknikler ve bu kavramların gerekli izahları ilgili kavram ve konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla araştırmamızın içerisinde konunun ele alındığı başlıkların altında verilmiştir.

Materyal ve Yöntem

Araştırmamız Sosyal Bilimlerin bir alt dalı olan Arap Dili ve Belagatı alanında yapılmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda, alanımızı ilgilendiren Sosyal Bilimler Araştırma Teknikleri kullanılacaktır. Araştırmamız literatür üzerinden yapılacağından dolayı, ilk aşamada yerel ve uluslararası literatür taraması ile yazar ve söz konusu eseri ile ilgili kaynaklardan gerekli bilgiler elde edilecektir. Elde edilen veriler, konunun sınırları içerisinde tasnif edilecektir. Bu veriler, karşılaştırma, anlama, açıklama, yorumlama ve değerlendirme yapma gibi yöntemler kullanılarak analiz edilecektir. Ve

“Tanımlar” başlığında verilen edebi eser tahlil ölçütleri ile “et-Tayyib Salih’in Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl Adlı Romanının Tahlili” adlı araştırmaya gerekli tahlil ve değerlendirmeler yapılarak nihai şekli verilecektir.

Sudan’da Roman

Sudan edebiyatı, toplumunun hayal gücünden neşet eden öykülerinin geleneksel mirasından faydalandığı romanı, yaklaşık elli yıldır edebi bir çalışma olarak tanımaktadır. Sudan toplumu, ihtiyaçlarını dile getirmede diğer sanatlardan faydalandığı gibi romanın işlevselliğinden de istifade etmiştir. Roman, diğer toplumlarda olduğu gibi olgunlaşma aşamasına gelinceye kadar burada da belirli aşamalardan geçmiştir. Sudan edebiyatında tedrici bir şekilde gelişimini sürdüren roman, kısa sürede ülke sınırını aşarak evrenselliği yakalamayı başarmıştır. Bununla birlikte Sudanlı birçok romancı dünya çapında şöhreti yakalamış ve söz konusu yazarların çalışmaları birçok dilde okuyucu ile buluşmuştur. Çalışmamıza konu olan yazar et-Tayyib Sâlih ve otuzdan fazla yabancı dile çevrilen *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl* adlı eseri Sudan sınırlarını aşan ve dünya çapında okuyucu kitlesine ulaşan bir eserdir.¹⁵

Sudan Romanının Tarihi

Sudanlılar, popüler mirasları aracılığı ile intikal eden ve nineleri tarafından çocuklara geceleri anlatılan bir anlatı türünü tanıdılar. Söz konusu kıssalar, bir taraftan çocukları eğlendirmeyi hedeflerken diğer taraftan onlara mertlik, cesaret ve cömertlik gibi birtakım değerleri aşılama işlevini yerine getirmekteydi. Daha sonra bu efsanevi kıssalar modern Sudan romanının çekirdeği haline geldi. Şöyle ki zamanla kıssaların konuları çeşitlendi ve *Fâtima es-Semha*¹⁶ kıssasında gördüğümüz üzere bu tür kıssalarda kendini feda etme¹⁷, daha sonra da *Ahder ‘Azâz*¹⁸ kıssasında gördüğümüz üzere iyilik, kötülük ve intikam gibi konular dahil olmuştur.¹⁹ Aynı şekilde bu tür kıssalar, *Devvir ya Mes’ûd*²⁰ eserinde olduğu gibi sevgiyi ve toplumsal ayrılığı konu

¹⁵ Seyyid Hâmid en-Nessâc, *Bânûrâmâ'r-Rivâyeti'l-'Arabîyyeti'l-Hadîse*, İkinci Baskı, Dâru'l-Ğarîb li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Kahire, 2007, s. 291.

¹⁶ Bkz: ‘Abdullah et-Tayyib, *el-Ehâciyyu's-Sudâniyyu -Kıssatu Fâtima es-Semha-*, Beşinci Baskı, Matba'atu Câmi'ati'l-Hartûm, Hartûm, 2008, s. 61-71.

¹⁷ Bâbekr el-Emîn ed-Dirdîrî, *er-Rivâyetu's-Sudâniyyetu'l-Hadîse-Dirâsatu Nakdiyye Tahliliyye min 'Amm 1940-1970*, Birinci Baskı, Matba'atu Şeriketi't-Temedduni's-Sinâiyye, yyy. 1975, s. 17.

¹⁸ Bkz: Abdullah et-Tayyib, a.g.e., s. 97-110.

¹⁹ ‘Abdullah et-Tayyib, a.g.e., s. 73.

²⁰ Bkz: ‘Abdullah et-Tayyib, a.g.e., s. 73-78.

edinmişlerdir. Söz konusu bu eserdeki hikâye, iki aile arasındaki uzun süre meydana gelen çatışmaların ardından İbn'l-Hattâb'ın sultanın güzel kızı ile evlenmesini ve evlilikten sonra bu iki ailenin mutluluk içerisinde yaşamasını ele almaktadır.²¹ Eleştirmenler, bu tür öykülerin modern romanın ortaya çıkışındaki ve gelişimindeki rolünü gözlemlemişlerdir. Modern romana halk öykülerinin etkisi ile ilgili gözlemlerini aktaran Bâbekr el-Emîn ed-Dirdîrî²² şunları dile getirmiştir: “Burada kastettiğim etki, romancıların halk hikayelerinden, efsanelerden ve hurafelerden istifade etmesi, sevginin konumu ya da sevgiliyi kaybetmenin trajik yönü veya bir yandan sevgiliyi kurtarma diğer taraftan sevgiliye vefa gibi konuların halk hikayelerinden esinlenerek romanlarda işlenmeye başlanmasıdır.”²³

Sudan romanı, ortaya çıkışı esnasında özellikle Mısır romanı gibi diğer dünya romanlarından etkilenmiştir. Aynı şekilde toplumun içinde bulunduğu siyasi şartlar da romanın ortaya çıkmasına ve gelişim sürecine etki etmiştir. Aydınlar, halkı kısıtlayan ve yönetildikleri sistem altında gördüklerini ifade etmelerine mâni olan sömürgecilere karşı mücadelede romanı bir araç olarak kullanmışlardır. Sudan romanının ortaya çıkışı ve gelişimi konusunda Muhammed Zağlûl Selâm²⁴ şunları ifade etmektedir: “Sudan romanının ortaya çıkmasında birçok faktör ve etki bulunmaktadır. Bunların bir kısmı çevre ile alakalı iken diğerleri ise dışarı ile ilgilidir. Sudan romanının ortaya çıkışında ve gelişiminde İngiliz edebiyatı başta olmak üzere Avrupa edebiyatının çok büyük bir etkisi vardır.”²⁵

Romanların neşredilmesinde ve roman sanatına teşvikte gazeteler ve dergiler çok önemli rol oynamıştır. Öyle ki Sudan gazeteleri sütunlarını tamamen romanlara ayırmıştır. Durum bununla sınırlı kalmamış hikâye ve romana has dergiler ortaya çıkmıştır. Muhammed Zağlûl Sudan'da gazetelerin ve dergilerin rolü ile ilgili şu tespitlerde bulunmuştur: “Günlük ve haftalık gazeteler Sudan'da romanın ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Gazeteler ilk sayfalarını romanlara ayırarak okuyucularla

²¹ Bâbekr el-Emîn ed-Dirdîrî a.g.e., s. 19.

²² Bâbekr el-Emîn ed-Dirdîrî'nin hayatı ile ilgili mevcut kaynaklardan herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

²³ ‘Abdullah et-Tayyib, a.g.e., s. 21.

²⁴ Muhammed Zağlûl, Mısırlı bir müfekkiri ve eleştirmendir. Birçok araştırması, makalesi ve kitabı bulunmaktadır. 8 Haziran 2013'te vefat etmiştir. Bkz: Fârûk Sâlih Beslâme, “Muhammed Zağlûl Selâm mea'n-Nakdi'l-Edebî ve'l-Belagati'l-'Arabiyye”, *Cerîdetu'r-Riyâd*, S. 1728, (17 Ekim 2015)

²⁵ Muhammed Zağlûl Selâm, *Dirâsât fi'r-Rivâyeti's-Sudaniyyeti'l-Hadîse (Usûluhâ-İtticahâtuhâ-A'lamuhâ)*, Birinci Baskı, Münşe'tu'l-Me'ârif, İskenderiye,1973, s. 373.

buluşturmuşlardır. Bu romanları ikinci dünya savaşından önce düzenli bir şekilde ilk defa yayımlamaya ve desteklemeye başlayan dergiler, 1930-1932 *Mecelletu'n-Nahda* ve 1934-1935 *Mecelletu Fecr*'dir. Bu iki dergiyi *Mecelletu's-Sarâha* dergisi ve *es-Sudan el-Cedîd*, *er-Ra'yu'l-Âmm* gibi meşhur günlük edebi gazeteler takip etmiş ve en sonunda *Mecelletu'l-Kıssa* adında hikayelere özel müstakil dergi ortaya çıkmıştır.”²⁶

Dünya, Sudan'daki roman çalışmalarını et-Tayyib Salih ve onun eserleri *Ursu'z-Zeyn* ve onu takip eden *Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl* romanı sayesinde tanımıştır. Bunun da ötesinde eleştirmenlerin bir kısmı Sudan romanını et-Tayyib Salih'in şahsına indirgemişlerdir. Ancak bu tam olarak hakikati yansıtmamaktadır. Çünkü Sudan Edebiyatında roman, et-Tayyib Salih'in eserlerinden önce de vardır. Fakat söz konusu yazarın eserleri Sudan romanının yerellikten evrenselliğe doğru adım atmasına ve ülke sınırları dışına çıkmasına vesile olmuştur. Seyyid Hamid en-Nessâc²⁷ bu konuda şunları ifade etmektedir: “Sudan romanı, ikinci dünya savaşından sonra Britanya'nın sömürgeciliğinden kurtulma ve özgürlük yolundaki mücadelenin şiddetlenmesinin ardından 1948 yılında yayımlanan Osman Muhammed Haşim'in²⁸ “*Tâcûc*” isimli romanından sonra Arap edebiyatındaki yerini almıştır.”²⁹ “*Tâcûc*” zamanının olaylarının ürünü olup ve vatan için kendini feda etme ve kahramanlık konularını işlemiştir. Mezkûr romanın kahramanı “Muhallak”, Sudan'ın doğusundaki bir kabileye karşı, kendi kabilesi olan “el-Hamrân”ın savunmasına katılmıştır. Roman yazarlarının birçoğu insanları coşturma ve insanların kalbine vatan sevgisini aşılama konusunda Osman Muhammed Haşim'in izinden gitmişler ve aynı olayları işlemişler ve şahısları kendi kabilelerinden seçmişlerdir. Eleştirmenler, bu olguyu Sudan toplumunu oluşturan unsurlar arasında kaynaşma olmamasına bağlamışlardır. Muhtâr ‘Acûbe³⁰ bu konuda şu tespitlerde bulunmaktadır: “Sudan gibi bir toplum hala gelişme aşamasındadır. Toplum içerisindeki gruplar arasında henüz kaynaşma yoktur. Medeniyet henüz bütün bölgelere ulaşmamıştır. Bu durumda en büyük rol; kültürel, siyasi ve edebi hayatımızda çok

²⁶ Zağlûl Selâm, a.g.e., s. 373.

²⁷ Mısırlı bir eleştirmendir. (d. 1936- ö. 1996) Bkz: Nizâr Abâza-Muhammed Riyâd el-Mâlih, *İtmâmu'l-A'lâm*, Birinci Baskı, Dâr Sâdır, Beyrût, 1999, s. 116.

²⁸ Tam adı Muhammed Ahmed Osman'dır. Sudan'ın kuzeyindeki Berber şehrinde dünyaya gelmiştir. (1897-1981) Bkz: <http://www.hashmab.net/page134.html>. (16.02.2019).

²⁹ en-Nessâc, a.g.e., s. 63.

³⁰ Tam adı İbrâhîm Muhtâr ‘Acûbe’dir. Akademisyen ve Edebiyat eleştirmenidir. (d.1942). Bkz: el-“İsmu'l-Kâmil Muhtâr ‘Acûbe’” <http://www.kataranovels.com/novelist/>. (16.02.2019).

önemli yeri olan kabileci ve bölgesel hayattır. Bu bağlamda çoğu zaman edebiyatçıların büyük bir kısmının belirli bir şehre veya çevreye yoğunlaştığına şahit olmaktayız.³¹

Sudan Romanında Akımlar

Sudan romanı, romantizm ve realizm başta olmak üzere birçok akıma yönelmiştir.³² Romantizm akımında Sudanlı romancıların bakışlarını yeni bir hayata yani kadının dünyasına yönelttiklerini söylememiz mümkündür. Bu durum, muhafazakâr bir toplumun kültürel bir parçası olan kadının kısıtlandığı geleneksel bir kültür ve kadına tam hürriyetini veren diğer bir kültürün ortaya çıkması ile birlikte her iki kültür arasında meydana gelen çatışmadan sonra romanlarda kendisini göstermiştir. Söz konusu açılım, gençlere Grek, Yunan, İngiliz, Ermeni vb. göçmen gençler ile ilişkiler kurmalarına imkân oluşturmuştur.³³

Muhammed Ahmed Mahcûb³⁴, “*Mevtu Dunyâ*”adlı eserinde şu tasvirlerde bulunmaktadır: “Henüz gençliğinin baharında çok güzel Yunanlı bir kız, kadınlığının zirvesinde ve bütün dikkatler üzerinde. Yüzünde derin bir hüznün vardı, anlamaya çalıştım ama bir türlü ne olduğunu çözemedim. Düzgün saçları meltem rüzgârı ile sağa sola savruluyor ve genç kız elleriyle saçlarını düzeltiyor ve hareketleriyle fitneye davetiye çıkarıyordu. Duyan birine hoş gelecek şekilde İngilizce konuşuyordu. Onu dinleyen daha fazla dinlemek isterdi. Bu kitapçı kadının küçük bir dükkânı vardı. Herkese nezaketle muamelede bulunur ve bu herkesin hoşuna giderdi. Yüksek raflardaki kitapları almak için merdivene çıkardı. O her merdivene çıktığında ve indiğinde vücudunun her yeri; açık göğüsleri, ince beli ve etkileyici bacakları görünürdü. Kısa eteği, bütün güzelliğinin ortaya çıkmasına neden olurdu.”³⁵ Bu betimlemeler, Sudan romanındaki romantizm akımına örnek teşkil etmektedir. Aynı şekilde Melike ed-Dâr Muhammed Abdullah “*Hekîmu ’l-Karye*” adlı eserinde romantizm ağırlıklı bir konuya yönelmiştir. Yazar söz konusu bu kitabında, doktor yardımcısı olan ve köylerde hekim olarak isimlendirilen Yusuf’un hayatını tasvir etmiştir. Romanında mekân olarak Sudan’ın batısını seçmiştir. O dönemlerde medeniyet bağlamında köylere

³¹ Muhtâr ‘Acûbe, *el-Kıssatu ’l-Hadise fî’s-Sudan*, Birinci Baskı, Dâr’t-Te’lif ve’t- Terceme ve’n-Neşr, Hartûm, 1972, s. 63.

³² ‘Acûbe, a.g.e., s. 23-24.

³³ Muhammed Ahmed el-Mahcûb’un *Mevtu Dünyâ* adlı eseri, s. 57’den nakleden, ‘Acûbe, a.g.e. s. 24.

³⁴ Bkz: Muhammed İbrâhîm Ebû Selîm, *Üdebâ ve ’Ulemâ ve Müerrihûn fî Târîhi’s-Südân*, Birinci Baskı, Dâru’l-Cil, Beyrût, 1991, s. 11.

³⁵ ‘Acûbe, a.g.e., s. 27.

hastaneler inşa edilmeye ve yavaş yavaş diğer hizmetler gelmeye başlamıştır. Köy hayatında meydana gelen bu gelişmeler, köydeki birtakım menfaat sahiplerini rahatsız etmiş ve bu nedenle hekim Yusuf'u köydeki kızları yoldan çıkarmakla itham etmişlerdir. Bu söylentinin yayılmasında en büyük rol sahibi çeşitli hurafeler ile köy halkının duygularını sömüren bir kadındır. Bu kadın köydeki işini tehdit eden Yusuf'tan kurtulmak istemektedir. Köyde bir nevi kahinlik yaparak hayatını kazanan kadın, Şeyhin kızı Uebe'nin köyde büyük bir fitneye neden olacağı yönünde bir öngöründe bulunur ve bu öngörü, köyün güzel kızı Uebe'nin geceleri Hekim Yusuf'un evine gidip geldiği şeklindeki bir söylentinin köyde yayılması ile aynı zamana denk gelmiştir. Uebe çok güzel ve terbiyelidir ancak kadın Hekim Yusuf'u köyden göndermek ve ondan kurtulmak istemektedir. Çünkü hekim köyde kaldığı sürece kadının işini ve kazancını tehdit etmektedir. Tüm bu söylentilerden sonra köyün gençleri bir araya toplanır ve aralarında bir gece Hekim Yusuf'u öldürme kararı alırlar. Ancak gençler,hekimi öldürmek için gittikleri gece, Yusuf'un yanına köyden başka bir kızın geldiğini görürler ve genç kız ile Yusuf'un arasında geçen konuşmayı duyduklarında çok şaşırırlar. Yusuf, genç kıza gece niçin buraya geldiğini sorar ve genç kız, kendisinden daha güzel olduğu ve gençlerin dikkatini çektiği için Uebe'den intikam almak için geldiğini ağlayarak itiraf eder. Bu diyaloga şahit olan gençler Yusuf'un ve Uebe'nin bir günahının olmadığını anlarlar ve onların peşini bırakırlar.³⁶

Melike ed-Dâr Muhammed, eserinde medeniyeti iyi bir şekilde sunmayı hedeflemektedir. Yazar aynı şekilde romanda iyilik ve kötülük gibi unsurlar üzerinde durmuştur. İyilik; yakışıklı, düzgün karakterli ve tercih edilen sosyal statüye sahip Yusuf ile terbiyeli ve güzel bir genç kız tarafından temsil edilirken kötülük ise Yusuf'u öldürme konusunda ısrar eden Hammâd tarafından temsil edilmektedir.³⁷

1930-1945 yılları arasında, siyasal ve toplumsal olaylardan etkilenen Sudanlı romancıların yöneldiği akım ise Realizmdir.³⁸ Yazarlar o dönem yaygın olan toplumsal olguları ve siyasi durumu eleştirmek için bu akımı bir araç edindiler. Söz konusu yazarlar, romantizm akımı altına girebilecek eserler ortaya koyan romancıları da eleştirmekten geri kalmadılar. Realist eserlerin altına imza atan yazarlar, diğer yazarları

³⁶ Meliketu'd-Dâr Muhammed Abdullah, "Hekîmu'l-Karye", *Mecelletu'l-Kıssa*, S. 1, (Ocak 1960), s. 11-23.

³⁷ 'Acûbe, a.g.e., s. 63-64.

³⁸ 'Acûbe, a.g.e., s. 76-78

toplumdaki ezilen kesimleri, mazlumları ve fakirleri savunmaya çağırırken diğer taraftan da insanları harekete geçirecek özgürlük meşalesini yakmaya davet ettiler. Bu tür yazarlardan olan Muhammed Ahmed Mahcûb'un ifadelerini Muhtâr 'Acûbe, şu şekilde nakletmiştir: Şayet edebiyat; sosyal devrime, toplumsal inkılaba, fikirlere fayda sağlamıyor ve insanları bilinçlendirip gelişimine ve harekete geçmesine katkı sağlamıyorsa hiçbir kıymeti yoktur.³⁹

Muhtâr 'Acûbe, bu süreç içerisinde sadece Sudanlı yazarların realist öykülere başvurmadıklarını aksine realist romanlar yazmaya sevk eden şartların bütün Arap ülkelerindeki yazarları bu tür eserler yazmaya yönelttiğini tespit etmiş ve bu konuda şu ifadelerde bulunmuştur: “Bu zaman dilimi içerisinde genel olarak Arap Edebiyatında ister Sudan ve Mısır isterse Şam'da kısa öykünün çok açık ve net bir şekilde gerçeklerle bağlantılı olduğunu görüyoruz.” Bu bağlamda telif edilen romana örnek olarak, 'Arafât Muhammed 'Abdullah'ın “*Me'mûr*” adlı eserini örnek olarak verebiliriz. Yazar, söz konusu eser ile sömürgeci dönemdeki mevcut idarenin yolsuzluklarını ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. “*Me'mûr*”, kırklı yaşlarda subay olan Mısırlı bir kişidir. Oldukça tembel biridir, hizmetçisinin sabahleyin defalarca çağırmasından sonra yatağından kalkmaktadır. Fakat olduğunun tam aksine aktif ve ciddi görüntü sergilemektedir. Üstlerinden korkmakta ve onlara yalakalık yapmaktadır. Özetle eser Sudanlılarla yabancılar arasındaki teamülleri eleştirmektedir.⁴⁰

Sudan Romanının Geçirdiği Aşamalar

İlk Aşama: Roman bu aşamada henüz gelişme aşamasındadır ve 1931-1932 yıllarında *Nahda Gazetesi*'nin sayfalarında neşredilen kısa öykü konumundadır. Ayrıca bu dönemde halk hikayeleri ile bağlantılı olması açısından farklılık arz etmektedir. Bu dönem yazarları aşk ve duygusallıkta oldukça ileri gitmişlerdir. Muhammed Zağlûl bu durumun bizzat yazarların kendisi ile alakalı olduğunu belirterek şunları ifade etmiştir: “Yazarların öykülerde duygusallıkta aşırıya gitmeleri çoğu entelektüel gençlerden oluşan yazarların tabiatları ile alakalıdır. Genellikle gençler ilk yazarlık dönemlerinde yoğun bir şekilde duygusallığa meyiletmektedirler.”⁴¹

³⁹ 'Acûbe, a.g.e., s. 78

⁴⁰ 'Acûbe, a.g.e., s. 73-78.

⁴¹ Zağlûl, *Dirâsât*, a.g.e., s. 377.

İkinci Aşama: İkinci dünya savaşından sonraki süreci kapsayan bu aşamada, Sudanlı öykü yazarları, öyküler aracılığı ile milli problemlere çözüm aramaya yönelmişlerdir. O dönem içerisinde neşredilen gazeteler, yazarları desteklemekte ve onları devrimsel karakterli öyküler yazmaya teşvik etmektedirler. Ardından “*el-Kıssa*” adında sadece öyküye tahsis edilen bir gazete ortaya çıkmış ve bu minvalde bir gazetenin yayım hayatına başlaması çok büyük bir ölçüde yazarları realist öyküler telif etmeye sevk etmiştir. Söz konusu bu aşamada edebiyatçıların hikâye yazmaya yönelmesinde gazetelerin çok önemli bir etkisi olmuştur. Öyle ki gazetelerin teşviki neticesinde, yazarların eğilim göstermesi bakımından Sudan edebiyatında ilk sırayı işgal eden şiire olan ilgi, bu aşamada kısa hikayeciliğin gerisinde kalmıştır. Aynı şekilde gazetelerin yanında televizyon ve radyo gibi görsel ve işitsel basın organlarının da bu aşamada dinleyicilerin ve izleyicilerin dikkatini çeken programlar ve dizilerle kısa hikâye yazmaya yönelik vermiş olduğu destek ve kısa hikayeciliğin gelişimindeki rolü inkâr edilemez. Kısa hikâye, bu desteğe ve bu aşamada edebiyatçılardan çok yoğun bir ilgi görmesine rağmen sanatsal anlamda yeterli düzeye ulaştığını söylemek mümkün değildir. Fakat kısa hikâye yazma ile ilgili teşvikler netice vermiş ve özellikle 1956’dan sonraki bağımsızlık yıllarında yani bu asrın ikinci yarısından sonra kısa hikâye Sudan Edebiyatı’nda hâkim bir konumda yer almayı başarmıştır. Bu merhalede Sudan’da kısa hikayecilik ulusal sınırları aşmasına ve Arap edebiyatında önemli bir yer işgal etmesine rağmen evrenselliğe ulaşamamıştır.⁴²

Üçüncü Aşama: Sudan romanının bütün engelleri aşarak dünyaya açıldığı 1964 yılından günümüze kadar olan süreyi ihtiva etmektedir. Bu dönemde, “*el-Vechu’l-Âhar li’l-Medîne*” romanıyla Osmân Ali Nûr, “*el-Ardu’s-Safrâ*” romanıyla et-Tayyib Zerrûk, “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*” adlı romanıyla et-Tayyib Salih gibi ülke sınırlarını aşan yazarlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca söz konusu bu dönemde, Sudan Edebiyatı’nda sanatsal bağlamda önemli adımlar atılmış ve edebiyatın alanına giren konularda çok büyük çeşitlilik meydana gelmiştir. Bu dönemin başlarında genellikle duygusal ve kurgusal öyküler karşımıza çıkarken zamanla yazarlar toplumun ve hayatın sorunlarını eserlerine konu edinerek daha realist eserler ortaya koymaya başlamışlardır.⁴³

⁴² Muhammet Zağlul Selâm, *el-Kıssa fi’l-Edebi’Sûdâniyyi’i-Hadis*, Me’hadu’l-Buhûs ve’d-Dirâsâti’l-‘Arabiyye, yyy. 1970, s. 82-85.

⁴³ Zağlul Selâm, a.g.e., s. 95-101.

Duygusal eğilim genellikle ilk aşamanın kurgusal öyküleri olmakla birlikte, toplum ve yaşamın bazı sorunlarına değinmenin yanı sıra ikinci aşamada gerçekliğe yaklaşımla devam etmiştir. Dolayısıyla bu aşamada, öykülerde bireyin ve toplumun karşılaştığı problemlerin işlendiğini ve bu problemlere çözümler arandığını ifade etmemiz mümkündür. Bu dönem hikâye ve romanlarda işlenen konularda meydana gelen çeşitlilik, köklü hareketlerin ortaya çıkması ve toplumu derinden etkilemesi sonucunda Sudan toplumunun bu dönemde bizzat kendisinin değişmesinin, dönüşümünün neticesidir.⁴⁴

Özetle, materyal bakımından zengin olması ve çok sayıda usta yazarlara sahip olması neticesinde Sudan romanı bu dönem ve sonrasında evrensel platformdaki yerini almıştır. Ancak burada, Sudan Edebiyatı romancılarının henüz gün yüzüne çıkmamış eserlerini ortaya çıkarmak için daha fazla çalışmalar yapılmaya ihtiyaç olduğunu da ifade etmemiz gerekmektedir.

⁴⁴ Zağlul Selâm, a.g.e., s. 82-85.

BİRİNCİ BÖLÜM

ET-TAYYİB SALİH'İN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Et-Tayyib Salih, 1929 yılında Sudan'ın ed-Debbe bölgesindeki Kermekül köyünde dünyaya gelmiştir. Yazarın ismi tam olarak et-Tayyib Muhammed Sâlih Ahmed'tir.⁴⁵ Kuzey Sudan köylerinde insanlar, “et-Tayyib” isminin bereket getirdiğine inanıyorlardı bu nedenle yazarın annesi kaybettiği iki çocuğunun ardından yazara et-Tayyib ismini verdi. Tasavvuf ehli bir insan olan yazarın babası Muhammed Salih Ahmed köyde çiftçilikle uğraşmaktadır.⁴⁶ Yazarın yakın çevresi ve akrabaları, “ed-Debbe” ve “el-‘İfâd” arasında bir yerde dağılmış vaziyettedir. Bu mekân Merva bölgesindeki köylerden biridir.⁴⁷ et-Tayyib Salih, koyunların otlatılması, hurmaların toplanması gibi tarım ve çiftçilik işlerinde babasına yardım etmiştir.⁴⁸ Yazarın çiftçilikle uğraşılan bir çevrede dünyaya gelmesi ve böyle bir ortamda yetişmesi sade bir kişiliğe ve kanaatkar bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Bu mütevazî yaşam şekli yazarın yaratıcılığı konusunda önemli rol oynamıştır. Kendisi köydeki hatıraları ile her zaman gurur duymuş ve köydeki anılarını ve yaşadıklarını yazı dünyasına dâhil olması hususunda bir mihenk taşı olarak görmüştür. Çocukluğunu geçirdiği köy ile ilgili bir konu açıldığında o dönemi büyük bir özlem içerisinde şu şekilde dile getirmektedir. “Her zaman bu küçük köyden destek alır ona sarılırdım. Nereye bakarsam onu görürüm. Londra'da yaz mevsiminde yağan bir yağmurun ardından havayı teneffüs ettiğimde sanki bu uzak köyün tarlalarının hoş kokularını alırdım... Birçok yeri gezip görmüş olsam da benim hayat serüvenim bu köydeki ortamla başladı. Buradaki ortamın ve çevrenin etkisini halen iliklerime kadar hissetmekteyim. Ben inanıyorum ki yazar veya

⁴⁵ Abdulmun'im Acebu'l-Feya, *Fî 'Avâlimi't-Tayyib Kırââtun Nakdiyye*, yy. 2010, s. 12; Munîr el-Ba'lebekî, *Mu'cemu Elâmi'l-Mevrid*, Birinci Baskı, Dâru'l- 'İlm li'l-Melâyîn, Beyrût 1992, s. 277; Talha Cibrîl, *'ala'd-Derbi mea't- Tayyib Salih Melâmihu min Siretin Zatiyye*, Birinci Baskı, Dirâsâti's-Sûdâniyye, Kâhire, 1997, s. 21; Ahmed Muhammed el-Bedevî, *et-Tayyib Salih Siretu Kâtibin ve Nas*, İkinci Baskı, ed-Dâru's-Sekâfi li'n-Neşr ve't-Tevzî', Kâhire, 2002, s. 21; Osmân Muhammed el-Hasen, *et-Tayyib Salih...er-Racul ve Fikruhu*, Birinci Baskı, Matba'atu Akâdemiyyeti'l-'Ulûmi't-Tıbbiyye, Hartûm 2002, s. 53-64; Robert Campbell, *A'lâmu'l-Edebi'l-'Arabî'l-Mu'âsır-Siyerun Zatiyye*, Birinci Baskı, Dâr Frantis Şitâyner, C. II, Beyrût, 1996, s. 794.

⁴⁶ Muhammed el-Havârî, *Elâmu'l-Edebi'l-'Arabî'l-Mu'âsır (Tercume Hakikiyye li 50 Şahsiyye Edebiyye)*, Birinci Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 2017, s. 163.

⁴⁷ Halid Muhammed Gâzi, *et-Tayyib Salih... Siretun ve Şehâdâtun min Muhattâti'l-'Umr*, Birinci Baskı, Vekaletu's-Sahafati'l-'Arabiyye, Kâhire, 2015, s. 202-203.

⁴⁸ Gâzi, a.g.e., s. 20.

yaratıcı olarak isimlendirilen bir kişinin içerisinde yaşayan bir çocuk bulunmaktadır ve yaratıcılık aslında bizzat yitirilen çocukluğu arama gayretidir. Büyüdüğümde hayatın sıkıntılarının ve dertlerinin içine daldım ancak çocukluğum benim için Allah'ın dilediğince yaşamam için bahsettiği hiçbir sıkıntı ve zorluğun olmadığı cennet gibiydi. Yani ben inanıyorum ki o dünya çok güzel bir dünyaydı...o dünya kayıtsız şartsız sevdiğim ve mükemmel anlamda mutluluğu hissettiğim tek alemdi... Daha sonra yaşadığım her şeyde stres ve endişe vardı... Benim yaşadığım köyüm başka köylerden ve şehirlerden tamamen farklıdır. Kuşkusuz bu bölgenin yazı ve özellikle romancılık hayatımın teşekkülünde çok büyük bir etkisi bulunmaktadır.”⁴⁹

Yarım bıraktığı eğitim hayatını devam ettirmek için yirmili yaşlarda Londra'ya giden ve sonra da iş hayatını orada devam ettiren et-Tayyip Salih, 1965 yılında Londra'da yaşayan İskoçyalı Julia McLean adındaki bir kadın ile evlenmiştir.⁵⁰ Bu eşinden Zeynep, Sara ve Semîra adında üç kız çocuğu olmuştur. Julia McLean, Arap dünyasına yakın ve Arap dünyasının sorunlarını idrak edebilecek kudrete sahip hassas ve zeki bir kadındır. Eşindeki bu özellikler genel anlamda yazarın bir kadına bakış açısını oluşturmuştur.⁵¹

Et-Tayyip Salih, Sudan'da okulların yeni açılmış ve sömürgeci güçlerin elinde olması dolayısıyla okullara öğrencilerin gönderilmediği ve gidenlerin de zor şartlar altında eğitimini sürdürdüğü bir dönemde aldığı eğitimle şanslı kabul edilebilecek bir durumdaydı. Yazarın yetiştiği bölgeye okul çok geç gelmiştir. Ayrıca yetiştiği çevrenin halkı, okulların çocukların ahlakını bozduğuna inanmaları nedeniyle çocukları okula göndermek istememektedir.⁵² Yazar, ilk eğitimini, henüz beş yaşındayken kendi köyündeki diğer çocuklar gibi Kur'an-Kerîm, Arapça ve İslami ilimler öğretilen “el-Helva” olarak isimlendirilen yerde almıştır. “el-Helva”, Kuzey Sudan'daki çocukların eğitimi için en önemli aşamalardan birini teşkil etmektedir. Et-Tayyip Salih daha sonra ed-Debbe ilkokuluna gider ve burada eğitimini tamamladıktan sonra 1940'lı yılların başında Port Said'de devlet okulunda ortaokul eğitimini almaya başlar. Ardından ikinci dünya savaşının hemen akabinde İngilizlerin inşa ettiği iki liseden biri olan Ümmü

⁴⁹ Talha Cibrîl, “et-Tayyip Salih” *Cerîdetu Ahbâri'l-Yevm*, S. 4, (05/03/2009), s. 15.

⁵⁰ Gâzi, a.g.e., s. 21.

⁵¹ Arap Yazarlar Komisyonu, *et-Tayyip Salih 'Abgariyyu'r-Rivâyeti'l-'Arabiyye*, Dördüncü Baskı, Dâru'l-'Avde, Beyrût, yyy, s.7-8; Talha Cibrîl, *'Ala'd-Derbi mea't-Tayyip Salih, Melâmihun min Siretin Zatiyye*, Birinci Baskı, Merkezi'd-Dirâsâti's-Sûdâniyye, Kâhire, 1997, s. 56.

⁵² Cibrîl, “et-Tayyip Salih” a.g.e., s. 12.

Derman'ın kuzeyindeki “Vâdî Sîdnâ”ya lise eğitimi için kabul edilir. Yazar, lise eğitimini tamamladıktan sonra ikinci sınıfa kadar eğitim gördüğü Hartûm Üniversitesine kaydolmuştur.⁵³ Fen Bilimlerinde daha başarılı olmasına rağmen edebiyata olan tutkusu yazarı Edebiyat Fakültesine götürmüştür. Ancak edebiyat fakültesinin kendi beklentilerine cevap vermediğini düşünerek öğretmenlik mesleğini tercih ederek üniversite eğitimini bırakmıştır.⁵⁴ Sonra Londra'ya gitmiş ve 1956 yılında Londra Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Enstitüsüne kayıt yaptırmış ve eğitimine burada devam etmiştir.⁵⁵

Et-Tayyib Salih'in Kuzey bölgesinde ve Nil Nehrinin üzerinde bulunan bir bölgede yetişmesinin edebi kişiliğinin teşekkül etmesinde çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Yazarın böyle bir ortamda yetişmesi toprakla olan bağına güçlendirmiş, vatan sevgisini artırmış ve insanlar ile arasındaki ilişkinin daha sağlam bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Nil havzasındaki tarım ve hayvancılık gibi rızka yönelik faaliyetler ve yetiştiği ortamın sağladığı imkanlar kuşkusuz yazarın çalışmalarında bir esin kaynağı olarak kendisini göstermiş ve aynı şekilde yazarın kurgu yeteneğinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Nitekim “*Dûmetü Vudd Hâmid*”adlı hikayesinde köyünü ve Nil bölgesini okuyucuya tasvir ettiğini görmekteyiz.⁵⁶

Yazar, ilk çalışma hayatına bir ortaokulda öğretmen olarak başlamıştır.⁵⁷ 1952 yılında Londra'ya göç eden yazar, uzun bir süre İngiliz BBC radyosunun Arapça bölümünde çalışmış ve Drama bölümünün müdürlüğü makamına kadar terfi etmiştir. Ancak yazarın Londra'ya göç etmesi ve orada çalışması yazarı mutlu etmemiştir. Bunu kendisi şu şekilde dile getirmiştir: “Çalışmak istemediğim bir ülkeye geldim aynı şekilde o da beni orada istemiyordu...ailemi, dostlarımı, geniş evleri ve toplumsal

⁵³ ed-Derdirî, Bâbekr el-Emîn, *Er-Rivâyetü Es-Sudaniyyetü el-Hadisetü*, Dirasetün Tahliliyye, 1940-1975, El-Cezire, El-Hartum, Birinci Baskı, yyy. 2007, s. 165; 'Abdurrahman en-Nûr, *et-Tayyib Sâlih, Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl; Takvîmun 'Akdiyyun-Edebî*, Üçüncü Baskı, yyy. 2016, s. 39; Acebu'l-Feya, a.g.e., s. 12.

⁵⁴ İsmâil Adem, “et-Tayyib Salih...Rivâyât Nakkalet Melâmihe's-Sudaniyyine ilâ'l-Âlem”, *Ceridetu's-Şarki'l-Evsât*, S: 11041, (19/02/2009).

⁵⁵ İsmâil et-Tayyib, *el-A'malu'l-Kâmiletu li'et-Tayyib Sâlih*, Dâru's-Sâk, Beyrût trz, s. 5; Abdulmun'im Acebu'l-Feya, a.g.e., s. 12.

⁵⁶ Et-Tayyib Salih, *Dûmetü Vudd Hâmid*, Dâru'l-Cîl, Beyrût, tsz, s.4.

⁵⁷ Halîl Ahmed Halîl, *Mevsû'a A'lâmi'l-'Arabi'l-Mübde'in fî Karni'l-'İşrin-2*, Birinci Baskı, Müessetuu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrût, 2001, s. 649.

iletişimi bıraktım ve kendimi yabancı bir ülkede yabancı bir milletin arasında olabildiğince soğuk ve küçük bir odada buldum.”⁵⁸

Yazar, İngiliz radyosundan istifa etmesinin hemen akabinde ülkesi Sudan’a dönmüş ve bir süre Sudan radyosunda çalışmaya başlamıştır. Sonra Katar’a gitmiş ve Enformasyon Bakanlığı’nda çeşitli birimlerde danışman olarak çalışmıştır. Daha sonra Paris’te UNESCO’nun bölge müdürü daha sonra Körfez ülkeleri temsilcisi olarak çalışmıştır.⁵⁹ Yazarın çalışma hayatı esnasında İngiltere’de kalması ve bu nedenle kendisinin yetiştiği çevreye özlem duymasının romancılıktaki yeteneğine katkıda bulunduğunu zikretmemiz yerinde olacaktır. Muhammet Zağlul’un şu ifadesi bu tespitimizi destekler niteliktedir: “et-Tayyib Salih’in Kuzeydeki köydeki, Umm Durman, Hartûm ve Londra’da yaşadığı çevre öyküleri için bitmek tükenmek bilmeyen bir kaynak gibidir.”⁶⁰ Köy hayatı yazarın romanının temel karakterini oluşturmaktadır. Muhtâr ‘Acûbe yazarın bu yönünü şu şekilde ifade etmektedir: “et-Tayyib Salih köy atmosferine bağlılığı icat etti, köy ve köyün unsurlarına yönelik teşbihler türetti.”⁶¹

Et-Tayyib Salih, okuyucu, eleştirmen ve müfekkiri gibi farklı insan kitlelerini etkileyen bir anlatı mirasını geride bırakarak bu dünyadan göç etmiştir. Yazarın Sudan edebiyatındaki boşluğu halen doldurulamamıştır. Yazar hayatının son dönemlerinde böbrek yetmezliği hastalığına yakalanmıştır. Yazara böbrek nakli için çeşitli girişimlerde bulunulmasına rağmen vücudundaki diğer rahatsızlıklar nedeniyle bu tür bir operasyon gerçekleştirilememiş ve et-Tayyib Salih, 18 Şubat 2009 yılında seksen yaşında iken hayata veda etmiştir. Yazar, vasiyeti üzerine Umm Durman’daki büyük kabristanlığa defnedilmiştir.⁶²

1.2. Kişiliği

Et-Tayyib Salih’i gören ve onunla birlikte yaşayanlar onun iyi bir karaktere ve pozitif bir kişiliğe sahip olduğunu söylemektedirler. Yazarın şahsiyeti ile ilgili bütün görüşlerin tevazu, sade, zeki, vakarlı, yaratıcı ve saygılı gibi sıfatlarda birleştiğini ifade edersek mübalağa yapmış olmayız. Muhammed el-Hasen Ahmed, et-Tayyib Salih ile

⁵⁸ Talha Cibrîl, “Seyebka et-Tayyib Salih Ümmete fî Kâtibi ve Kâtiben fî Ümmetin, *Cerîdetu’-Şarku’l-Avsar*”, S: 11041, (19/02/2009).

⁵⁹ İsmâil et-Tayyib, a.g.e., s. 5.

⁶⁰ Zağlûl, *Dirasat.*, s. 412.

⁶¹ ‘Acûbe, a.g.e., s. 217.

⁶² Acebu’l-Feya, a.g.e., s. 12.

ilgili şunları ifade etmektedir: “Öncelikle içtenlikle ve samimiyetle ifade ediyorum ki hayatım boyunca et-Tayyib Salih gibi vasıfları haiz olan biri ile yaşamadığım doğrudur. O son derece doğru ve iyi bir insandır. Et-Tayyib Salih üzerinde Allah’ın salih kulları olan tasavvuf şeyhlerinin vasıflarının izlerini taşıyordu.”⁶³

Et-Tayyib Salih okuyucunun karşısına çok çeşitli ve derin bir kültüre sahip bir şahsiyet olarak çıkmaktadır. Yazar, aynı anda hem İngilizceye hem de Arapçaya ilmi seviyede hâkim olmasının yanında, Dil bilimleri, Fıkıh, Felsefe, Siyaset, Psikoloji, Antropoloji, Edebiyat, Şiir, Tiyatro ve Basın gibi çeşitli bilim dallarında belirli bir donanımına sahiptir. Yazar yeri geldiğinde rivayet eder, hikâye anlatır, haber verir, betimleme yapar, karşılaştırma yapar, analiz eder ve yeri geldiğinde eleştiri yapar. Eserlerini okuyan ve inceleyen kimseler yazarın tüm bu özelliklerini eserlerinde görme imkanına sahiptirler. Yazar, toplumsal ortamda dengeli, makul ve sağlam bir şahsiyete sahip olması ile tanınmaktadır.⁶⁴

Et-Tayyib Salih hiçbir zaman şöhrete ve siyasi makamlara meyletmemiştir.⁶⁵ Bu tür şeyler onun için önemsiz olmasının yanında şahsiyetini ve kişiliğini üzerine inşa ettiği tevazuunun doğası ile de çelişmektedir. Bu konuda yazar şunları dile getirmektedir: “Öyle hissediyorum ki insanlar benim şöhret doyduğumu ve bu nedenle şöhretin arkasından koştuktan zevk almadığımı düşünüyorlar. Aynı şekilde bazı insanlar ise bunu tevazu kabilinden bir şey olarak yorumluyorlar. Ancak kesinlikle durum böyle değil. Şöhretin beni asıl çevremden kopardığını ve edebiyat aracılığı ile çevremle ilişkiler kurma girişimini engellediğini idrak ettiğimden iç dünyamda kendimi kınıyorum. Ben kesinlikle Edebiyat salonlarına ve Edebiyat platformlarına yaklaşmayacağım. Ben kenarda bir şahsiyetim ve böyle olmayı tercih ediyorum.”⁶⁶

Et-Tayyib Salih, üstün yaratıcılık yeteneğine, geniş şöhretine ve sahip olduğu engin kültürüne rağmen hiçbir zaman kibirlenmemiş ve bir kişiye ya da görüşe alaycı bir yaklaşımla yaklaşmamıştır. Aksine insanları dinlemeyi ve okuyucuya kulak vermeyi

⁶³ Gâzi, a.g.e.,s. 215.

⁶⁴ Ali Ebâyezîd, “Mensî li’t-Tayyib Sâlih: El-Vakiu ve’l-Hayalü ve’s-Siretü”, *El-Kudsu’l-Arabi*, (Gazetesi), (6 Ekim 2013).

⁶⁵ Celâl Emîn, “Hikmetu et-Tayyib Salih”, *Mecelletu’l-Hilâl*, S. 7, Mısır, (01/07/2005), s. 74.

⁶⁶ Cibrîl, ‘ala’d-Derbi., a.g.e., s. 23.

kendine şiar edinmiştir. Onun nezdinde deneyimli veya tecrübesiz ya da meşhur veya henüz adını duyuramamış bir yazarın farkı yoktur.⁶⁷

1.3. Sudan Romanının Gelişmesi ve Evrenselleşmesindeki Rolü

Et-Tayyib Salih'in ulusal düzeyde olan ve evrensellik yolunda henüz emekleme aşamasında olan Sudan romanının ülke sınırlarını aşmasında ve gelişmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Yazarın romanları birçok dünya diline çevrilmiş ve onun bu romanları aracılığı ile dünya Sudan'ı ve Sudan edebiyatını tanımıştır. Yazarın “*Ursu 'z-Zeyn*” ve “*Mevsimu 'l-Hicra ila 'ş-Şemâl*” adlı eserlerinin İngilizce, Almanca, İtalyanca ve son olarak Rusçaya çevrilmiştir.⁶⁸ Ayrıca, yazarın eserleri İngilizce, Fransızca, Almanca, Çince, Japonca, Rusça, İtalyanca, İspanyolca, Felemenkçe, Türkçe, Lehçe (Polonyaca), Norveççe, Bulgarca, Slavca, Çekçe, Macarca, Danca, Korece ve İbranice gibi bir çok dünya diline tercüme edilmiştir. Yazarın çalışmaları Arap dünyasında ve yabancı ülkelerde ders olarak okutulmuş, çalışmaları üzerine araştırma ve incelemeler yapılmış ve hatta eserleri üzerinde mastır ve doktora tezleri yazılmıştır.⁶⁹ Yazar ve yazarın eserleri ile ilgili Arapça, İngilizce, Fransızca, Macarca ve Türkçe gibi muhtelif dillerde sekiz adet yüksek lisans tezi aynı şekilde onlarca da doktora tezi yazılmıştır. Böylelikle yazar, köklü ve orijinal sanatıyla evrensellik listesindeki başköşesine oturmayı başarmıştır.⁷⁰

1.4. Siyasi Bağlantısı/Mensubiyeti

Sömürgeciler, kendileri tarafından Sudan'da kurulan laik ve kilise doktrinlerine bağlı eğitim veren okullardan mezun olan kimselere iş ve refah seviyesi yüksek bir hayat vaat etmişler ve böylelikle Sudan'daki mevcut eğitim sistemini çökertmeye çalışmışlardır. Sömürgeciler Sudan'da halkın İngilizleri sevmesi ve Batı hayat tarzının ülkede yerleşmesi için Batı eğitim sisteminde birlik yapma fikrini savunmuştur. Sudan'daki birçok öğrenci sömürgecilerin bu ikiyüzlü sistemlerinin kurbanı olmuştur. Et-Tayyib Salih'de aynı şekilde bu sistemin kurbanları arasındadır. Et-Tayyib Salih herhangi bir siyasi parti veya oluşum içerisine intisap etmemiş, olabildiğince bu tür siyasi faaliyetlerden kaçınmıştır. Bununla birlikte yazar ayırt etmeksizin ister İslamcı

⁶⁷ Rıdvân el-Kevnî, “Eyyühe'l-Fârisu'l-Esmer”, *Mecelletu Kasas*, S. 147, (01/03/2009), s. 130.

⁶⁸ ed-Dirdîrî, a.g.e., s. 165.

⁶⁹ C. Turgut Koç, *et-Tayyib Sâlih ve Romancılığı*, SÜSBE Yayınlanmamış DR Tezi, Konya, 2004.

⁷⁰ Mekkî, Ebû Karce, *Esvât fi 's-Sekâfeti 's-Sudâniyye*, İkinci Baskı, Dâru's-Sahafe, yyy. 2014, s. 37.

ister komünist olsun bütün siyasi partilerin toplantısına katılmıştır. Dolayısıyla et-Tayyib Salih'in siyasette tarafsız olduğu kolay bir şekilde anlaşılmaktadır.⁷¹ Sudan'da hiçbir zaman ülkedeki baskıcı yönetim hayatını ortadan kaldırmak veya diktatör bir yöneticiyi düşürmek için yapılan protesto gösterilerine katılmamıştır. Kahire Amerikan Üniversitesindeki bir konferansında Hartûm'daki öğrencilik yıllarında arkadaşları bir gösteriye katılacağı zaman onları terk ettiğini ve okumak için evine döndüğünü zikretmiştir.⁷²

Et-Tayyib Salih siyaseti sevmemiş ve onunla ilgilenmemiştir. Siyaseti doğru bulmadığı fikirleri veya tezahürleri eleştirmede bir araç olarak kullanmamıştır. Bunun en büyük delili her şeyi eleştirdiği romanlarıdır. Ancak eserlerindeki eleştiriyi siyasetten ve siyasi mefhumlardan uzak bir şekilde gerçekleştirmiştir. Et-Tayyib Salih bu bağlamda şunları dile getirmiştir: “Benim düşünceme göre bir yazar bunun farkında olmasa bile bir romancının yaratıcılığı siyasetten daha derin ve daha şümuldür. Ayrıca romancının yaratıcılığının içerisinde siyaset kendiliğinden bulunmaktadır. Siyasetçiler ister şahıslar bazında olsun ya da sembolik anlamda olsun toplumdaki herhangi bir durumda ya da olayda lider konumundadırlar. Fakat bir siyaset, romancının sanatını ele alamaz ve romancının yaratıcılığına müdahil olamaz. Çünkü siyaset, sanata ve edebiyata dahil olduğunda yaratıcılıkta ve sanatta samimiyet kalmaz. Aynı şekilde bir romancı siyasi hükümler çıkaramaz ya da belirli bir görüşe veya eğilime çağrıda bulunamaz. Çünkü romanda asıl olan okuyucuya hür olduğunu hissettirme, çok iyi bir hayal gücüne sahip olma, bulunduğu an ve gelecek zamanın portresini resmedebilmektir.⁷³ Özetle, Sudan'da çok geniş bir siyasi çevre ile güçlü ilişkiler içinde olmasına rağmen et-Tayyib Salih'in herhangi bir siyasi partiye üye olmadığını söylememiz mümkündür.

1.5. Edebi Üslubu

Et-Tayyib Salih'in edebi çalışmalarını dikkatli bir şekilde okuyan okuyucu, düşünsel ve sanatsal bir servet olarak nitelendirilen anlatımda onun eşsiz bir yönetime ve kendine özgü bir sanata sahip büyük bir şair olduğunu kolay bir şekilde idrak etmesi mümkündür. Et-Tayyib Salih'in büyüdüğü çevre ve böyle bir çevreye ait olmanın

⁷¹ Abdurrahman en-Nûr *et-Tayyib Sâlih*, a.g.e., s. 42.

⁷² Celâl Emîn, “Hikmetu et-Tayyib Salih”, *Mecelletu'l-Hilâl*, S. 7, 01/07/2005, s. 75-76.

⁷³ Gâzi, a.g.e., s. 93-94.

verdiği gurur eserlerindeki edebi üslubuna yansımıştır. Bu etki, çalışmalarındaki şahısların ve manzaraların betimlenmesinde kendisini göstermektedir. Yazarın uzun zaman süren gurbet hayatı yaşaması ve bu esnada kendi çevresine ve iç dünyasına uymayan birtakım uygulama ve faaliyetlerle karşılaşması kendi kültürüne olan hayranlığını artırmıştır. Bu nedenle aidiyeti ile iftihar ettiği kendi kültürünü ve toplumsal adetlerini eserlerinde sıkça işlemiştir.⁷⁴

Et-Tayyib Salih, Aristo'nun “dahiliğin göstergesi” dediği istiare ve özellikle ustalığını konuştuğu teşbih sanatı gibi birçok belagat unsurlarını kullanarak edebi üslubunu güçlendirmiştir.⁷⁵ “*Davvu'l-Beyt*” isimli romanında geçen şu ifadeleri bu bağlamda örnek vermemiz mümkündür: “

”كان القمر يتسم بطريقة ما، وكان الضوء كأنه نبع لن يجف أبداً، وكانت أصوات الحياة في ود حامد متناسقة متماسكة تجعلك تحس بأن الموت معنى آخر من معاني الحياة لا أكثر. كل شيء موجود وسيظل موجوداً. لن تنشب حرب ولن تسفك دماء... وسوف تلد النساء بلا ألم والموتى سوف يدفنون بلا بكاء، وسوف يحدث التغيير كما تتغير الفصول في مناخ معتدل، فصل امام فصل، فصل وراء فصل، كل في فلك يسبحون، الليل لا يسبق النهار“

“Ay bir üslupla gülümsüyordu ve ışık, sanki hiç kurumayacak bir pınar gibiydi. Veddu Hamid’de hayatın sesleri, ölümün hayatın diğer anlamlarından bir anlam olduğu bundan daha fazla bir şey olmadığını sana hissettirecek şekilde uyumlu ve tutarlıydı. Her şey vardı var olmaya devam edecekti. Savaş çıkmayacak ve kan dökülmeyecekti... kadınlar acısız doğum yapacak ölümler ise ardından ağlanmaksızın defnedilecek. Değişim, ılıman bir iklimdeki mevsimlerde meydana gelen değişimler gibi olacak...Bir mevsimin önünden bir mevsim, bir mevsimin arkasından başka bir mevsim. Her şey kendi yörüngesinde seyrediyor. Gece gündüzün önüne geçemez.”⁷⁶ Yazarın eserlerinde bu ve buna benzer birçok örnek bulmamız mümkündür.

Et-Tayyib Salih yazılarında aynı anda hem çağdaş hem klasik olmayı başarmıştır. Çünkü yazarın belleğindeki derinlerden gelen fikri arka plan onun Arap-Afrika çevresinin temsil ettiği asrın ruhunu başarı ile yansıtmasını sağlamıştır. Batı ve Doğu kültür ve medeniyetinin iç içe geçmesi nedeniyle Afrika’daki entelektüel kesimin

⁷⁴ Hasen Ebşer et-Tayyib, a.g.e., s. 22.

⁷⁵ Muhammed ‘Ali İbrahim et-Tâî, *el-İstiâratu fi’l-Hadisi’n-Nebevîyyi’s-Şerîf (Sahihu’l-Buhârî)*, Birinci Baskı, Dâr’l-Kutubu’l-‘İlmiyye, Beyrût, 2014, s. 21.

⁷⁶ Et-Tayyib Salih, *Benderşâh: Day’u’l-Beyt*, Birinci Baskı, Dâru’l-Cil, Beyrût, 1997, s. 70.

vicdanını rahatsız eden uygarlık çatışması bağlamındaki yazılarını daha derin ve geniş kapsamlı bir kültürel perspektiften kaleme almıştır.⁷⁷ Yazılı bir dil olmamasına ve kullanımındaki birtakım sıkıntılara rağmen Et-Tayyib Salih, romanlarında Ammiceyi başarılı bir şekilde kullanmıştır. Et-Tayyib Salih'in eserlerinde zaman zaman Ammiceyi kullanmasındaki muhtemel gaye, ait olduğu toplumun mahalli dil ve kültürünü yaymak istemesidir. Yazarın eserlerinde bütün Arap dünyası tarafından bilinen dilin yanında yer yer lehçeleri de kullanması çalışmalarına farklı bir hüviyet katmış, çalışmaları zenginleştirmiş ve yazarın üslubunu daha özgün hale getirmiştir. Yazarın “*Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*” adlı romanında kullandığı yerel lehçelerden bir takım kelime ve terkiplere örnek olarak şunları verebiliriz.

"كنا مرتاحين أيام الإنجليز من هذه الدوشة" cümlesinde yer alan "الدوشة" kelimesi “sıkıntı çekmek, rahatsız olmak anlamlarına gelen yerel lehçeye ait bir kelimedir.⁷⁸ Aynı şekilde "ودّ البشير الكحيان التعبان" ifadesinde yer alan "الكحيان" kelimesi fakir ve yoksul anlamına gelen Ammice bir kelimedir.⁷⁹ Yazarın çalışmalarında bu ve benzeri Ammice kelimelere sıkça rastlamak ve bu bağlamdaki örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Yazarımız, ele aldığı konularda ve konuları işlemede kullandığı üslubunda başarılı olmasına rağmen bütün yazarlar gibi O da tamamen kusursuz değildir. Bu bağlamda ilk zikredilecek şey, “*Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*” adlı romanında da sıkça karşılaştığımız üzere Arap okuyucusunun kültürüne çok uzak olan müstehcen ve gayri edebi kelime ve terkiplerin eserde çok sıkça kullanılmasıdır.⁸⁰ Öyle ki et-Tayyib Salih'in başarılı eseri, “*Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*”de bulunan bir bölümde eserin bütünlüğüne çok fazla katkı sağlamayacak yani ne romanın başkahramanı Mustafa Said ne de romanın temel konusu medeniyetler çatışması ile yakından ilişkili olmayan bir sohbet geçmektedir. Söz konusu sohbet, ağzı son derece bozuk yaşlı bir kadın ve birkaç erkek arasında, kadın ve erkek arasındaki cinsellik etrafında dönmektedir. Yaşlı kadın boşandığı ve ölen eşleri ile arasındaki cinsel ilişkileri ve onların cinsel güçleri hakkında sorulan sorulara son derece müstehcen kelimelerle cevap vermektedir. Bu bölümün romandan tamamen çıkarılması eserin yapısına ve içeriğine hiçbir etki etmeyeceği

⁷⁷ Munîre Misbâh, *Hivârât ve İşrâgât fî Nısfî Karnî mine'-Siyâseti ve'l-Fikr ve'l-Edeb ve'l-Fenn*, Birinci Baskı, el-Müessestü'l-'Arab li'd-Dâr ve'n-Neşr, yyy, 2004, s. 135.

⁷⁸ Et-Tayyib Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*, Dâru'l-'Ayn li'n-Neşr, İskenderiye tsz., s. 60.

⁷⁹ Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*, s. 70.

⁸⁰ Fuâd Şeyhuddin, “Atâ, Musteveyâtü'l-Luga fî Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl”, *Mecelletü's-Sekâfeti es-Sudaniyye*, S. 41, (Ekim 2010), s. 159.

kanaatindeyiz. Et-Tayyib Salih, büyük bir edebiyatçı, büyük bir kültür hazinesi ve mükemmel bir sanatsal yetiye sahip bir edebiyatçıdır. Ancak bu ve benzeri hatalar yazarın edebiyatçılar arasındaki mekanına halel getirmektedir.

Et-Tayyib Salih'e edebiyat eleştirmenleri tarafından "Arap Romanın Dehası" payesi verilmiştir. Yazar edebi kariyerinde iki önemli ödül kazanmıştır:

- 1- Muhammed Zafzaf Roman Ödülü (Fas-2002)
- 2- Yaratıcı Romancılar Kahire Platformu Arap Romanı Ödülü (2005)⁸¹

1.6. Yaratıcılık Gücü

Eleştirmenler, yazar ve yazarın yaratıcılığı ve roman karakterleri ile ilgili bir söz söyleme ihtiyacı duyduklarında yazarın diğer eserlerini gölgede bırakan "*Mevsimu'l-Hicra ila 'ş-Şimal*" adlı eserine odaklanmışlardır. Doğrusu her yaratıcı yazarın kendisini meşhur eden ve sonsuzluğa taşıyan büyük bir çalışması vardır. et-Tayyib Salih'in diğer romanları da mezkûr eseri gibi son derece edebi ve sanatsal özelliklere sahiptir.⁸² Yazarın yapmış olduğu en iyi tasvirlerinden biri, "*Mevsimu'l-Hicra ila 'ş-Şemâl*" adlı eserdeki Mustafa Said tasviri kabul edilir:

"...أنه رجل وسيم دون شك جبهته عريضة رحبة وحاجباه متباعدان يقيمان أهلة فوق عينيه ورأسه بشعره الغزير الأسيب متناسق تماما مع رقبتة وكتفيه..."

(...hiç şüphesiz o yakışıklı bir adamdı, alını açık ve genişti. Kaşları birbirinden yeteri kadar uzakta ve gözlerinin üzerinde bir hilal şeklindeydi; gür ve ağarmış saçlarının boynuna ve omuzlarına oranı mükemmeldi...)⁸³

Yazarın güçlü anlatımına "*Maryûd*" adlı eserinde geçen aşağıdaki kesiti örnek olarak verebiliriz:

"لقد أحبّ بلا ملل، وأعطى بلا أمل وحسا كما يحسو الطائر وأقام على سفر وفارق على عجل، حلم أحلام الضّعفاء، وتزوّد من زاد الفقراء وراودته نفسه عن المجد فزجرها..."

⁸¹ Muhammed el-Havvârî, *E'lâmu'l-Edebi'l-Arabi el-Muâsir*, Birinci Baskı, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2017, s. 164.

⁸² Muhammed Abdullah Süleymân, "et-Tayyib Sâlih ve'l-İmtâ'u'r-Rivâi fi Mensî, *el-Lugatu'l-'Arabiyye Sâhibetu'l-Celâle*, " http://www.arabiclanguageic.org/view_page.php?id=6233, (16.02.2019/04:08).

⁸³ Et-Tayyib Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila 'ş-Şemâl*, Dâru'l-'Ayn li'n-Neşr, İskenderiye, trz., s. 10.

“Hiç bıkmadan sevdi, karşılıksız verdi, kuşlar gibi yudumladı, her zaman yollardaydı ve apansız bir şekilde ayrıldı, zayıf insanların hayalleri gibi hayalleri vardı, fakirler gibi yaşadı ve nefsi şöhreti isteyince ona karşı geldi...”⁸⁴

Et-Tayyib Salih, yaratıcı yeteneği sayesinde birçok ödül almıştır. Yazarın “*Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*” adlı eseri, Arap aleminde en iyi yüz roman arasında yer almıştır.⁸⁵ Aynı şekilde başka bir romanda karakter Mensî'nin yüzünü betimlerken yazarın bu konudaki ustalığı tezahür etmektedir:

" كان وجهه صبيحاً يميل إلى الاستدارة تزحمة عينان واسعتان وقتان يركزهما على محدثه طول الوقت، دون أن يطرف له جفن "

“Konuşurken kirpiklerini biran bile kıpırdatmaksızın uzun süre konuştuğu kişiye diktiği geniş ve kocaman gözlerinin daraltığı hafif yuvarlak bir yüzü vardı,”⁸⁶

Yazar bu bağlamdaki yeteneğini, yapmış olduğu yoğun okumalara ve dili en iyi şekilde kullanabilme adına dile verdiği aşırı ehemmiyete borçludur. Çünkü yazara göre dil, edebiyatta ve yaratıcılıkta temel kıstas ve en önemli faktördür. Roland Barthes'in de dediği gibi: Et-Tayyib Salih'in büyüleyici bir üslubu vardır; kelimeleri kullanmadaki yetkinliği, kelimelere yeni anlamlar kazandırmada yeteneği ve kelimeler arasında bir musiki nağmeleri tadında uyum sağlamadaki ustalığı yazarı başarıya taşıyan en önemli edebi faktörlerdir.⁸⁷

Ahmed Saîd Muhammediyye⁸⁸ yazarın yaratıcılığı ve ustalığı ile ilgili şunları zikretmektedir: “Et-Tayyib Salih'te olağanüstü bir feraset, basiret ve durumları en hassas şekilde aktarma yeteneği gördüm ki bu onda bulunan sanatçılık melekesi ile ilgiliydi. Fakat kendisinin sadece bu yeteneğine dayanmadığını muazzam bir şekilde Arap kültürüne hâkim olduğunu, eskilerin ve muasırların çalışmalarını özümseyerek okuduğunu, tarihi mirasın içinde yüzdüğünü ve ruhunu benimsediğini gördüm. Diğer taraftan Batı Medeniyetinin klasik ve modern çalışmalarını okuduğunu ve bizzat

⁸⁴ Et-Tayyib Salih, *Maryûd*, Dâru'l-Cil, Beyrut, trz, s. 47.

⁸⁵ Seyyit Ğays, *Fenniyyetü'l-Kitâbeti'l-Edebiyye*, Atlas li'n-Neşr ve'l-İntâci'l-İ'lâmi, Mısır, 2017, s. 35.

⁸⁶ Et-Tayyib Salih, *Rivâyetu İnsân Nâdir 'alâ Tarikatihî et-Tayyib Salih*, s. 16.

⁸⁷ Roland Barthes, *Dersu's-Sîmyîlûlîciyâ*, 'Abdusselam b. Abdul'âlî (çev.), İkinci Baskı, ed-Dâru'l-Beyzâ el-Mağrib, Fas 1986, s. 12; Hasen Ebşer et-Tayyib, “et-Tayyib Salih Rivâiyyen ve Şâ'iren ve Mubdi'en”, *Mecelletu İbdâ'ı*, S. 9-10, (01/09/2009), s. 22.

⁸⁸ Ahmed Saîd Muhammediyye, Filistinli edebiyatçı ve gazetecidir. Filistin'in Hayfe şehrinde dir. *Şahsiyyâtu Filistiniyye Küttâb ve Üdebâ*, https://alqudslana.com/index.php?action=individual_details&id=594. (10/03/2019/ 22.19).

kendileri ile iç içe yaşayarak Avrupalıların yaşam tarzını, felsefesini ve ahlakını öğrenme imkanına sahip olduğunu idrak ettim.”⁸⁹

Et-Tayyib Salih, birçok modern ve klasik edebiyatçıdan ve şairden etkilenmiştir. Yazar daha çok Arap Edebiyatından el-Mütenebbî ve en-Nevâs’tan bahsederken Batı Edebiyatından Shakespeare ve Yates’i zikretmektedir. Et-Tayyib Salih’te hem Arap Edebiyatının derinliklerinden inciler çıkarma hem de Batı Edebiyatının ki özellikle İngiliz Edebiyatının derinliklerindeki cevheri ortaya çıkarma kudreti bulunmaktadır. Kısacası yazar Arap Medeniyeti ve Batı Medeniyetinin her ikisinin ruhunu anlamasının yanında bu iki medeniyet arasında karşılaştırma yapabilecek yetiye sahiptir.”⁹⁰

1.7. Eserleri

1.7.1. Romanları

Yazar 1953 yılında “*Mecelletu’l-Lübnâniyye*”nin yayımladığı “*en-Nahletu ‘ala’l-Cedveli*” adlı kısa hikayesini yazmıştır.⁹¹ Ancak yazar bu eserin yayımlanmasından sonra yedi yıl tek bir harf bile yazmamıştır. Geçen sürenin sonunda önce “*Hafnetu Temr*” ardından “*Dûmetü Vudd Hâmid*” adlı hikayeleri yazmış ve çalışması bir İngiliz dergisi olan “*İncunter*” de yayımlanmıştır. Yazarın hikayesinin geniş tirajlı bu dergide yayımlanması evrenselliği yakalayan bir yazarın miladı kabul edilmektedir.⁹²

a. Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl

Yazar, bu romanı yazmaya 1962 yılında başlamış olmasına rağmen, eser 1966 yılında tamamlanarak “*Hivâru’l-Lübnâniyye*” dergisinde yayımlanmıştır.⁹³ Yazarın bu romanı, İngilizce başta olmak üzere birçok dünya diline tercüme edilmiştir. Eserin İngilizceye tercümesi Dennis Johnson Davis tarafından 1966 yılında yapılmıştır.⁹⁴ Bu roman 2002 yılında Arap dünyasında yirminci yüz yılın en iyi yüz romanından biri

⁸⁹ Ahmed Saîd Muhammediyye, ‘*Abkariyyu’r-Rivâyeti’l-‘Arabiyye*, Dördüncü Baskı, Dâru’l-‘Avde, Beyrût 1984, s. 6.

⁹⁰ Muhammediyye, a.g.e., s. 6-7.

⁹¹ ‘Âmî İlâd Bûsaklabe, “el-Vâkı‘a ve’l-Hayâl fî Kıssati’t-Tayyib Salih Dûma Veddu Hâmid, *Mecelletu Meşârif*, S. 13, (01-01-1997), s. 121; ‘Abdulkadir Farûk, *min Evrâki Nihâyeti’l-Karni...Gurûbu Şemsi’l-Hulm*, Birinci Baskı, ed-Dâru’s-Sekâfiyye li’n-Neşr, Kahire, 2002, s. 265.

⁹² Gâzi, a.g.e.,s. 202-203.

⁹³ El-Havârî, *Elâmu’l-Edebi*, s. 165; et-Tayyib Salih, “Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl”, *Mecelletu’l-Hivâr*, S. 24-25, (01/12/1966), s. 5-87.

⁹⁴ El-Havârî, *Elâmu’l-Edebi* a.g.e., s. 166.

olarak kabul edilmiştir.⁹⁵ Yazarın romanları arasında en meşhuru kabul edilebilecek eseri 151 sayfadan oluşmaktadır. Roman Mustafa Said karakteri üzerinden üçüncü dünya ülkeleri ile diğer medeniyetler arasındaki çatışmaları konu edinmektedir.⁹⁶

Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl romanı ile ilgili değerlendirmelerin bazıları şöyledir:

The Observer: Şüphesiz “*Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*” romanı, Bin bir gece masallarının farklı bir versiyonudur. Roman toplumdaki ahlaki yoğunlukları ve halk arasında yaygın olan yanlış tasavvurları gün yüzüne çıkarmaktadır. Romanda öncü nesil bir kuşaktan dâhî bir öğrencinin Londra'ya gelip yerleştikten sonra kafasını Batı Medeniyetine taktığını ve karnını doyuranlara nankörlük yapma gayreti içerisinde olduğuna şahit olmaktayız. Üst düzey şiirsel bir yetenek ve çok güçlü bir üslup ile kaleme alınan bu roman, Dennis Johnson Davis'in ustalığı ile İngilizceye tercümesi yapılmıştır.⁹⁷

Tribune: Arap dünyasının gurur duyduğu, çok geniş kitlelerde şöhret bulan bir yazarın büyüleyici üslubu ile yazılmış bir roman.⁹⁸

Publishers Weekly: Afrika'nın Batı ile olan polemiğindeki engin tecrübeyi gün yüzüne çıkaran büyük bir Arap yazarın büyüleyici çalışması.⁹⁹

The Newyork Times: “*Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*” kendileri ve geçmişleri arasında iletişim kurmaya ve aynı zamanda kendilerine güvenli bir gelecek çizmeye muktedir olamayan Arapların ve Afrikalıların krizlerini tasvir eden bir başyapıttır. Roman, akılcı üslubu ve etkileyici bölümleri ile farklılık arz etmektedir. Eserle ilgili söylenebilecek en önemli şey; hakkında ne kadar çok akademik çalışma yapılırsa yapılsın eserin gerçek değerini ortaya koymaya güç yetiremeyecek.¹⁰⁰

Newyork Review Books (Classics): “*Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*”, derin bir samimiyet ve ateşli bir coşku ile kaleme alınmış zengin, büyüleyici ve dopdolu bir

⁹⁵ Gâzi, a.g.e., s. 13

⁹⁶ Salih *Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*, s. 20-107.

⁹⁷ Acebu'l-Feya, a.g.e., s. 199.

⁹⁸ Acebu'l-Feya, a.g.e., s. 200.

⁹⁹ Acebu'l-Feya, a.g.e., s. 200-201.

¹⁰⁰ Acebu'l-Feya, a.g.e., s. 201.

çalışmadır. Bu roman, 2001 yılında Arap yazarlar ve eleştirmenler heyeti tarafından yirminci yüzyılın en önemli Arap romanı olarak seçilmiştir.¹⁰¹

b. ‘Ursu’z-Zeyn

“*Ursu’z-Zeyn*”, et-Tayyib Salih’in ilk kaleme aldığı romandır. İlk kez Beyrût’ta yayımlanan eser 1964 yılında iki kapak arasına getirilmiştir.¹⁰² Romanın birçok dile çevirisi yapılmıştır. Kuveytli yönetmen Hâlid Sadîk tarafından seksenli yılların sonunda eserin sinema filmi yapılmış ve bu filmle Cannes Film Festivali ödülünü kazanmıştır.¹⁰³ Yazar, roman çalışmaları arasında bu romanını diğer romanlarına göre kendisine daha yakın bulduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁴ Bu romanını kaleme alırken Sudan’daki köy ortamındaki çevrenin sunduğu imkanlardan olabildiğince faydalanan yazar bunu şu şekilde ifade etmektedir: “*Ursu’z-Zeyn*, romanında ait olduğum ve halen ait olmaya devam ettiğim çok sevdiğim ve bildiğim çevreye yer vermek istedim.”¹⁰⁵ Eser toplam 104 sayfadan oluşmaktadır. Romandaki olaylar, derviş diye isimlendirilen Zeyn adındaki bir gencin etrafında şekillenmektedir. Zeyn Sudan’ın köylerinin birinde yaşamakta ve amcasının kızı Nimet ile evlenmek istemektedir. Amcasının kızının güzelliği dillere destandır. Ancak Zeyn olabildiğince çirkindir. Bu nedenle köy halkı bu evlilik talebini çok garipsemektedir. Zeyn, çok çirkin bir görünüme sahip olmasına rağmen köydeki kızların en güzellerine âşık olmasıyla bilinmektedir. Bu sıra dışı kişilik etrafında gelişen olaylar sürprizlerle doludur. Romanın son bölümünde başkahraman Zeyn’in kendine saldıran birini öldürmeye çalışması ve Zeyn’in düğün gecesinde mezarlıkların arasında kaybolması bu ilginç olaylara örnek olarak verilebilecek türden gelişmelerdir.¹⁰⁶

¹⁰¹ Acebu’l-Feya, a.g.e., s. 202.

¹⁰² Fatıma Mûsa, “Usfuru mine’l-Cenûb ev ‘Âlemu et-Tayyib Salih”, *Mecelletu’l-Mecelle*, S. 164, (01/08/1970), s. 95.

¹⁰³ Gâzi, a.g.e., s. 6.; Riyâd ‘İsmet, *Hadâse ve Esale*, Birinci Baskı, Şam, Dârû’l-Fıkr, yyy. 2013, s. 166.

¹⁰⁴ Ahmed Hassev, “et-Tayyib Salih Hel Ekulu Vedâen”, *Mecelletu Fıkr ve Fenn*, S. 91, (01/06/2009), s. 80.

¹⁰⁵ Fevziyye Saïd, “Eş-Şahsiyyât fi Rivâyeti ‘Ursu’z-Zeyn”, *Mecelletu’l-Hayâtu’ls-Sekâfiyye*, S. 202, (01/04/2009), s. 106.

¹⁰⁶ Et-Tayyib Salih, *‘Ursu’z-Zeyn*, Daru’l-‘Avde, Beyrût, 1988, s. 6-104.

c. Bendersâh

Et-Tayyib Salih, bu eseri yazdıklarının en iyisi olarak görmektedir.¹⁰⁷ Eser, üç veya beş parça olarak tasarlanmış bir seri olsa da iki parça halinde yayınlanmıştır.¹⁰⁸ Bunların birincisi, 135 sayfalık kısa roman olan “*Davvu'l-Beyt*”tir.¹⁰⁹ Yazar bu romanda bir babanın, babası ve oğlu ile olan ilişkilerini konu edinmektedir. Romandaki olaylar otuz yıllık bir zamandan beri köyün lideri olan Mahcûb’un etrafında dönmektedir. Kız kardeşinin oğulları Mahcûb’u bulunduğu makamdan indirmek istemektedirler. Bunun için çeşitli girişimlerde bulunurlar, sonunda onu makamından indirmeyi başarırlar. Roman sıra dışı olaylar zincirinden oluşmaktadır. Eserde romana has birtakım nüktelerin ve bir takım ammice ifadelerin iç içe kullanımı eserin yapısına güç katmış, eseri daha özgün kılmıştır.¹¹⁰ “*Bendersâh*” serisinden yayımlanan ikinci eser ise “*Maryûd*”dur. 1976-1977 yıllarında bu eserden birkaç bölüm Mısır’daki “*Mecelletu'l-Hilâl*” dergisinde¹¹¹ ve dört bölüm olarak da Katar’daki “*Mecelletu'l-Dûha*” dergisinde yayımlanmıştır.¹¹² Ancak bu roman olarak 1977 yılında ortaya çıkmıştır, toplam 88 sayfadan oluşmaktadır. Yazar bu eserde Maryûd, Maryûm ve Hasen el-‘Abd gibi kahramanlar aracılığı ile aşkı konu edinirken diğer taraftan romanda mükemmel bir üslup ile Sudan köylerini ve kırsal hayatı işlemektedir.¹¹³

1.7.2. Hikayeleri

1.7.2.1. Dûmetü Vudd Hâmid

Et-Tayyib Salih, bu eseri 1953-1962 yılları arasında kaleme almıştır. Söz konusu çalışma 1959-1966 yılları arasında Beyrût, Hartûm ve Londra’da birçok dergide yayımlanmıştır.¹¹⁴ Sekiz farklı kısa hikâyeden oluşan eser bu hikayelerin bir araya

¹⁰⁷ Ahmed Hassev, a.g.e., s. 80.

¹⁰⁸ C. Turgut Koç, *et-Tayyib Sâlih ve Romancılığı*, SÜSBE Yayınlanmamış DR Tezi, Konya 2004, s. 46.

¹⁰⁹ Hasen el-Mevdun, *el-Kitâbe ve't-Tahavvul fi's-Serdi'l-'Arabîyi'l-Cedîd*, Vekâletu's-Sehâfeti'l-'Arabiyye, Kahire, 2015, s. 19.

¹¹⁰ Et-Tayyib Salih, *Bendersâh: Day'u'l-Beyt*, Birinci Baskı, Dâru'l-Cîl, Beyrût, 1997, s. 9-144.

¹¹¹ Et-Tayyib Salih, “Maryûd”, *Mecelletu'l-Hilâl*, S. 12, (01/12/1976), s. 62-69; Et-Tayyib Salih, “Maryûd”, *Mecelletu'l-Hilâl*, S. 1, Mısır 01/01/1977, s. 50-57.

¹¹² Et-Tayyib Salih, “Maryûd”, *Mecelletu'l-Dûha*, S. 7, (01/07/1977), s. 67-73; Et-Tayyib Salih, “Maryûd”, *Mecelletu'l-Dûha*, S. 8, (01/08/1977), s. 67-77; Et-Tayyib Salih, “Maryûd”, *Mecelletu'l-Dûha*, S. 9, (01/09/1977), s. 67-77; Et-Tayyib Salih, “Maryûd”, *Mecelletu'l-Dûha*, S. 10, (01/10/1977), s. 67-75.

¹¹³ Et-Tayyib Salih, *Maryûd*, Birinci Baskı, Daru'l-Cîl, Beyrût 1997, s. 9-86.

¹¹⁴ Bûsaklabe, a.g.e., s. 121.

getirilmesi ile “*Dûmetü Vudd Hâmid*” olarak 1976 yılında Beyrût’ta “*Dâru’l-‘Avde*” tarafından neşredilmiştir.¹¹⁵

Eser, “*Nahletun ala'l-Cedveli*”, “*Hafnetu Temr*”, “*Risaletun ilâ Elaine*”, “*Dûmetü Vudd Hâmid*”, “*Îzâ câ'et*”, “*Hakezâ yâ Sâdeti*” ve “*Mukaddimât*” olmak üzere yedi farklı hikâyeden oluşmaktadır.

“*Dûmetü Vudd Hâmid*” adlı hikâye küçük bir köyde geçmektedir. Köy halkı bu köyde defnedilen Dûmetü Vudd Hâmid olarak isimlendirdikleri salih bir adamın keramet sahibi olduğuna inanmakta, hayalleri ve hayatları için bu adamı ziyaret etmektedir. Hükümet bir gün onun türbesini yıkmak, yok etmek ister ancak köy halkı bu duruma karşı çıkar. Bu hikâye merhum adamın türbesini kutsayan yaşlı bir adam ile bu köyden ayrılmak isteyen bir genç arasında geçen diyalogdan oluşmaktadır. Et-Tayyib Salih bu eserde ülkesi Sudan’daki köy hayatını ayrıntıları ile gözler önüne sermektedir. Eserde Araplarla ve Batı ile olan ilişkisinden bahsetmektedir. Diyaloglardaki genç ve yaşlı adam, vatan ve köyle ilgili görüşleri bakımından kuşaklar arasında sembolik bir değere sahiptirler. Sudan’da genç nesil ile yaşlı kuşağın aynı düşünce altında bir araya gelememesi büyük bir toplumsal problemdir. Yazar imkanlar çerçevesinde belirli bir dengede tutmaya çalışarak kuşakları bir araya getirmeye çalışmıştır.¹¹⁶

1.7.2.2. Nahletun ala'l-Cedvel

“*Nahletun ala'l-Cedvel*” adlı hikâyeyi yazar, 1953 yılında Londra’da kaleme alınmıştır. Yazar bu hikâyeyi yirmi beş yaşında yazmıştır. Hikâyede derebeylerin köylüler ile olan ilişkisini işlenmektedir. Et-Tayyib Salih bu hikaye ile ilgili şunları ifade etmektedir: “Çok kolay bir şekilde yazdığım basit bir hikâye... bu hikâye çevreye olan özlemin bir ifadesi ve bu çevreyi çağrıştırmaya gayretidir...”¹¹⁷ Çünkü yazar, bu hikâyeyi Hartûm’dan Londra’ya geldiği yıl kaleme almıştı ve içerisindeki memleket özlemi henüz çok tazeydi.¹¹⁸

1.7.2.3. Hafnetu Temr

“*Hafnetu Temr*”, bu hikâyede ise yazar, kadın bağımlısı olan ve sahip olduğu arazileri çok ucuza satan Mesûd’dan bu tarlaları satın alan, böylece zengin olan bir

¹¹⁵ Mûsa, a.g.m., s. 95.

¹¹⁶ Et-Tayyib Salih, *Dûmetü Vudd Hâmid*, Beyrût; *Dâru’l-Cil*, s.33-53.

¹¹⁷ Gâzi, a.g.e., s. 6.

¹¹⁸ Et-Tayyib Salih, *Dûmetü Vudd Hâmid*, s.7-19.

büyükbaba ve torunu arasındaki ilişkiyi konu edinmektedir. Büyükbabanın anlattığı hikayeleri dinleyen çocuk başkahramandır. Büyükbabanın Sudan'ın gerçekliği ile ilgili hikâyeleri anlatma yöntemi çocuğu dikkatli dinlemeye sevk eder, içindeki merak duygusunu zinde tutar.¹¹⁹

1.7.2.4. Risaletun ilâ Elaine

“*Risaletun ilâ Elaine*” adlı bu hikâyede, İskoçyalı Elaine ile olan duygusal ilişki ve aşk konu edinilmektedir. Elaine ile geçirilen güzel günler hatırlanır ve satırlara dökülür. Yazar bu hikâyede Doğu ve Batı arasındaki ilişkiyi ve her ikisine olan tutkusunu ele alır.¹²⁰

1.7.2.5. İzâ câ'et

“*İzâ câ'et*”, Sudan'da bulunan bir turizm şirketini ve şirket çalışanlarının genel ve özel sorunlarını ele almaktadır.¹²¹

1.7.2.6. Hakezâ Yâ Sâdetî

Kendine özgü özellikleri, dili ve dinamikleri ile Batılı bir toplumunda yaşayan Arap insanına atıfta bulunur. Hikâyede, kahramanın Batılı bir kadın ile olan ilişkisi, Batılıların Araplara karşı tutumu ve onlara alaycı yaklaşımları ele alınır.¹²²

1.7.2.7. Mukaddimât

“*Uğniyetu Hub*”, “*Hutvetun li'l-Emâm*”, “*Leke hatta'l-Memât*”, “*el-İhtibâr ve 'Sûzan ve 'Alî*” olmak üzere beş hikâyeden oluşmaktadır. Bu hikayeler aşk ve kadın çerçevesindeki tutumlardan ve tasavvurlardan oluşmaktadır. Hikayelerde Sudan toplumu ve kültürü ele alınmaktadır. Et-Tayyib Salih bu hikayeleri ilk önce İngilizce yazmış daha sonra Arapçaya tercüme etmiştir.¹²³

1.7.2.8. Mecmûatu Muhtârât (Seçme Koleksiyon)

Yazar, bu çalışmayı “Muhtârât” adı altında yayımlamıştır. Farklı ırklar arasındaki geçen hatıralardan ve anılardan oluşan bir koleksiyondur. Eser sadece bir anlatı ya da roman olmakla kalmayıp yazarın hayat yolculuğunda gördüğü ve gözlemlediklerini serbest bir şekilde yazdığı kapsamlı bir derlemedir. Koleksiyon her

¹¹⁹ Et-Tayyib Salih, *Dûmetü Vudd Hâmid*, s.20-26.

¹²⁰ Et-Tayyib Salih, *Dûmetü Vudd Hâmid*, s. 27-32.

¹²¹ Et-Tayyib Salih, *Dûmetü Vudd Hâmid*, s.54-71.

¹²² Et-Tayyib Salih, *Dûmetü Vudd Hâmid*, s.72-86.

¹²³ Gâzi, a.g.e., s. 44.

biri müstakil sekiz farklı kitaptan oluşmaktadır: “*Mensî, el-Mudîune ke'n-Nucûm*”, “*li'l-Mudun Teferddun ve Hadîsun*”, “*fî Suhbeti'l-Mutenebbî*”, “*fî Rihâbi'l-Cünâdiriyye*”, “*Vatanî Sudan*”, “*Zikriyâtu'l-Mevâsim ve Havatır ve Turhâl*”. Bu koleksiyonu oluşturan kısa hikayeler ayrıca Arap-Sudan dergilerinde neşredilmiştir.¹²⁴

1.7.2.9. er-Raculu'l-Kubrusî

Yirmi sayfalık bir kısa hikâyedir. Lefkoşa'da yaşayan Kıbrıslı bir adamdan bahsetmekte ve kadın ve ölüm konusunu ele almaktadır. Et-Tayyib Salih bu kısa hikâyeyi, 1973 yılında yayımlamıştır.¹²⁵

1.7.2.10. Yevmun Mubârekun 'alâ Sıhhati Ummi Bâb

1993 yılında 18 Arap ülkesinden seçme kısa hikayeler kitabı içerisinde yayımlanmıştır. Konusu anne, baba ve iki kızlarından oluşan mutlu bir aile etrafında dönmektedir. Aile, Katar devletinin “Ummu Bâb” olarak bilinen sahil bölgesinde sakin bir gün geçirmektedir. Denizde yüzerken başlarından küçük maceralar geçmektedir. Aile yüzerken içlerinden birinin boğulmasından korkmaktadır ancak gün kazası şeklinde sona erer.¹²⁶

¹²⁴ Halîd Rebî' es-Seyyîd, “Mecmû'a Muhtârâtu' et-Tayyib Salih”, *Ceridetu'r-Riyâd*, S. 13835, (11/05/2006), s. 8.

¹²⁵ 'Abdulkadir, a.g.e., s. 264.

¹²⁶ Ahmed Mekki, *Muhtârât mine'l-Kısasi'Kasîra fî 18 Beleden 'Arabiyyen*, Birinci Baskı, Merkezu'l-Ahrâm li't-Terceme ve'n-Neşr, Kahire 1993, s. 159-168.

İKİNCİ BÖLÜM

“MEVSİMU’L-HİCRA İLA’Ş-ŞİMÂL” ADLI ROMANIN TAHLİLİ

Roman tahlili çalışmalarında yazarı hakkında verilen bilgilerden sonra genel olarak materyal unsurlar, anlatım teknikleri, metin türü, tema, romanın türü vb. konular ele alınmaktadır. Konuyla ilgili yaptığımız araştırma ve incelemelerimizin sonucunda araştırma konumuza en uygun roman tahlil unsurları çıkarılarak genel araştırma başlıkları oluşturulmuştur.¹²⁷

2.1. Romanın Özeti

Birinci bölüm

Romanda ismi açıkça zikredilmeyen ve romanın şahıs kadrosunda da yer alan anlatıcı, İngiliz Edebiyatı Bölümünde doktora yapmak amacıyla İngiltere’ye gider. İngiliz halkının yaşam tarzını yakından tanıyan anlatıcı, yedi yıllık eğitim hayatının ardından özlediği memleketi Sudan’daki Nil nehri yakınlarında bulunan Veddu Hâmid adındaki köyüne döner. Çocukluğunu geçirdiği oda, kahramana bu köyle olan bağına hatırlatır ve ilk geldiği anda kendisini yabancı hissettiği köyüne karşı aidiyet duygusunu yeniden hissetmeye başlar. Anlatıcı, artık köydeki doğal tabiat ortamında kuş cıvıltıları arasında kendini mutlu ve huzurlu hisseder.

Yabancı bir ülkeden gelen anlatıcıyı karşılayan kalabalık, ona çok geçmeden İngiltere hakkında merak ettikleri soruları sormaya başlar. Anlatıcıya kalabalıktan her biri farklı farklı soruları sorar. Orada hayat pahalı mı, ucuz mu? Avrupalılar kadınlarla evlilik dışı birlikte oluyorlar mı? Anlatıcı, Avrupalılarla aralarında çok bariz farklar olmadığını ve nerdeyse hayatın tüm alanlarında Avrupalıların da kendileri gibi bir hayat yaşadığını anlatır. Kahraman, kalabalığın arasındaki herkesin kafasındaki soru işaretlerini elinden geldiğince gidermeye çalışır. Kalabalığın arasında sessizliği ve gizemli gülüşüyle daha önce köyde hiç görmediği bir kişi anlatıcının dikkatini çeker.

¹²⁷ İsmail Çetişli, *Metin Tahliline Giriş/2- Hikâye- Roman- Tiyatro*, Dördüncü Baskı, Akçağ Yay, Ankara, 2014; Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, On Üçüncü Baskı, Öncü Kitap, Ankara, 2013; Şerif Aktaş, *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yay, Ankara, 2015; Mehmet Tekin, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları I*, On Üçüncü Baskı, Ötüken Yay, İstanbul, 2015; Fatih Tepebaşı, *Roman İncelemesine Giriş*, Çizgi Yay., Konya, 2012.

Anlatıcı, ertesi sabah annesi ve babasıyla çay içerken kendisini karşılamaya gelen kalabalığın arasındaki sessiz, gür ve beyaz saçlı ve yakışıklı elli yaşlarındaki adamı hatırlar. Çünkü o, bu köyde hiç görmediği, tanımadığı bir yüzdür. Anlatıcı babasına bu adamın kim olduğunu sorar. Babası, onun beş yıl önce Veddu Hâmid köyüne gelen, köyden tarla satın alan, Mahmud'un kızıyla evlenen ve hakkında hiç kimsenin çok şey bilmediği kendi halinde bir hayat yaşayan Mustafa Said adında bir yabancı olduğunu söyler. Bu adam, bir süre anlatıcının zihnini meşgul eder, annesinin sürekli akraba ziyaretleri için ısrarı ve köydeki örf ve adetler çerçevesinde yapması gerekenler konusundaki uyarıları neticesinde onu bir süreliğine unuttur.

Anlatıcı köyünden uzak kaldığı süre zarfında bir taraftan vefat eden akrabalarına taziye ziyaretlerinde bulunurken diğer taraftan akrabalarından güzel haberler alanlara da tebrik ziyaretlerinde bulunur. Anlatıcı, aynı şekilde Nil nehrinin kenarında bulunan çocukluğunda sürekli gittiği akasya ağacını ziyaret eder. Ağacın altında çocukluk günlerini ve nehre nasıl taş attığını, çiftçilerin ve hayvanların seslerini hatırlar. Su kanallarının yerini su pompalarının aldığını, Nil nehrinin şeklinin değişikliğe uğradığını görür. Anlatıcı, suyun akıntısında ve bir taraftan daralan diğer taraftan genişleyen bir elini verip diğer elini çeken hayata benzettiği nehrin kıyısında derin düşüncelere dalar. Düşünceleri kendisini kuşatan tabiatın hareketleri ve unsurlarına kadar uzanır. Bu hayatta önemli bir insan olduğunu ve kendisinin insanlara karşı küçümsenmeyecek görevleri olduğunu ve çoğu için faydalı olabileceğini aklından geçirir.

Anlatıcı, köyde ve civar köyde yaşayan insanların şecereleri hakkında bilgi almak için hayat tecrübesi ile dolu, eski olayları ve hikâyeleri anlatmayı seven dedesine yönelir. Çünkü anlatıcının aklına Mustafa Said gelmiştir, onun hakkında bilgi alabileceği tek kişi de dedesidir. Dedesi, Mustafa Said hakkında bildiklerini şu şekilde anlatır; köye beş sene önce Hartûm'dan geldi, köyden arazi aldı ve yerleşti, köye geldikten bir yıl sonra Mahmut'un kızı Hüsna ile evlendi. Dedesi Mahmut'un kabilesini, kızlarını kimlerle evlendirecekleri konusuna önem vermedikleri konusunda eleştirdikten sonra, Mustafa Said'in iyi bir adam olduğunu, kötülüğünü görmediklerini, onlardan biriymiş gibi insanların sevinçlerine ve üzüntülerine ortak olduğunu anlatır.

Anlatıcının yapmış olduğu araştırmadan iki gün sonra, Mustafa Said tam öğle vakti tarlasından topladığı meyvelerle birlikte, zamansız geldiği için özür dileyerek ve

kendisini tanıma konusundaki isteği nedeniyle geldiğini de ifade ederek anlatıcılığı ziyaret eder. Anlatıcı Mustafa Said'in ileri derecede saygılı olduğunu, güzel konuştuğunu ve köy halkında olmayan sıra dışı bir kültüre sahip olduğunu fark eder. Dış görünüşüyle de Mustafa Said'in bir köylü görüntüsünden çok uzak olduğu anlatıcının gözünden kaçmaz. Sohbet esnasında anlatıcı Mustafa Said'e İngiliz şiiri üzerine doktora diploması aldığını söyler. Mustafa Said'in "Bizim burada şiire ihtiyacımız yok, köyün gelişimi için mühendislik, ziraat ve tıp gibi daha faydalı alanlarda eğitim görmek gerekli" şeklindeki cevabına anlatıcı alınır, içten içe öfkelenir. Anlatıcı, Mustafa Said'e Hartûm'daki aslı ile ilgili soru sorarak konuyu değiştirir. Mustafa Said anlatıcının sorduğu soru karşısında rahatsız olur ancak daha önce Hartûm'da ticaretle uğraştığını birazda ziraat alanında tecrübe kazanmak istediğini ve köy halkı iyi olan bu köyde yaşama kararı aldığını söyler söylemez, tarlaya gitmesi gerektiğini ifade eder ve iki gün sonra onu akşam yemeğine bekleyeceğini söyler. Kapıdan çıkmadan önce, hiçbir açıklama yapmadan "Sırrı deden biliyor" der ve gider.

Anlatıcı yemeğe beraber gittiği arkadaşı Mahcûb'a Mustafa Said'in evinden çıktuktan sonra onun hakkında bilgi almak için sorular sorar. Mahcûb bilinenin dışında bir şeyler söylemez ancak Mustafa Said'in çok derin bir adam olduğunu söyler.

İki ay sonra, tarım proje komisyonu başkanı ve anlatıcının çocukluk arkadaşı Mahcûb, köydeki tarım ve sulama işlerini düzenlemek için komisyonu toplantıya çağırır. Mustafa Said'de bu komisyonun üyesidir ve aynı zamanda komisyonda çok etkili ve sözü dinlenen birisidir. O daima köylülerin mahsullerini sulama konusunda aralarında çıkan ihtilafları çözerek karizmasını ortaya koyar. Tüm bunları öğrenen anlatıcı, Mustafa Said'in komisyon başkanı olması gerektiğini düşünür ancak o bu köyden değildir.

Bir süre sonra Mahcûb, anlatıcılığı evine içki içmeye davet eder. O esnada Mustafa Said yürüttükleri projenin durumu ile ilgili Mahcûb'a soru sormak için gelir. Mahcûb, Mustafa Said'e diğer davetlilerle birlikte oturup içmek için ısrar eder, her ne kadar istemese de Mustafa Said, arkadaşının ısrarı üzerine içmeye başlar. Bir kadehin ardından bir kadeh daha içer ve sarhoş olduktan sonra, birinci dünya savaşı yıllarına uzanan İngilizce bir şiir okur. Anlatıcı, Mustafa Said'in kusursuz bir şekilde İngilizce

konusmasını çok beğenir ve aynı zamanda şaşırır. İngilizceyi nereden öğrendiğini öğrenmek ister ancak Mustafa Said tek bir kelime bile konuşmadan çıkar gider.

Ertesi gün anlatıcı, Mustafa Said ile karşılaşır ve İngilizce okuduğu şiiri kastederek geçmişi ve kişiliği hakkında bir şeyler gizlediğini ima eder. Anlatıcıdan duyduklarını çok fazla önemsememesini isteyerek şiiri, uykuda bir şeyler mırıldanmak ya da ateşler içinde yanan birinin iniltisine benzeter ve bu konuyu kafasına fazla takmamasını söyler.

Bir süre sonra Mustafa Said anlatıcının evine gider ve ona çok önemli bir şey söyleyeceğini ve bu nedenle yarın akşam kendisini evinde beklediğini söyler. Merak duygusu anlatıcıyı Mustafa Said'in evine gitmeye iter. Mustafa Said anlatıcıyı karşılar ve gerçek kimliği hakkında bilgiler vereceğini ve anlatacaklarını köydeki başka kimseye söylemeyeceği konusunda ondan yemin etmesini ister. Anlatıcı duyduklarını kimseye anlatmayacağına dair yemin ettikten sonra, kimliğini ve Asya'dan ve Avrupa'dan birçok ülkenin mührünün bulunduğu pasaportunu çıkarır, sonra hafızasını yoklar, geçmişini hatırlar ve gerçek hikâyesini anlatmaya başlar.

İkinci Bölüm

Mustafa Said anlatıcıya hayatını bütün ayrıntılarıyla anlatır. Babası, Hartûm'da deve tacirliği yapan bir adamdır. Mustafa Said doğmadan önce vefat etmiştir. Mustafa Said annesinin yanında büyümüştür. Kendisini annesine yakın hissetmez ve aralarındaki ilişkiyi şöyle dile getirir: "O, sanki yolda tesadüfen karşılaştığımız yabancı biri gibiydi." Ancak aralarında sevgi vardır. Mustafa Said, kendi yaşıtlarına göre daha özgürdür, hayata karşı duygusal değildir. O dövüldüğünde etkilenmez, ağlamaz ve iyi bir şey olduğu zamanda sevinmez. Çocukluğunda neredeyse hiçbir duyguyu tam anlamıyla yaşamayan biridir. O yıllarda, Sudanlılar, İngilizlerin Sudan'da okul inşa etme gayretlerinden ve onların faaliyetlerinden çekinirler ve evlatlarını hükümet adamlarından saklarlar. Çünkü evlatlarını okullarına kaydetme konusunda ikna etmelerinden korkmaktadırlar. Mustafa Said, güzel şapkalı bir devlet memuru gördükten sonra onun gibi bir şapka takabilmek için bu okullara gitmeye karar verir. Mustafa Said, okula gider ve ismini kaydettirir. Olanları annesine anlatır. Mustafa Said, bu durumun kendisi için önemli olduğunu kabul eder. Bu hayatında kendi iradesiyle aldığı ilk karardır. Mustafa Said, zekâsı ve güçlü hafızası sayesinde kısa zamanda okulun en

başarılı öğrencisi olur. Akranlarıyla arasında çok bariz zekâ farkı vardır ve vaktinin çoğunu kendisini geliştirecek şeylerle geçirir. Mustafa Said'in zekâsı keskin bir bıçak gibidir onun için ne matematik ne de diğer derslerin hiçbiri zor değildir. On iki yaşına geldiğinde, okul müdürü eğitimini Sudan dışında bir yerde tamamlamasını tavsiye eder. Çünkü müdür, ülke içerisindeki eğitimin ona faydalı olamayacağını düşünür. İngiliz müdür, bu konuda ona yardım eder ve eğitimi için burs ayarlar. Müdürün bu yardımı karşısında Mustafa Said ona karşı hiçbir minnet duygusu beslemez. Mustafa Said, ayrılıktan dolayı hiçbir üzüntüye kapılmadan ve tek bir gözyaşı bile dökmeden annesine veda ederek lise eğitimini tamamlamak için Kahire'ye gider. Mustafa Said'i Kahire'de tren istasyonunda kaydolacağı okulun müdürü Bay Robinson, eşi ile birlikte karşılar. Karşılama esnasında Bayan Robinson onu kolları arasına alır ancak Mustafa Said, henüz on iki yaşlarında olmasına rağmen daha önce hiç hissetmediği cinsel bir şehvet duyar. Tüm bu olanları anlatırken Mustafa Said, gençlik yıllarında cinayet suçuyla yedi yıllık bir süre cezaevinde kaldığında onu ziyaret eden tek kişinin Bayan Robinson olduğunu hatırlar. Mustafa Said, lise yıllarında okul çalışmaları dışında bir yandan Kahire ve çevresindeki tarihi ve kültürel mekânları özellikle camileri ve müzeleri gezerken diğer yandan Bayan Robinson'un verdiği kitaplarla Batı kültürünü yakından tanır.

Mustafa Said on beş yaşına geldiğinde Londra Üniversitesine kabul edilir. Yolculuk için eşyalarını hazırlar. Mustafa Said için Mısır'da geçirdiği yıllar istediği gibi geçmemiştir. Yeni bir şeyler öğrenmek adına hakkında hiçbir şey bilmediği yeni ufuklara açılma zamanı gelmiştir. Londra'ya ulaştığında bu şehrin Kahire gibi gürültülü ve karmaşalı olmadığını, şehrin düzgün bir yapıda olduğunu ve insanların daha sessiz ve zarif olduklarını fark eder.

Mustafa Said, İngiltere'ye geldikten on yıl sonra bir törende ilk kez gördüğü Jane Morris'i hatırlar, onunla ilgili anıları canlanır gözünde. Mustafa Said sarhoş olduğu bir gün bayan hayranlarıyla otururken odaya Jane Morris girer, cilvesi ve güzelliği ile onu cezbeder. O zamanlar Mustafa Said sürekli Londra edebiyat ve siyaset sahnesindedir, tek hobisi kadın tavlamaaktır. Bir gün ikinci kez karşılaştıklarında Jane Morris, Mustafa Said'e hayatında gördüğü en çirkin yüze sahip olduğunu söyler, Mustafa Said'de ona bu söylediklerini bir gün ödeteceğini söyler.

Ertesi sabah Mustafa Said uyandığında yanı başında Oxford Üniversitesinde Doğu Araştırmalarında eğitim gören yirmili yaşlarda çok farklı bir kız olan Ann Hammond vardır. Mustafa Said, kızı yatağa nasıl attığını onun bekâretini alarak nasıl bir hayat kadınına çevirdiğini eksiksiz bir şekilde anlatıcıya anlatır. Kız en sonunda gaz koklayarak intihar eder, geriye “Bay Said, Allah’ın laneti üzerine olsun” yazılı bir not bırakır.

Yine Mustafa Said hayat hikayesini anlatırken, Jane Morris öldürme, Ann Hammond, Sheila Greenwood ve İsabella Seymour’un intihar etmelerine sebebiyet verme suçlamalarıyla mahkemede bulunduğu sahne aklına gelir. Mustafa Said’in avukatı eski hocası Max Will Foster Kane, Mustafa Said’in ve bu kızların hepsinin medeniyet çatışmasının kurbanları olduğunu ve kızların öldürülmesinde onun bir suçu olmadığını Batı medeniyetinin olması gerekenden daha az kucaklayıcı olduğunu ifade ederek müvekkilini savunur. Mustafa Said, kadınlarla yaşadıklarını tek tek anlatır. Sırada Jane Morris ile yaşadığı hikâye vardır, onu da anlatmaya başlar. Sürekli Mustafa Said’i kovmaktan usanan Jane Morris onu reddetmekten yorulur, kendisiyle evlenmek istediğini söyler. Evlilikleri aşka dayalı ve gürültülü patırtılıdır. Mustafa Said’e göre bu evlilik, Jane Morris ile cinselliktir, bu onun düşmanca sergilediği bir tavidir. Sonra konu önceki dostu Sheila Greenwood’a gelir. O, restoranda çalışan sıradan bir kızdır. Karşılaştıklarında bakiredir ancak Mustafa Said, onun da intihar ederek ölmesine neden olmuştur. Ondan sonra Hyde Park’ın köşesinde gördüğü ve onu görünce Bayan Robinson’u hatırladığı İsabella Seymour adındaki olgun ve güzel kadın ile yaşadıklarını anlatmaya başlar. Mustafa Said onu sahilde dolaşmaya davet eder ve güzel kadın davetini kabul eder. Varlığı olmayan hayali varlıkların bağrıştığı orman ve altın sarısı kumları olan sahraya benzeterek ülkesini tasvir etmesiyle kadının dikkatini çekmeyi başarır. İsabella, ona ırkını sorduğunda ise kendini William Shakespeare’in yazdığı trajedilerden birinin kahramanı olan Othello’ya benzetir ve bu sorusunu ben Afrika Araplarının Othello’su gibiyim diyerek cevap verir. İsmi sorduğunda ise Emin Hasan olduğunu söyleyerek yalan konuşur.

Mustafa Said, anlatıcının dedesinin de bildiği sırrının tamamını ve olabildiğince basit bir şekilde yaşadığı karmaşık hayat hikayesini anlatıcıya anlatır.

Üçüncü bölüm

Mustafa Said, birtakım tarla işlerini yaparken Nil Nehrinin taşması neticesinde ortadan kaybolur. Köydeki insanlar nehrin kıyısında Mustafa Said'i ararken eşi perişan bir haldedir. Yapılan arama çalışmalarına rağmen onu bulamazlar ve herkes onu nehirdeki timsahların yediğini düşünmektedir. Bu olayın meydana geldiği esnada anlatıcı, Hartûm'dadır. Mustafa Said'in ölüm haberini babasından öğrenir. Anlatıcı, Mustafa Said'in hayat hikâyesini anlattığı geceyi hatırlar. Gece bittikten sonra köyde yürüyen anlatıcının aklında köy ile ilgili bir sürü soru kalmıştır. Anlatıcı köyünde yaşananları çok iyi bilmektedir ancak köyün şahit olmuş olduğu böyle bir olayı daha önce duymamıştır. Yolda yürürken dedesinin evine uğrar ve sabah namazı için hazırlık yapan dedesinin sesini duyar. Zihninde Mustafa Said hikâyesinin karma karışık bir hal almasının ardından evrat ve ezkârlarını okuyan dedesinin sesini duyunca anlatıcı biraz rahatlar. Anlatıcı Mustafa Said ile aynı toplumda yaşamış olmasına rağmen kendi kafasındaki İngiliz toplumu onun anlattıklarıyla farklılık arz etmektedir. Anlatıcı onlarla yüzeysel bir şekilde yaşamasına rağmen onları sevmez, nefret de etmez. İngiltere'de yaşadığı esnada etrafındaki her şey ona güzel köyünü hatırlatmaktadır. Anlatıcı, Avrupalıların Afrikalılara benzediğini ve İngilizlerin Sudan'dan ayrıldıktan sonra hiçbir şey olmamış gibi doğal hayatlarına devam edeceğini düşünür. Anlatıcıya göre, bu diyarlarda yaşamaya en çok hak eden Sudan halkıdır; tıpkı sadece bu topraklarda yetişen ve bu topraklar dışında yetişmeyen hurma ağaçları gibi.

Mustafa Said'in vefatından iki yıl sonra, anlatıcı Hartûm Maarif Bakanlığında göreve başlar. Ancak zihni Mustafa Said ile meşguldür, aklından bir an bile çıkmaz. Hatta o, artık onun hayatının bir parçası haline gelmiştir.

Anlatıcı bir gün şehre gitmek üzere trene biner, trende tanınmış devlet ricali ile aynı okulda eğitim gören emekli bir memurla karşılaşır. Aralarında geçen konuşmada okul hatıralarını anlatan emekli memur Mustafa Said ile aynı okulda eğitim görmüştür. Mustafa Said hakkında bildiklerini anlatıcıya aktarır. Mustafa Said onların döneminin en zeki ve en başarılı öğrencisidir, şımarık bir İngiliz çocuğu olarak bilinir. Memur ve sınıftaki diğer yaşlıları onu gerçekten çok kıskanırlar. Çünkü o İngilizceyi, İngilizler gibi konuşabilme yeteneğine sahiptir. Arkadaşlarıyla ona siyah İngiliz lakabını takmışlardır. Memur, konuşmanın seyrini değiştirir ve anlatıcıya memur olmadan Faşir

şehrinde muhasebecilik yaptığı görevi hakkında ayrıntıları ve İngilizlerin insanları nasıl köleleştirdiklerini ve tanrı gibi hareket ettiklerini anlatır.

Anlatıcı, emekli memur ile görüşükten yaklaşık bir aydan daha az bir süre sonra, devlet ricali ile birlikte bir törene iştirak eder. Sudanlı erkeklerle İngiliz kadınların evlenmesi konusu çerçevesindeki tartışmada genç bir katılımcı Mustafa Said'den bahsetmeye başlar. Ancak konuşmacının Mustafa Said ile ilgili söylediği şeyler tamamen Mustafa Said'in hayatından farklı şeylerdir. Onun Avrupalı ile evlenen ilk Sudanlı olduğunu, İngiliz vatandaşlığını aldığını, İngiliz emperyalizminin en önemli savunucularından biri olduğunu hatta Orta doğu bölgesi gizli ajanlığını yaptığını söyler. Konuşmacı tüm bunlarla yetinmez ve bunların üstüne 1936 yılında İngiliz Deniz Donanmasında sekreter olarak çalıştığını ve şu an İngiliz köylerinin birinde milyoner lortlar gibi yaşadığını sözlerine ekler. Anlatıcı konuşmacının sorduğu sorulara sakin bir şekilde cevap verir ve Mustafa Said'in geride bıraktığı mütevazı mirasın listesini kendisine teslim eder. Konuşmacı anlatıcının verdiği cevaba şaşırır ve ona Mustafa Said'in oğlu musun diye sorar. Daha sonra gülerken sen tabi ki Mustafa Said'in oğlu olamazsın diyerek kendi sorduğu soruya gülerken cevap verir. Ben sizin şair olduğunuzu unuttum. Siz şairler, bazı şeyleri abartmada üstünüze yoktur diyerek anlatıcının Mustafa Said hakkında söylediklerini bir mübalağadan ibaret olarak görür. Daha sonra ikili diyaloga Richard adındaki bir başka şahıs dâhil olur ve Mustafa Said'in ekonomi uzmanlığının da şüpheli olduğunu dile getirir. Onun daha çok istatistik gerçeklere dayalı gerçeklerden hareketle değil, genellemelere dayalı olarak şöhret kazındığını söyler. Ayrıca günü birlik yaşayan solcu cenahın yanında yer aldığını, eğer solculardan kaçınıp akademik işlerle uğraşsaydı hurafelerin tahakküm ettiği ülkesi Sudan için daha büyük işler yapabileceği yönündeki görüşünü de ifade eder. Anlatıcı, konuşulanları zihninde değerlendirir ve Sudan'ın hurafeleri ile bu İngiliz adamın hurafelerinin tek bir inancın farklı şekillerdeki hurafelerinden başka bir şey olmadığını içinden geçirir. İngiliz sömürgesini de zamanla büyük bir hurafeye dönüşecek bir melodram sahnesi olarak görür.

Dördüncü Bölüm

Mustafa Said, anlatıcının zihnini artık eskisi gibi meşgul etmez. Anlatıcı için Mustafa Said kâinattaki diğer canlılar ya da insanlar gibi bu dünyadaki vazifesini yerine

getirmiş ve ebediyete intikal etmiştir. Ancak yaklaşık yedi ay gibi bir zaman sonra anlatıcı, Hartûm'dan köyüne gelir. Evinin yolu üzerinde bir grup köylü toplanmış ülkedeki yönetim sistemi ve siyasi sloganlar hakkında aralarında tartışmaktadırlar. İşte tam bu esnada anlatıcının aklına Mustafa Said'in bu köye nasıl ve niçin geldiği soruları gelir. Sonra anlatıcı Mustafa Said'in kendisine güvenirliliği ve sadakati nedeniyle çocuklarını, evini, malını mülkünü emanet ettiği ve ailesine yardım etmesini istediği vasiyet mektubunun içeriğini tekrar gözden geçirmek ister. Mektupta daha önce kendisinden başka hiç kimsenin girmediği özel odasının anahtarını bıraktığını da yazar. Anlatıcı belki de onunla ilgili merak ettiği şeyleri bu odada bulacağını düşünür ve odayı araştırmak için sabırsızlanır. Mustafa Said, vasiyet mektubunu anlatıcıyı kendine daha yakın hissettiği için bırakmış ve ona emanet ettikleri konusunda istediği tasarrufta bulunma hürriyeti vermiştir. Mustafa Said, mektubunda anlatıcıyı dedesine benzetir ve kelimenin tam anlamıyla onu adam olduğunu vurgulayarak onu övmeyi ihmal etmez. Ardından anlatıcı, acaba böyle bir hayat hikâyesinin sonunu Mustafa Said'in kendi iradesiyle mi seçtiğini yoksa böyle bir sonu ona tabiatın mı seçtiği meselesini aklından geçirir. Anlatıcıya göre belki de Mustafa Said, fetihçi savaşçılar gibi bir son istedi ancak onun bu isteğinin gerçekleşmesini istemediler. Güneyi ve Kuzeyi birbirine bağlayan bir köprü olma arzusuyla gittiği İngiltere'de Ann Hammond problemi nedeniyle yedi yıl hapse atılır, sonra oradan çıkar ve dünyanın dört bir yanında yersiz yurtsuz yaşamaya başlar.

Beşinci Bölüm

Anlatıcı sabahın erken vakitlerinde dedesinin evine gelir. Hiçbir eğitim almadan hiçbir okula gitmeden marangozluk, zanaat ve tıp işlerine eli yatkın olan Veddu'l Basîr'in yaptığı kapının önünde durur. Ancak sonraki nesillerin getirmiş olduğu modern yenilikler karşısında Veddu'l-Basîr ve ustalığı zamana ayak uyduramaz ve modern ve çağdaş gelişmelerin gerisinde kalır. Anlatıcı dedesinin evinden gelen gülme seslerini duyar ve onların kim olduğunu anlar. Kaderi tarlasına bağlı olan dedesinin evi, tarla yeşillenirse evde yeşillere bürünür. Toprakta yapılan köy evleri insanları ve hayvanları içine alır. Dedesi, anlatıcıyı kapıda kucakladığında anlatıcı sanki hayata yeniden başlamış gibi bir duygu hisseder. Dedesi Avrupa sanayi toplumunun gözünde fakir bir çiftçidir ve geri kalmıştır, ancak anlatıcının gözünde dedesi çok zengindir ve çok asildir. İçeri girer ve meclisteki yerini alır. Hemen ardından Veddu'r-Reys hayatını ve gençlik

yıllarında kadınlarla yaşadığı maceraları anlatmaya başlar. Ardından sekiz kocayı toprağa gömen Bintu Meczûb konuşmaya başlar ve kocalarıyla evliliklerini ve onlarla yaşadıklarını anlatır. Bintu Meczûb, seksen yaşlarında sigara içen, alkol alan ve ağzına ne gelirse hiç çekinmeden söyleyen bir kadındır. Aralarındaki sohbet başından sonuna kadar kahkahalar eşliğinde evlilik ve boşanma konuları etrafında geçer. Sohbet bittikten sonra herkes kalkar. Veddu'r-Reys kapıdan çıkarken anlatıcıyı ertesi gün öğle yemeğine davet eder. Anlatıcı, onlar gittikten sonra dedesinden Veddu'r-Reys'in onu bir işi için çağırdığını öğrenir. Mustafa Said sahip olduğu her şey için anlatıcıyı vekil olarak tayin etmiştir ve Veddu'r-Reys onun dul karsıyla evlenmek ister ve anlatıcıdan bu iş için onu ikna etmesini talep eder. Veddu'r-Reys'e göre o gelinin vekilidir. Anlatıcı bir süre sessizliğe bürünür ardından bu mevzu beni ilgilendirmez der ve Veddu'r-Reys'in bu konuyu kadının babası ve kardeşleriyle konuşması gerektiğini söyler. Anlatıcının konuyla ilgili gerginliği ve öfkesi gittikçe artar. Eve gider ve olup biteni babasına anlatır babası gülerken bunun kızılacak bir şey olmadığını söyler.

Ertesi gün öğle sonu saat dört sıralarında anlatıcı Mustafa Said'in evine gider. Mustafa Said'in eşiyile birlikte oturur ve Mustafa Said ile aralarının nasıl olduğunu ve onu sevip sevmediğini sorar. Kadın kocasına olan memnuniyetini dile getirir ve hayatı boyunca çok değerli bir adam olduğunu söyler. Ardından kocasının onu kendine nasıl yakın gördüğünü ve balmumu ile mühürlü mektubu niçin bir şey olduğunda kendisine vermesini istediğini anlatır. En sonunda ağlayarak nehrin azgın dalgaları olduğu bir günde tarlaya gitmemesi için yalvardığını ve sonra çok iyi yüzme bildiğini söyleyerek endişelenmeye gerek yok diye kendisini nasıl ikna ettiğini de sözlerine ekler. O esnada anlatıcının Mustafa Said'in mahkeme salonunda etrafını sardığı düşmanları arasında kendisine ve ait olduğu medeniyete saldırılarını anlattığı sesi yankılanır kulağında. Avrupalılar insanları sömürmek için geldiler sözde insanların yararına hizmette bulundular ancak ülkeyi harap etmekten ve kendi kimliklerini empoze etmekten başka bir şey yapmadılar. Mustafa Said bu yüzden onlara “Sizin diyarınıza savaşçı olarak geldim” derdi.

Anlatıcı, Mustafa Said'in eşine Veddu'r-Reys'in onunla evlenmek istediğini ve bu konuda kendisinden aracılık yapmasını istediğini anlatır ve aynı zamanda eşinin ailesinin de bu teklifi kabul ettiğini bildirir. Mustafa Said'in eşi çok sert bir şekilde bu

teklifi reddeder ve şayet zorla evlendirmeye kalkarlarsa hem kendini hem de onu öldüreceğini söyler. Net bir ifadeyle Veddu'r-Reys'in evlilik teklifini geri çevirir.

Ertesi sabah Veddu'r-Reys anlatıcının evine gelir. Anlatıcı Hüsna Bintu Mahmud'un kendisiyle evlenmeyi kabul etmediğini haber verir. Veddu'r-Reys bu habere öfkelenir, istemese de kabul edeceğini ve bu ülkede kadınların konuşmaya hakkı olmadığını söyler. Bu kararı vermesinin arkasındaki nedeni anlatıcının Hüsna ile olan ilişkisine bağlar ve bu nedenle de anlatıcıyı suçlar. Bu hadisenin ardından anlatıcı, çocukluk arkadaşı Mahcûb'un yanına gider ve başından geçenleri ona anlatır. Mahcûb gülerek bu adam aklını yitirmiş der. Ardından Mahcûb birdenbire, Mustafa Said'in karısıyla onun evlenmesini talep eder. Anlatıcı şaşırır, utanır ve sen deli misin şaka yapıyorsun galiba diyerek durumu geçiştirir. Anlatıcı onun yanından ayrılır ve gider ancak Hüsna'ya karşı içindeki aşk duygularını kendisi de inkâr edemez.

Altıncı Bölüm

Anlatıcı bir sonraki gün, bir vekil veya bir vasi olarak her yıl yaptığı üzere Mustafa Said'in evine gider ve onun eşini ve çocuklarını ziyaret eder. Anlatıcının bu defaki ziyaretinin asıl nedeni Mustafa Said'in çocukları için yapacakları sünnet törenidir. Evin kapısında içten içe hayran olduğu Hüsna ile karşılaşan anlatıcı yine içinde farklı duyguların harekete geçtiğini hisseder. Asil bir duruşu ve yabancılara has bir güzelliği olan Hüsna'nın köydeki diğer kadınlardan farklı olduğunu düşünür. Selamlaşma ve karşılama sonra karşılıklı otururlar ve konu yine Mustafa Said ve onun hayatı etrafında dönmeye başlar. Hüsna, anlatıcıya ağlayarak Mustafa Said'in ölmeden önceki yaptığı şeyleri anlatır. Mustafa Said, sanki bütün olacıklardan önceden haberdar olmuş gibi eşi Hüsna'ya yokluğunda neler yapması gerektiğini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Bunlardan biri de anlatıcının çocuklara velilik yapmasıdır. Mustafa Said'in anlatıcıya yüklemiş olduğu bu vazife onu ikilemde bırakmıştır. Anlatıcı bir yandan Hüsna'yı sevmekte diğer taraftan onunla evlenmek isteyen Veddu'r-Reys gibi kişilerin evlenme taleplerine aracılık etmek zorunda kalmaktadır.

Yedinci Bölüm

Mustafa Said'in çocuklarının sünnet düğününün ardından anlatıcı, Hartûm'a gitmek için yola koyulur. Bu kez acil işleri olduğu için su yolu yerine çöl yolunu tercih

eder. Anlatıcıya göre çok yüksek derece sıcağıdaki bu yol çok sıkıcıdır. Bu bölgedeki insanlar ve hayvanlar gündüzün cehennem gibi sıcağını geceyi bekleyerek geçirmektedir. Anlatıcı yolda giderken insanlar sünnet düğününde müzik eşliğinde dans edip şarap içip eğlenirler. O an arkadaşı Mahcûb ile aralarında geçen konuşma aklına gelir. İkisi birden Mustafa Said'in odasının önüne gelirler ve odanın içerisinde neler olduğuna bakarlar. Anlatıcı arkadaşına bu oda da tıpkı hayat gibi boş ve bir yalandan ibaret der. Ancak arkadaşı odanın birçok hazine ve değerli şeylerle dolu olduğunu anlar. Ardından anlatıcının aklına kocasının Kahire'de vefat etmesinin ardından İngiltere'ye yerleşen Bayan Robinson'a mektup göndermek gelir. Bayan Robinson Mustafa Said'i herkesten fazla tanır ve en azından ondan onun hakkında nasıl bilgi edinebileceğini de öğrenebilir. Kafasından tüm bu düşünceler geçerken yolculuğun vermiş olduğu yorgunluktan dolayı biraz istirahat etmek ister. O esnada dinlenme yerine birçok araba gelir ve arabalardan yüzlerce kişi iner. Arabadan inen bu kişiler Sudan'ın zafer kazanması ve özgürlüğüne kavuşması nedeniyle danslar eşliğinde sevinç gösterilerinde bulunurlar ve ardından herkes ayrılır sonra yoluna koyulur.

Sekizinci Bölüm

Mustafa Said'in hanımı Hüsna'nın ölüm haberini arkadaşı Mahcûb'un gönderdiği mektupla öğrenen anlatıcı, tam otuz iki gün sonra vapurla köyüne döner. Bu kez anlatıcıyı sadece arkadaşı Mahcûb karşılar ve arkadaşının yüzünde endişe ve rahatsızlık belirtileri vardır. Sonra anlatıcı, arkadaşına bu olayın nasıl olduğunu sorar. Arkadaşı anlatıcının ısrarlarına rağmen olayın nasıl olduğu ile ilgili bilgi vermez. Arkadaşı Mahcûb konuyu değiştirir ve devlet işlerinin nasıl gittiğini sorar. Afrika'daki yöneticiler ve devlet adamları hiçbir gelişimi ve ilerlemeyi dikkate almaksızın boş şeylerle uğraştıklarını ve para biriktirmekten ve şahsi menfaatlerini gözetmekten başka bir şey yapmadıklarını söyleyerek yöneticilere sitem eder. Sonunda arkadaşı Hüsna'nın nasıl vefat ettiğini anlatmaya başlar. Anlatıcının Hartûm'a yolculuğunun ardından yaklaşık bir hafta sonra rızası olmamasına rağmen Hüsna'nın babası, Veddu'r-Reys'in teklifini kabul eder ve evlendirilirler. İki hafta boyunca Hüsna, Veddu'r-Reys ile konuşmaz. Veddu'r-Reys bu durumdan rahatsız olur ancak herkes zamanla kadının yumuşayacağını söyler ve biraz sabretmesini tavsiye ederler. Arkadaşı Mahcûb bu kadarını anlatır ve nasıl öldüğü konusunda bilgi vermez.

Anlatıcı iki gün geçmesine rağmen konu hakkında kimseden bilgi alamaz. Bu arada anlatıcının annesi, Hüsna'nın daha önce kendisine gelip anlatıcıyla evlenmek istediğini söyler. Sonra anlatıcı dedesinin yanına gider. O esnada dedesi arkadaşı Veddu'r-Reys için Allah'tan merhamet dilemektedir. Anlatıcı neler olup bittiğini dedesine de sorar ancak ondan da bu konuda cevap alamaz.

“Köye geldiği üçüncü günün sabahında anlatıcı eline bir viski şişesi olarak hiçbir şeyi gizlemeyen tek kişi olan Bintu Meczûb'un yanına gider. Bintu Meczûb şişeden birkaç yudum içtikten sonra hikâyeyi başından anlatmaya başlar. Hüsna ile Veddu'r-Reys'in evliliğinden iki hafta sonra insanlar bir gece Hüsna'nın çılgınlıklarıyla uyanırlar. İnsanlar Veddu'r-Reys'in eşine iliştiğini zannederler ancak bu defa çılgılık farklıdır. İnsanlar daha sonra bu çılgınlıkların Veddu'r-Reys'in yardım çılgınlıkları olduğunu anlarlar. İnsanlar Veddu'r-Reys'in evine toplandılar. Hüsna'nın kocasının vücudunu ondan fazla yerden bıçakladığını ve aynı şekilde kendini de bıçakladığını görürler. Köylüler olanlardan hem çok korkmuş hem de bu olanlardan dolayı çok öfkelenmişler. Veddu'r-Reys'in büyük karısı dışında herkes olanlara üzülür. Anlatıcı olayın iç yüzünü Bintu Meczûb'dan öğrendikten sonra tarlaya arkadaşı Mahcûb'un yanına gider. Arkadaşı anlatıcının olayları öğrendiğini anlar ve bunu anlatabilecek tek kişinin Bintu Meczûb olduğunu düşünerek içinden ona kızar. Anlatıcı yanına geldiğinde onu görmezden gelir. Onun bu tavrı karşısında anlatıcı artık bu köyde kendini yabancı olarak hisseder ve buralardan gitmesi gerektiğini düşünür. O esnada Mahcûb öfkesinden dolayı bütün kadınların ve Hüsna'nın aleyhinde konuşmaya başlar. Onun akılsız bir deli olduğunu ve köyleri için bir utanç kaynağı olduğunu söyler. Anlatıcı, ona karşı Hüsna'yı savunur ve onun bu ülkedeki en akıllı ve en güzel kadın olduğunu söyler. Bunun üzerine aralarında kavga çıkar.

Dokuzuncu Bölüm

Mustafa Said'in özel odasının anahtarı anlatıcının cebindedir. Odaya girerek Mustafa Said'in gizemli dünyası ile ilgili bilinenden daha fazlasını öğrenmek için sabırsızlanmaktadır. Odaya zorlanmadan girer ve anlatıcının burnuna rutubet kokusu ile Mustafa Said'in Avrupalı kadınları cezbediği güzel koku aynı anda gelir. Odadaki aynada gördüğü yüzün kendi yüzü olduğunu fark edene kadar kendi yüzünü Mustafa Said'in yüzü zanneder. Sonra odadaki lambayı yakar. Odada bulunan bütün İngiliz

mobilyalarını gözden geçirir. Ardından bakışlarını raftaki Batı Kültürü ve Edebiyatına ait bilimsel ve edebi kitaplara çevirir. Odada bulduğu bütün mumları yaktıktan sonra raflarda dizili olan fotoğraflara bakar. Mustafa Said'in bu fotoğraflarla anılarını ölümsüzleştirmek istediğini düşünür. Mustafa Said'in hediyelerle ve etkileyici bakışlarla ayarttığı, gece-gündüz restoranda çalışan aynı zamanda bir üniversitede öğrenci olan köylü kızı Sheila Greenwood'ın fotoğrafını eline alır. İntihar ederek hayatına son veren bu genç kız, insanlar arasında hiçbir fark gözetmeksizin eşitlik ilkesine inanmaktadır. Ardından başarılı bir doktorla evli olan ve bir erkek iki kız çocuğu annesi olan İsabella Seymour'un fotoğrafına bakar. O kiliseye yakın ve Rabbi ile bağları güçlü olan bir kadındır. Mustafa Said'i sever ve mutluluğu onun yanında bulur. İsabella daha sonra ölür ve ölümünden Mustafa Said'i sorumlu tutarlar. Ancak ilginçtir ki kocası mahkemede karısının kanser olduğunu ve bu nedenle öldüğünü söyleyerek kanun önünde Mustafa Said'i savunur. Anlatıcı daha sonra raftaki diğer fotoğrafa göz atar. Fotoğraftaki kişi Mustafa Said'in Oxford'da verdiği konferansların birinde tanıştığı kendisini cariye Suson diye tanıtan Ann Hammond adındaki güney ülkelerini seven genç bir kızdır. Mustafa Said diğer kadınlardan elde ettiğini ondan da elde etmek için genç kızın doğu edebiyatına olan tutkusundan faydalanır. Genç kızı Ebu Nuvas'ın şarap hakkındaki şiirlerinin biri eşliğinde evine getirir. Genç kız bundan sonra üniversiteye çok seyrek gitmeye başlar hatta okulu bırakır. Genç kızın sonu da diğerleri gibi olur ve bir süre sonra geride bir not bırakarak intihar eder.

Tüm bunların ardından anlatıcının aklına Bayan Robinson'un mektubuna cevap olarak gönderdiği mektup gelir. Robinson, mektubunda Mustafa Said gibi bir şahsiyetle tanıştığı için teşekkürlerini sunar. Ardından şu anda Mustafa Said'in hayatını konu alan bir kitap hazırladığını, kesinlikle sömürgecilik vesayeti altında yaşayan toplumların sefaletlerine dikkat çekeceğini ve Mustafa Said rolü üzerinde duracağını ifade eder. Mustafa Said'in ailesi ile yakından ilgilendiği için kendisine teşekkür eder ve aralarındaki iletişimin devam etmesini isteyerek mektubunu sonlandırır. Sonra anlatıcı sobanın yanında gördüğü Times gazetesi haberlerine bakar. Ardından Mustafa Said'in kaleminden hayat hikâyesi başlıklı bir not defterini açar ancak içinde tek bir kelime bile yoktur. Yine o esnada dikkatini Mustafa Said'in Veddu'r-Reys'in kişiliğe odaklandığı çizimleri anlatıcının dikkatini çeker. Onun şiire verdiği önemde anlatıcının dikkatinden kaçmaz. Anlatıcı kağıtları değerlendirmekten ve okumaktan sıkılır ve Mustafa Said'in

odadaki bulduklarını birleştirek kişiliği ile ilgili portreyi tamamlamasını istediğini anlar. Aynı zamanda Mustafa Said'in evinde konuştukları akşam hayat hikâyesinin tamamını anlatmadığını ve aklından kendisini hikâyenin geri kalan kısmını ortaya çıkarmaya terk ettiğini geçirir.

Bu arada anlatıcının bakışları, bir fotoğrafçının değil de Mustafa Said'in objektifinden çekilen ve önceki kadınlardan farklı bir kadın olan Jane Morris'in fotoğrafına yoğunlaşır. Mustafa Said daha önceden onunla olan hikâyesini anlatıcıya anlatmıştır. O beş çocuklu tüccar bir babanın tek kızıdır. Bu kadının ahlakı çok kötüdür. Mustafa Said her yerde onu takip etmekte ve onu nerde görse bedenine karşı büyük bir şehvet hissetmektedir. Onunla bir gece geçirmek için ne kadar değerli ve pahalı şey varsa feda edebilirdi. Yaklaşık üç yıl onun peşinden koşar ve sonunda onu evlenmeye ikna eder. Evlilikten sonra aşk biter hatta kadın evlendikten sonra yaklaşık iki ay onu yanına yaklaştırmaz. Bir gece Mustafa Said elinde bir bıçakla onun yanına gelir ve onu öldürmekle tehdit eder. Jane Morris alay ederek ona korkak olduğunu ve bunu yapacak cesareti olmadığını söyler. Mustafa Saîd zilletine, yalnızlığına ve kaybettiğine üzülür ve ağlar. Ardından onu bir gün öldüreceğine dair yemin eder. Çünkü o bir avcı iken av konumuna düşmüştür. Daha önceden hiç tatmadığı bir azap çekmeye başlar. Jane Morris, yolda yürürken Mustafa Said'in gözleri önünde yolda gördüğüyle cilveleşmektedir. Tüm bunların karşısında Mustafa Said kendini ihanete uğramış ve alçak olarak hissetmektedir.

Mustafa Said karısının kendini başka erkeklerle aldattığını bilir, çünkü evin her tarafı ihanet kokmaktadır. Her defasında evde erkeklerin kullandığı mendil, sigara paketi ve kalem türü şeyler bulmaktadır. Karısına bu eşyaların kimin olduğunu sorduğunda kocasının bizzat kendine ait olduğunu iddia eder. Tüm bunları inkâr etmesine rağmen kocasına alay ederek farz et ki seni aldatıyorum ne yapacaksın? diye soracak kadar cüret sahibidir.

Sıcaklığın sıfır derecenin altında, şehrin buz parçası gibi olduğu bir şubat akşamı, Mustafa Said eve döner ve Jane Morris'i yatakta çıplak bir şekilde uzanmış halde bulur. Yanında kim olduğunu sorar, karısı kimsenin olmadığını ve bu gece sadece onun olacağını söyler. Mustafa Said bıçağı çıkarır ve kadının göğsüne saplar. Sıcak kan göğsünden bir şelale gibi akmaktadır. Kadın; "Sevgilim sonsuza kadar bunu

yapmayacağını zannettim, senden umudu kesmiştim, seni seviyorum.” diyerek son nefesini verir.

Onuncu Bölüm

Anlatıcı Mustafa Said’in odasında bütün eşyaları gözden geçirdikten ve sabaha doğru mumları söndürdükten sonra evin kapısını kilitler ve oradan çıkar. Anadan doğma çırılçıplak suya girer su çok soğuktur ve vücudu titrer. Nehrin kuzey kıyısına doğru yüzmeye başlar ve nehrin ortasında durur. Kâbus olarak bile tarif edilemeyecek anlar yaşamaktadır. Acaba yaşıyorum mu yoksa öldüm mü sorusunu sormaktadır kendi kendine. Suyun gücü onu nehrin dibine doğru çekmektedir. Çok az kalan gücüyle nehrin üzerinde durmaya çalışmaktadır ve o esnada dönüp sırtüstü yüzmeye başlar. Ölüm ile yaşam arasında bir yeredir. Kuzeye doğru göç eden sürüler görür. Anlatıcı o anda eğer ölürse arkasında hiçbir iz bırakamayacağını düşünür ve bu nedenle hayata karşı görevini tamamlamak için yaşamaya karar verir. Sonra kendini kurtarmaya çabalar ve imdat imdat diye bağırır.

2.2. Tezdeki Materyal Unsurlar

2.2.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romandaki anlatıcı ve bakış açısı, şiirdeki mısra kadar önemli sayılır. Nelerin anlatılması gerektiği kadar, bunun nasıl ve hangi bakış açısıyla anlatılacağı yazarları hep düşündüren konulardandır.¹²⁸ Roman sanatı, esas karakteri itibari ile anlatılacak bir “hikâye” ile bu hikâyeyi sunacak bir “anlatıcıya” dayanır. Romanın yapısını şekillendiren diğer unsurların varlığı, bu iki elemana bağlı olarak önem ve değer kazanır.¹²⁹ Destan, masal, efsane, halk hikâyesi, modern hikâye, romana vb. türlerin özünü teşkil eden “anlatma/tahkiye”, anlatıcı/hikâyeci ile var olabilir.¹³⁰ Anlatıcı (narrator), romancının hikâyeyi anlattığı, romancı ile okuyucu arasında bir kişidir. Anlatıcı romanda geçen olup biteni, kişileri, davranışlarını, düşünce, duygu ve hayallerini, çevreyi, mekânı, zamanı; kısacası romanda bulunan her şeyi okuyucuya aktaran sunan kişidir.¹³¹

¹²⁸ Tepebaşı, a.g.e., s. 151.

¹²⁹ Tekin, a.g.e., s. 21.

¹³⁰ Çetişli, a.g.e., s. 101.

¹³¹ Çetin, a.g.e., s. 103.

Anlatma esasına bağlı türlerdeki en önemli problemlerin başında gelen¹³² bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde olay örgülerinin ve bu olay örgülerinin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, kişiler gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevap olarak değerlendirilebilir.¹³³ Bakış açısı aynı zamanda eserin dil ve üslubunu da belirlemektedir. Bakış açısına müracaat edilen kişi, yazar adına fakat daha çok kendi kimliği doğrultusunda ve kendi dünya görüşüne göre konuşacaktır. En azından böyle olmalıdır. Zaten bakış açısının önemi de burada yatmaktadır.¹³⁴

Her yazarın eserinde okuyucuya iletmek istediği fikre uygun bir anlatıcı ve bakış açısı seçmesi gerekmektedir. Anlatma esasına bağlı edebi metinlerde bakış açısı ve anlatıcı profili konusunda farklı tasnifler ve isimlendirmeler olmasına rağmen genel olarak roman inceleme ve tahlil kitaplarında üç farklı bakış açısı ve anlatıcı şekli karşımıza çıkmaktadır.

Hâkim Bakış Açılı Üçüncü Tekil (O) Anlatıcı (İlahi/Tanrısal Bakış Açısı):

Hikâye ve roman yazımında yazarların yaygın bir biçimde tercih ettikleri bir bakış açısı ve anlatıcı tarzıdır. İlahi/Tanrısal bakış açısına sahip olan bu anlatıcı, hikâye ve romanın itibari dünyasının kesin hâkimi; tanrısı durumundadır. İtibari dünyada yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak olan her şeyi bilir, görür ve duyar. Onun geniş bilme, görme, duyma imkânı, kahramanların gönlü veya kafasından geçenleri okumaya kadar uzanır. Bu noktada onun için imkânsızlık söz konusu değildir. Hâkim bakış açılı anlatıcı, üçüncü tekil şahıs (o) ağzıyla konuşur. Onun kendine has dili ve üslubu yoktur.¹³⁵

Gözlemci/Müşahit Bakış Açılı (Ben veya O) Anlatıcı: Anlatma esasına bağlı metinlerde anlatıcının kahramanlardan daha az malumatı olduğu görülür. Bu gruba giren eserlerde ve yazı parçalarında anlatıcı, olay içinde yer alan ve kişileri meydana getiren fertleri bir kamera tarafsızlığı ile izler; onların geçmişi, ruh halleri hakkında bilgi vermeden yaptıklarını gözler önüne serer. Anlatıcı olay örgüsüne vücut veren

¹³² Çetişli, a.g.e., s. 104.

¹³³ Aktaş, a.g.e., s. 71-72.

¹³⁴ Tekin, a.g.e., s. 14.

¹³⁵ Çetişli, a.g.e., s. 106.

unsurları, belirli bir mesafeden tespit etmek ve bu husustaki gözlemlerini nakletmek durumundadır.¹³⁶

Kahraman Bakış Açılı Birinci Tekil (Ben) Anlatıcı: Kahraman bakış açılı birinci tekil anlatıcı, -adı üstünde-, eserin itibari dünyasında veya olay örgüsünde yer alan kahramanlardan birisidir. Bu anlatıcı, aynı zamanda olay örgüsünün bütün yükünü üstlenen asıl kahraman olabileceği gibi, daha geri planda yer almış kahramanlardan biri de olabilir. Kahraman anlatıcı ve onu sahip olduğu bakış açısı, hikâye ve romanın dünyasında olup bitenleri anlatmada, bir insanın sahip olduğu veya olabileceği bilme, görme, duyma, yaşama imkanları ile sınırlıdır. Bu nedenle hâkim bakış açılı anlatıcı gibi her şeyi bilme, görme, duyma imkanından çok uzaktır. O ilahi değil bütünüyle beşerdir.¹³⁷

Et-Tayyib Salih'in söz konusu eserin genelinde olayları okuyucuya aktaran anlatıcı adındaki karakter olmasına rağmen başkahraman Mustafa Said'in geçmişine yönelik okuyucuya verilen bilgiler Mustafa Said'in ağzından anlatılmaktadır. Dolayısıyla eserde anlatıcılar olayları birinci tekil kişi (ben) ağzından kahraman bakış açısıyla anlatmışlardır. Yazarın romandaki olayları okuyucuya aktarma görevini yüklediği kahramanlar anlatıcı ve Mustafa Said beşerî özelliklere sahiptirler. Anlatıcılar insani vasıfların müsaade ettiği çerçevede olayları aktarmaktadırlar. Kahramanların içinden geçenleri okuma, bizzat kendilerinin şahit olmadıkları olaylardan haberdar olma ve okuyucuya haber verme gibi vasıflardan uzaktırlar. Eserin farklı yerlerinden alınan kesitler, anlatıcının ağzından aktarılan kahraman bakış açılı birinci tekil (Ben) anlatıcı tipine örnek teşkil etmektedir:

“Mumları söndürdüm odanın kapısını kilitledim ve hiçbir şey yapmadan bahçe kapısından çıktım. Bir başka yangın hiç iyi olmazdı. Onu konuşurken bıraktım ve dışarı çıktım. Hikayesinin bitmesine izin vermedim. Mezarına gidip orada durmayı düşündüm. Anahtarı hiç kimsenin bulamayacağı bir yere atmayı düşündüm. Sonra aksine karar verdim. Anlamsız hareketler. Yine de bir şeyler yapmalıydım.”

“Suya annemin beni doğurduğu zamanki kadar çıplak girdim. Soğuk suya ilk dokunduğumda ürperme hissettim. Sonra ürperme yerini uyanıklığa bıraktı. Nehir

¹³⁶ Aktaş, a.g.e., s. 92.

¹³⁷ Çetişli, a.g.e., s. 108.

seviyesi ne sel zamanlarındaki kadar yüksek ne de suyun az olduğu zamanlardaki kadar alçaktı. Şafağın ilk ışıkları parıldarken ayaklarım beni nehir kıyısına götürdü. Yüzerek öfkemi dağıtacağım. İki yakadaki nesnelere de yarı görülebilir durumdaydım. Bir görünüyor bir kayboluyorlar, ışık ve karanlık arasında yön değiştiriyorlardı. Nehir eski ve tanıdık sesiyle yankılanıyordu. Hareket ediyor ama yine de sabit görüntüsünü koruyordu. Nehrin yankısından ve fazla uzakta olmayan su pompasının amaçsız hareketinden çıkan sestense başka ses yoktu. Bedenimin hareketleri yavaşlayıp nehrin gücüyle huzurlu bir ahenge kavuşuncaya kadar yüzdüm, yüzdüm. Suda hareket ettiğimi düşünmüyordum artık. Kollarımın suya çarpması, bacaklarımın hareketi, güçlükle nefes alışımın sesi, nehrin yankısı ve kıyıda su pompasının sesi...Yalnızca bu sesler vardı. Yüzdüm yüzdüm, kuzey kıyısına varmaya kararlıydım. Amacım buydu. Önümdeki kıyı alçalıp yükseliyordu. Sesler tümenden kesiliyor ve birden yükseliyordu. Yavaş yavaş nehrin yankısından başka bir şey duymaz oldum. Sonrası sanki çok geniş yankı yapan bir salondaymışım gibi kıyı alçalıp yükseldi. Önümde bir yarım dairenin içinde bir şeyler gördüm. Sonra görme ve körlük arasında gidip geldim. Bilincim bir açık bir kapalıydı. Uyuyor muydum uyanık mıydım? Yaşıyor muydum ölü müydüm? Yine de ince ve kırılğan bir bağ vardı: hedefin önümde olduğu duygusu altımda değil, bu yüzden ileri doğru görmeliydim, dibe doğru değil. Ama bu bağ öyle narindi ki, kopmak üzereydi ve nehir yatağında yatan güçlerin beni aşağıya doğru çektiğini hissettiğim bir noktaya geldim. Kollarımda ve bacaklarımda bir uyuşma hissettim. Ses genişledi, yankılar hızlandı. Şimdi nereden geldiğini bilmediğim bir güçle, bedenimi suyun üzerine çıkardım.”¹³⁸

“Uzun zaman olmuştu dostlar beyler; tam olarak Avrupa’da öğrencilikle geçirdiğim yedi yılın ardından döndüm aileme. Pek çok şeyi kaçırdığımı öğrendim ama o konuya girmeyeyim. Asıl önemli olan, Nil Nehri’nin kıyısındaki o küçük köyde yaşayan büyük aileme büyük bir özlemle dönmemdi. Yedi yıl boyunca hasretlerini çekmişim. Rüyalarımda onları görüyordum ve nihayet kendimi aralarında bulduğum an olağanüstüydü. Tekrar benimle birlikte oldukları için o kadar mutlu olmuşlardı ki ortalığı velveleye vermişlerdi. Çok geçmeden “balıkların soğuktan öldüğü” o diyarlarda kaybettiğim ailemin samimi sıcaklığını, sanki içimde bir buz parçası eritiyormuş gibi,

¹³⁸ Tayeb Salih, *Kuzeye Göç Mevsimi*, Terc. Adnan Cihangir, Birinci Baskı, Ayrıntı Yay, İstanbul, 2011, s. 134-135.

içimin donmuş bir kısmının üzerinde güneş ışıyormuş gibi, hissetmeye başlamıştım. Kulaklarım seslerine, gözlerim görünüşlerine alışmaya başlamıştı. Uzaktayken onları çok fazla düşündüğüm için, karşımda bulduğum ilk anda aramızda bir sis bulutu oluşmuştu sanki. Ama sis dağıldı ve varışımın ikinci günü, çocukluğumda ve gençlik çağımın başlangıcında hayatımın tüm küçük detaylarına tanık olan duvarların arasında o tanıdık yatak odasında uyandım.”¹³⁹

Aşağıda verilen kesitler ise romanda yer yer yazarın anlatıcılık vazifesi verdiği başkahraman Mustafa Said'in kahraman bakış açısıyla anlatımına örnek teşkil etmektedir:

“Uzun bir hikâye bu ama ben sana her şeyi anlatmayacağım. Bazı ayrıntılar ilgini çekmez zaten ama bazı şeyler...Gördüğün gibi Hartûm'da doğdum ve babasız büyüdüm. Babam ben doğmadan aylar önce ölmüş, yine de bize ihtiyacımızı karşılayacağımız bir şeyler bırakmış. Deve tüccarıymış. Kardeşim yoktu. Geriye dönüp baktığımda annemi yüzüne takındığı o maske gibi tavırla, bilmiyorum, kalın bir maskeyle sımsıkı kapattığı ince dudaklarıyla hatırlıyorum. Yüzü denizin yüzeyi gibiydi. Anlıyor musun? Tek renkli değildi, bir sürü renk görünüyor, kayboluyor birbirine karışıyordu. Hiç akrabamız yoktu. Birbirimize sıradan akrabalar gibi davranıyorduk. Sanki yoldan geçen birer yabancıydık da koşullar bizi bir araya getirmişti. Tuhaf bir yaratık olan belki de bendim ya da belki de annem tuhaftı, bilmiyorum. Fazla konuşmazdık. Belki şaşıracaksın ama özgür olduğumu hissederdim. Seni bir çadır kazığı gibi belirli bir yere bağlayan herhangi biri, anne ya da baba yok. Okuyordum, uyuyordum, dışarı çıkıyordum, eve geliyordum, dışarıda oynuyordum, sokaklarda boş boş geziyordum ve kimse bana ne yapacağımı söylemiyordu. Ama yine de farklı olduğumu hissediyordum, yani benim yaşındaki diğer çocuklar gibi değildim. Hiçbir şeyden etkilenmiyordum. Birisi vurduğunda ağlamıyordum. Öğretmen sınıfta beni övdüğü zaman sevinmiyordum. Diğerlerinin yaşadığı duyguyu yaşamıyordum. Kauçuktan yapılmış bir top gibiydim, suya atsan batmaz, yere atsan sıçrar. İlkokulun açıldığı zamanlardı. Şimdi hatırlıyorum da insanlar çocuklarını okula göndermeye pek hevesli değildi. Bu yüzden devlet görevlileri, okula gitmemeleri için oğullarını

¹³⁹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 13-14.

saklayanları bulmak için köyleri ve aşiretleri dolaşırdı. İnsanlara kalırsa okul, işgal ordularıyla gelen bir kötülük yuvasıydı.”¹⁴⁰

“Onunla tanışmadan önce yaptığım her şey bir önseziydi; onu öldürdükten sonra yaptığım her şey ise bir özür. Onu öldürdüğüm için değil, hayatımdaki yalan için. Onunla Chelsea’de bir partide tanıştığımda yirmi beş yaşındaydım. Bir kapı ve bekleme salonuna uzanan uzun bir pasaj vardı. Kapıyı açtı ve öylece durdu. Cılız lamba ışıklarının altında, çölde yanardöner bir serap görüyormuş gibi baktım ona. Sarhoştum, bardağımın üçte ikisi boştu. Yanımda iki kız vardı. Onlara müstehcen şeyler söylüyordum. Onlar da gülüyorlardı. Geniş adımlarla bize doğru geldi. Vücudunun ağırlığını sağ bacağına veriyordu ve kalçası sola doğru çıkıyordu. Yaklaşırken bana bakıyordu. Tam karşımda durdu ve bana kibirli, soğuk, yan ve üstten bir bakış attı. Konuşmak için ağzımı açtığımda gitmişti. Yanımdakilere “kim bu kız?” diye sordum”.¹⁴¹

2.2.2. Vak’a-Olay Örgüsü

Düzenli, organize edilmiş olaylar ve eylemler¹⁴² olarak nitelendirilen olay örgüsü; belli bir konu çerçevesinde var olan birden fazla olayın sebep-sonuç ilkesine bağlı bir biçimde oluşturdukları organik bütündür.¹⁴³ Farklı bir ifade ile olay örgüsü, roman olaylarını anlamlandırma, aralarında birtakım bağlantılar kurma, ilişkilendirme faaliyetidir. Olay örgüsü, romanı meydana getiren bütün unsurlar arasında organik ve anlamlı bir irtibata dayalı yapı kurmaktır yani romanı kurgulamaktır.¹⁴⁴

Et-Tayyib Sâlih’in “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*” adlı romanına bu minvalden baktığımız zaman olay örgüsünün tek zincirli olay örgüsü olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Yani romandaki olay örgüsü merkezi karakter Mustafa Said’e bağlı olarak başlayıp gelişmekte ve olay örgüsünde herhangi bir dallanıp budaklanma söz konusu değildir. Yazar eseri on farklı bölüme ayırarak iki kapak arasına getirmiştir. Eserin yapısını oluşturan bu bölümlerden beşinci ve yedinci bölüm dışında diğer bölümlerden hiçbiri birbirinden bağımsız değildir, aksine her bir bölüm bir binanın tuğlası

¹⁴⁰ Tayeb Salih, a.g.e., s. 21-22.

¹⁴¹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 35-36.

¹⁴² Jeremy Hawthorn, *Roman Analizi*, Ufuk Köse, Özge Gümüş, Özcan Bayrak (çev.), Birinci Baskı, Kesit Yay., İstanbul, 2014, s. 208.

¹⁴³ Çetişli, a.g.e., s. 83.

¹⁴⁴ Çetin, a.g.e., s. 188.

mesabesindedir. Genelde eser ve özeldede bu bölümlerin olay örgüsünü meydan getiren pek çok olay mevcuttur. Eserdeki olay örgüsünü oluşturan bu olayları oluş zamanına göre yazarın ayırmış olduğu bölümlerin altında maddeler halinde vermemiz eserin olay örgüsünü daha net bir şekilde görmemiz açısından kolaylık sağlayacaktır.

Birinci Bölüm

Bu bölüm romana giriş mahiyetindedir. Bu bölümde şahıs ve mekân tanıtları ön plandadır. Romandaki olay örgüsünü meydana getiren olaylar zinciri şu şekildedir:

Anlatıcının Avrupa'da geçirdiği yedi yılın ardından doktorasını tamamlayarak Sudan'daki köyüne dönmesi.

Anlatıcının hiç görmediği, köyüne yerleşmiş olan esrarengiz adam Mustafa Said'i görmesi.

Anlatıcının Mustafa Said ile tanışması, köy ahalisinden farklı olan bu adama yönelik kafasında soru işaretlerinin oluşması.

Mustafa Said'in anlatıcıyı yemeğe davet etmesi, anlatıcının içkiyi fazla kaçıran Mustafa Said'in ağzından onun geçmişi ile ilgili kimsenin bilmediklerini öğrenmesi.

Anlatıcının Mustafa Said'e köyde bürünmüş olduğu kimliğinin dışında bir kimliği olduğu yönünde ısrarlarda bulunması sonucu Mustafa Said'in anlatıcıya her şeyi anlatacağını anlattıklarını kimseye anlattırmaması için yemin ettirmesi.

İkinci bölüm

Bu bölümde Mustafa Said geçmiş yaşantısı ile ilgili kimsenin bilmediği gerçekleri anlatıcıya anlatır. Bu bölüm Mustafa Said'in geçmişte yaşadığı olaylar halkasından oluşmakta ve onun merak edilen geçmiş hayatına yönelik olaylar hakkında okuyucuya bilgiler vermektedir. Mustafa Said'in çocukluğundan anlatıcı ile karşılaştığı zamana kadarki yaşadığı olaylar halkası şu şekilde gelişmiştir:

Mustafa Said'in doğmadan babasının vefat etmesi.

Mustafa Said'in bir sömürgeci subay tarafından ilk okula kaydedilmesi, okulda zekasıyla parlaması.

Mustafa Said'in ilkokulu bitirmesi, Sudan'daki eğitim sisteminin Mustafa Said'e bir şey veremeyeceğini düşünen okul müdürü tarafından başkahramanın devlet bursu ile ortaokul eğitimi için Kahire'ye gönderilmesi.

Kahire'de okulunu başarılı bir şekilde tamamlayan başkahramanın eğitimini tamamlamak için Londra'ya gitmesi.

Mustafa Said'in Jean Morris ile tanışması, evlenmesi ve onu öldürmesi. Bu nedenle Londra Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanması ve yedi yıl hapse mahkûm edilmesi.

Mustafa Said'in Londra Üniversitesi'nde iktisat dersleri vermesi.

Mustafa Said'in Avrupalıların ülkesini sömürmesine karşılık onlardan intikam alma düşüncesine girmesi ve bu nedenle kendince belirlediği savaş metodu olarak ayarttığı her Avrupalı kadınla cinsel ilişkiye girmesi.

Mustafa Said'in ilişki yaşadığı Ann Hammond, Isabella Seymour ve Sheila Greenwood'un intihar etmelerine sebep olması.

Üçüncü Bölüm

Mustafa Said'in o yıl yirmi ya da otuz yılda bir gerçekleşen Nil Nehri taşkını sonucunda ortadan kaybolması ve insanların onun timsahlar tarafından yenildiği düşüncesine inanmaları ve arama-tarama çalışmalarını bırakmaları.

Anlatıcının Hartûm dönüşü babasından Mustafa Said'in durumunu öğrenmesi.

Dördüncü Bölüm

Köyde toplanan bir grup köylünün ülkedeki yönetim sistemi ile ilgili kavga etmeleri.

Anlatıcının Mustafa Said'in kendisine bıraktığı mektubu bulması ve başkahramanın mektupta eşini ve çocuklarını kendisine emanet ettiğini bildirmesi.

Mustafa Said'in kendisinden başka kimsenin görmediği özel odasının anahtarını anlatıcıya bırakması ve mektupta esrarengiz geçmişi ile ilgili nasıl bilgi elde edeceğini anlatması.

Beşinci Bölüm

Veddu'r-Reys'in Mustafa Said'in karısı ile evlenmek istemesi ve bu nedenle Mustafa Said'in her türlü işleri ile ilgili vekil tayin ettiği anlatıcıyı evine davet etmesi.

Veddu'r-Reys'in anlatıcıdan Mustafa Said'in karısının kendisiyle evlenmesi konusunda ikna etmesi için yardım istemesi.

Anlatıcının Mustafa Said'in karısına karşı kimseye anlatamaya cesaret edemediği duygular taşımaya başlaması ona âşık olması.

Altıncı Bölüm

Anlatıcının Veddu'r-Reys'in isteğini Mustafa Said'in hanımı Hüsna'ya iletmesi ancak Hüsna'nın kesin bir dille reddetmesi.

Veddu'r-Reys'in Hüsna ile zorla da evlenme düşüncesine girmesi.

Veddu'r-Reys'in anlatıcının Mustafa Said'in karısına karşı içinde duygular taşıdığı ile ilgili şüpheleri bizzat kendisine dile getirmesi.

Yedinci Bölüm

Anlatıcının sorumluluğunda olan çocukları görmek için Hartûm'dan köye dönmesi ve çocuklara sünnet düğünü yaptıktan sonra çalıştığı yere tekrar dönmesi.

Sekizinci Bölüm

Anlatıcının Hartûm'da Eğitim Bakanlığı'nın düzenlediği yirmi Afrika ülkesinden delegelerin davetli olduğu eğitim metotlarını tartışmak için düzenlediği kongrenin organizasyon komitesinde yer alması.

Husne'nin anlatıcı Hartûm'da iken babasının yanına gelmesi ve ona anlatıcının kendisi ile evlenmesi isteğini iletmesini talep etmesi.

Veddu'r-Reys'in Husne'nin babasını evlilik için ikna etmesi.

Husne'nin babasının onu döverek zorla Veddu'r-Reys ile evlendirmesi.

Anlatıcının Hartûm'dan köye dönmesi.

Zoraki evlendirilen Husne'nin bir gece, önce kendisiyle cinsel ilişkiye girmek isteyen Veddu'r-Reys'i ve daha sonra kendisini öldürmesi.

Köyde meydana gelen bu dramatik olayı anlatıcının Bintu Meczip'tan öğrenmesi.

Dokuzuncu Bölüm

Anlatıcının Mustafa Said'in kendisine bıraktığı anahtarla kendisinden başka kimsenin girmediği odasına girmesi.

Anlatıcının Mustafa Said'in geçmiş hayatına dair ipuçları veren her şeyi incelemesi; günlüklerini, kendi yazdığı şiirleri ve hayatına giren kadınlar ile ilgili yazdığı çeşitli pasajları okuması, sonucunda onun hayatı ile ilgili kafasındaki soru işaretlerinin giderilmesi.

Anlatıcının Bayan Robinson'a Mustafa Said'in hayatındaki son gelişmeleri haber veren bir mektup yazması ve bu mektuba ondan cevap gelmesi.

Bayan Robinson'un mektubunda Mustafa Said'in eşini ve çocuklarını Avrupa'ya davet etmesi.

Onuncu Bölüm

Anlatıcının içten içe sevdiği Hüsna'nın vefatının ardından hayatının altüst olması ve sabahın ilk ışıklarında bilinçsiz bir şekilde Mustafa Said'in odasından çıktıktan sonra çırlıçıplak nehre girmesi.

Anlatıcının nehirde yarı bilinçsiz bir şekilde ölümle kalım arasında mücadele verdikten sonra yaşaması gerektiğine karar vermesi ve tüm gücüyle yardım çağlıkları atması.

2.2.3. Şahıs Kadrosu

Roman kurgusunun en önemli parçasını oluşturan şahıs kadrosu ya özne ya nesne konumundadırlar. Olaylara yön veren, oluşumlara sebep olan kişiler vardır. Dolayısıyla kişinin ya da kişiye özgü niteliklerin olmadığı metin roman adını alamaz.¹⁴⁵ Farklı bir ifade ile, kurmaca eserde nakledilen veya değişik şekillerde ifade edilen olayın zuhuru için gerekli insan vasfı verilmiş diğer varlıklar ve kavramlar, “şahıs kadrosu” söz grubu ile adlandırılır.¹⁴⁶ Sinema ve tiyatro sahasında olduğu gibi roman dünyası kahramanları, ait oldukları düşsel dünyanın ayrılmaz unsurlarıdır. Roman dünyası kahramanları, varlığını sadece düşüncemizde idame ettirmezler. Aynı zamanda bir yıldızlar kümesine bağlı bulunmaktadır ve işte böyle bir küme ile birlikte içimizde bütün boyutları ile hayatiyet kazanır.¹⁴⁷

Mevsimu'l-Hicra'da yazar et-Tayyib Sâlih, olay örgüsünün şekillenmesinde zengin bir şahıs kadrosuna yer vermiştir. Şahıs kadrosuna genel olarak baktığımızda olaylar Başkahraman Mustafa Saîd'in etrafında dönerken roman kurgusunda hem bir kahraman hem de olayları okuyucuya aktarma vazifesini üstlenen anlatıcı da ön plandadır. Olay kurgunun vücuda gelmesinde rol üstlenen şahısların karakteristik özelliklerine yönelik aşağıda genel bir değerlendirme yapılacaktır:

2.2.3.1. Mustafa Saîd

Romanın başkahramanıdır. Doğu Arap kültürünü temsil eden entelektüel bir karakterdir. Mustafa Said, bir taraftan Batı, Batı medeniyeti, Batı kültürü ve Batı

¹⁴⁵ Çetin, a.g.e., s. 142.

¹⁴⁶ Aktaş, a.g.e., s. 43.

¹⁴⁷ Roland Bourner, Réal Quellet, Hüseyin Gümüş (çev.), *Roman Dünyası ve İncelemesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1085, Ankara 1989, s. 141.

sömürgesi ile çatışma içerisinde olan bireyi temsil eder. Diğer taraftan sömürgeci Batı ile sömürülen Doğu arasındaki kültürel çatışmaları yansıtmaktadır. Mustafa Said, sömürülen, baskı altında yaşayan bir üçüncü dünya ülkesi Sudan toplumuna mensup Afrikalı bir zenci, Arap, Müslüman ve doğulu karakterlerini de canlandırmaktadır. Mustafa Said'in kişiliğinde karşılaştığımız iç içe geçmiş özellikler onu Batı'ya karşı saldırı başlatmaya zorlamıştır. Kinden ve sevgiden oluşan karakter, çok karmaşık bir yapıya sahiptir. Tek bir açıdan baktığımız zaman karakterin kendi içerisinde zıtlıklar barındırdığı ve kötü bir karakter olduğu düşüncesine kapılabiliriz.

Romanda Mustafa Said'in okuyucuya kronolojik bir şekilde sunulmayan hayatına yönelik bilgiler, yeri geldiğinde bizzat kahramanın kendi ağzı ile hayatının bir bölümünü anlatması veya diğer kahramanların onunla ilgili bilgiler vermesi şeklinde sunulmaktadır.

Başkahraman Mustafa Said,16 Ağustos 1898 tarihinde İngiliz işgal güçlerinin Sudan'ı işgal ettiği gün doğmuştur. Mustafa Sâid'in sıra dışı bir hayat hikayesi vardır. Babası Mustafa Said henüz doğmadan birkaç ay önce vefat etmiştir. Başka kardeşi yoktur. Babasının vefatından sonra Mustafa Said ve annesi tüccar olan babasının bıraktıkları ile hayatını ikame ettirmişlerdir. Kahraman ile annesi arasındaki ilişki ise Mustafa Sâid'in kendi ifadeleri ile şu şekilde anlatılmaktadır: “Birbirimize sıradan akrabalar gibi davranıyorduk. Sanki yoldan geçen yabancıydık da koşullar bizi bir araya getirmişti. Tuhaf bir yaratık olan belki de bendim ya da belki de annem tuhaftı, bilmiyorum. Fazla konuşmazdık.”¹⁴⁸ Hiçbir akrabası olmaması ve annesi ile arasındaki bu ilişki ailesi tarafından muhtelif şekillerde kontrol edilen diğer çocuklara nazaran kahramana özgür bir kişilik kazandırmıştır. Dolayısıyla Mustafa Said, uzun vadede hayatına yön verecek kararları erken yaşta bizzat kendisi almaya başlamıştır. Ailelerin çocuklarını devlet okullarına göndermek istemediği bir dönemde kahraman, henüz kaç yaşında olduğunu bile bilmediği bir yaşta okula gitme kararını kendisi vermiştir.

Mustafa Sâid, ilkokul hayatını başarılı bir şekilde geçirmiş, zekâsıyla hocalarının ve okul yönetiminin dikkatini çekmiştir. Kahraman eğitim hayatındaki ilk başarı serüvenini şu şekilde anlatmaktadır:

¹⁴⁸ Tayeb Salih, a.g.e., s. 28.

“Kısa bir süre sonra beynimin içinde harika bir yetenek olduğunu keşfettim: Ezberlemek. Bir kitabı okuduğum zaman adeta kafama kazınıyordu. Çok geçmeden matematik problemlerine yoğunlaştım. Problemlerin karmaşıklığı suda eriyen bir topak tuz gibi ellerimde eriyip gidiyordu sanki, Yazmayı iki haftada öğrenmişim, ondan sonra durmadan ilerledim ve hiçbir şey beni durduramıyordu. Aklım keskin bir bıçak gibiydi, soğuk bir etki ile kesiyordu her şeyi. Öğretmenlerin şaşkınlığı, takdirleri ya da okul arkadaşlarımdan kiskançlığı umurumda olmadı. Öğretmenler beni bir dahi olarak görüyorlardı. Öğrenciler benimle arkadaş olmak için etrafımda dolaşır olmuşlardı. Ama ben bana bahşedilen bu harika makinayla uğraşmakla meşguldüm. İlk okulu iki yılda bitirdim ve ortaokulda İngilizce gibi başka gizemler keşfettim. Beynim bir sabanın dişleri gibi ısırma ve kesmeye devam ediyordu. Kelimeler ve cümleler önümde bir matematik denklemi gibi sıralanıyordu; cebir ve geometri sanki şiir dizeleriydiler. Coğrafya derslerinde kullanılan o geniş dünya haritasını bir satranç tahtasıymışçasına inceliyordum. Ortaokul o zamanlar erişilebilecek en üst eğitim düzeyiydi. Üç sene sonra İngiliz okul müdürü bana “Bu ülkede seninki gibi zekayı besleyecek alan yok, bu yüzden onu götür; Ya Mısır’a ya Lübnan’a ya da İngiltere’ye git. Burada sana verebileceğimiz bir şey kalmadı.” dedi. Ona derhal cevap verdim: “Kahire’ye gitmek istiyorum.” Gitmem için yardım etti ve Kahire’de bir ortaokulda, devlet bursuyla ücretsiz okuyabilmemi sağladı.”¹⁴⁹

Yazar, okuyucunun zihninde kahramanı daha iyi canlandırmak için kahramanın fiziksel ve karakteristik özelliklerine dair bilgi vermektedir. Mustafa Said, bulunduğu ortama ve kültürel çevreye göre hareket eden ve bu nedenle zaman zaman farklı nitelikte bir karakter olarak karşımıza çıkan biridir. O, Londra’da entelektüel bir kişilikken Sudan’da yerleştiği köyde sıradan bir köylüdür. Kahramanın fiziksel özelliklerine yönelik ilk tasvir anlatıcının gözüyle yapılmıştır:

“Başı eğik otururken yüzünü iyice inceledim. Hiç şüphesiz yakışıklı bir adamdı. Kaşları yeteri kadar birbirinden uzaktaydı ve hilal şeklindeydi. Gür ve ağarmış saçlarının boynuna ve omuzlarına oranı mükemmeldi. Burnu keskin ve sivriydi. Burun deliklerinde kıllar vardı. Konuşurken kafasını kaldırdığı zamanlarda ağızına ve gözlerine baktım. Gücün ve güçsüzlüğün tuhaf bir birleşimine tanık oluyordum. Ağızı yaygındı ve

¹⁴⁹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 29-30.

baygın gözleri yüzüne yakışıklılıktan ziyade güzellik katıyordu. Yavaş yavaş konuştuğu için sesi net ve keskindi. Yüzü durgunken bir güç kazanıyordu. Gülerken zayıflığı ağır basıyordu. Kollarına baktığımda kuvvetli olduklarını gördüm. Damarları çıkık buna karşın parmakları uzun ve zarifti. Önce kollarına sonra ellerine baktığımızda sanki dağdan vadiye hızla iniyormuş gibi hissediyorsunuz.”¹⁵⁰

Mustafa Said'in kişisel ve karakteriksel özelliklerini daha iyi anlayabilmek için romanın kurgusu içerisinde hayatının çoğunu geçirdiği Londra ve en son yaşama veda ettiği Sudan'daki köy hayatını ele almamız gerekmektedir. Romanın olay kurgusu üzerine kurulan ve olay örgüsü bizzat kendisine göre şekillenen Mustafa Said, eserde fiziksel ve zihinsel anlamda değişmekte ve gelişmektedir. Zihinsel ve bedensel anlamda gelişimini devam ettirmekle birlikte olgunluk çağına geldiği yer Londra'dır. Başkahraman bu şehirde bir yandan eğitim hayatını devam ettirmekte diğer taraftan Avrupalılardan intikam alma peşindedir. O intikamını avına düşürdüğü Avrupalı kadınlardan sıra dışı bir yöntemle almaktadır, bunu şöyle ifade etmektedir: “Gündüzleri Keynes ve Tawney'nin teorileriyle yaşıyordum ama geceleri yayla ve kılıçla, mızrak ve oklarla savaşmaya devam ediyordum.” Mustafa Said, içindeki intikamı nedeniyle giriştiği bu savaşta farklı yerlerden birçok kızın intihar etmesine ve ölmesine sebebiyet vermiştir. Mustafa Said, keskin zekâsı sayesinde eğitim gördüğü alanlarda söz sahibi biri olmuş ve entelektüel çevre tarafından itibar görmüştür. Yazarın Londra'da ortaya koyduğu portreye bakacak olursak Mustafa Said burada, kin ve öfke dolu, yalan konuşan, samimiysiz, insanları etkileyebilmek için her türlü yola başvuran, birden çok kimlik ve isim taşıyan, gizemli ve sıra dışı bir karakter olarak çıkmaktadır.

Başkahramanın Avrupa'dan döndükten sonra daha önce hiçbir bağının olmadığı ve oraya yalanla yerleşerek dürüst bir portre çizerek yaşadığı Sudan'ın Veddu Hâmid köyündeki karakteristik özelliklerine baktığımızda öncelikle kahramanın burada köy hayatına, adet ve geleneklerine uyum sağladığını söylememiz mümkündür. O Avrupa'daki kimliğini tamamen bir kenara bırakmış ve geçmişi hakkında hiçbir şey bilmeyen insanlar arasında sıradan bir köylü olarak yaşamıştır. Mustafa Said, Avrupa'daki karakterinden farklı olarak burada dürüst ve köy halkı ile iç içe bir hayat sürmüştür. Anlatıcı, Mustafa Said ile ilgili dedesinden duyduklarını şu şekilde

¹⁵⁰ Tayeb Salih, a.g.e., s. 18.

aktarmaktadır: “Ancak dedemin anlattığına göre, Mustafa sanki özür dilermiş gibi, köyde kaldığı süre boyunca köylüyle ters düşecek hiçbir şey yapmamış. Cuma namazlarında düzenli olarak camiye gidiyormuş ve iyi günde de kötü günde de madden ve manen varını yoğunu vermeye hazırmış.”¹⁵¹ Mustafa Said, sinirlendiğinde karşısındakine küfreden diğer köylülerin aksine, kibar birisi olarak köyde dikkat çekmektedir.

Başkahraman, Londra’da üniversitede hoca, ekonomi uzmanı ve elit bir çevrede yaşamasına rağmen Avrupa kültürünü içselleştirememiş ve memleketi Sudan’a dönmeyi tercih etmiştir. Mustafa Said, tercih ettiği Sudan’daki hayata da ayak uyduramamış ve kimlik bunalımı yaşamaya başlamıştır. Yazar, meçhul ve trajik bir sonla başkahramanın roman kurgusundaki rolünü sonlandırmıştır.

2.2.3.2. Anlatıcı

Anlatıcı, yazarın eserde dış görünüşüne ve kişisel özelliklerine dair doğrudan bilgi vermediği kahramandır. Avrupa’da şiir üzerine doktorasını yapmış sonra Sudan’daki köyüne dönmüştür. Romanda kahraman anlatıcı rolündedir. Genellikle okuyucu bütün şahısları onun gözüyle tanımakta ve olayların akışını onun perspektifinden görmektedir. Geleneklerine bağlı ve muhafazakâr bir ailede yetişmiştir. Evli ve bir kız babası olan kahraman, Avrupa’dan döndükten sonra Hartûm’da eğitim departmanında çalışmaya başlamıştır. Köye geldikten sonra Mustafa Said’in gizemli kişiliğini ve yaşadığı sıra dışı hayatı açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır. Bu konuda köydeki diğer köylülere nazaran her ne kadar başarılı olsa da duruma tam olarak vakıf olamamıştır. Mustafa Said’in hayatından oldukça etkilenen kahraman evli olduğu halde onun vefatından sonra dul kalan eşine de âşık olmuş ancak bunu kendine bile itiraf etmekten çekinmiştir.

2.2.3.3. Anlatıcının Annesi

Anlatıcının annesinin romanın olay kurgusunda fazla yeri yoktur. Anlatıcı, annesinin dış görünüşüne dair bilgi vermemektedir. Ancak o, köydeki örf ve adetlere bağlı bir kadın olarak dikkatleri çekmektedir. Anlatıcı İngiltere’den döndüğünde köyde olup biteni oğluna anlatmıştır. Anne, oğluna köyde taziye ve tebrik ziyaretlerine gitmesi konusunda teşvikte bulunmuştur. Anlatıcının annesinin geleneklerine bağlı olduğunu,

¹⁵¹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 17.

Mustafa Said'in karısının oğlu ile evlenmek istediğinde ortaya koymuş olduğu davranışından da anlamamız mümkündür. Yaşlı kadın, oğlu ile Mustafa Said'in karısı arasında bir şey olduğunu düşünerek onun bu durumuna olan kızgınlığını beden diliyle ortaya koymuştur.

2.2.3.4. Anlatıcının Babası

Anlatıcının babası, sakin, muhafazakâr ve mütedeyyin bir kişidir. Eserde dış görünüşüne dair bilgi yoktur. Romandaki diğer karakterler üzerinde herhangi bir tesiri yoktur. Romandaki olay kurgusunda fazla yeri de yoktur. Oğlu anlatıcıya, Mustafa Said'in köye gelişi hakkında bilgi verme ve kayboluşunu haber vermesinden başka zikredilecek başka önemli bir katkısı yoktur.

2.2.3.5. Hüsna Bintu Mahmud

Hüsna Bintu Mahmud, anlatıcının sevdiği bütün özellikleri bir arada bulunduran ve onun kalbine en yakın karakterdir. Anlatıcıya göre o, gücün, isyanın ve değişimin sembolüdür. Mustafa Said'in otuzlu yaşlarda dul bıraktığı eşidir. Dış görüntüsü, çok çekicidir. Güzel bir yüzü vardır. Anlatıcı onu şu şekilde tasvir etmektedir: "Narin ve uzundu, sıkı ve şeker kamışı gibi esnek görünüyordu. Ellerinde ya da ayaklarında kına yoktu, belli belirsiz hoş bir kokusu vardı. Dudakları koyu kırmızı, dişleri güçlü, beyaz ve düzdü. Keder ve utancın karıştığı büyük, siyah gözleriyle güzel bir yüzü vardı. Selamlaşırken ellerinin yumuşak ve sıcak olduğunu hissetmişim. Asil bir duruşu, yabancılara has bir güzelliği vardı. Yoksa gerçek olmayan bir şey mi hayal ediyorum?"

Hüsna Bintu Mahmud, romandaki önemli karakterlerden anlatıcı, Mustafa Said ve Veddu'r-Reys ile irtibatı bulunmaktadır. Bu karakterler arasında çatışma çıkmasına neden olmuştur. O, anlatıcı, Mustafa Said ve Veddu'r-Reys'in sevdiği kadındır. Mustafa Said'in eşi ve anlatıcının âşık olup söyleyemediği, Veddu'r-Reys'in Mustafa Said'in kaybolması veya ölümünden sonra onunla evlenmek istediği kadındır. O, köyün örf ve adetlerine karşı gelerek hatta ailesinin ısrarlarına rağmen yaşlı adam Veddu'r-Reys ile evlenmeyi reddetmiştir. Hırçın bir şekilde geçirdiği çocukluk dönemine bakıldığında onun bu davranışının normal olduğu anlaşılmaktadır. Hüsna Bintu Mahmud, sevdiklerine sadık, nefret ettiğine karşı da aşırı bir şekilde düşmanlık besleyen bir karakteristik yapıya sahiptir. Son olarak Hüsna Bintu Mahmud, Sudan, Afrika, Arap ya da Doğu toplumunun içindeki iç çatışmayı ortaya koymaktadır. Yazar, kahramanın

güzellik anlamına gelen ismini bilinçli bir şekilde seçmiştir. Hüsna, romanda zulmü ve karanlığı reddederek kişi hürriyetine ve bireye saygıya çağrı yapan doğunun temiz yüzünü temsil etmektedir.

2.2.3.6. Mahcûb

Mahcub, anlatıcının çocukluk arkadaşıdır. Köyde çiftçilik ile uğraşmaktadır. Eğitim hayatının büyük bir çoğunluğunu anlatıcı ile birlikte geçiren Mahcûb, onu hayatının en mahrem noktalarına kadar yakından tanımaktadır. Birdenbire hiddetlenen asabi bir mizacı olmasına rağmen zeki biridir. Anlatıcı onun zekâsını şu şekilde dile getirmektedir:

“Mahcûb, benimle aynı yaşta idi. Çocukluğumuzu beraber geçirdik. İlkokulda onunla yan yana oturuyorduk. O benden daha zekiydi. Mahcûb, İlkokulu bitirdiğimizde bu kadar eğitim yeter dedi.”¹⁵²

Mahcûb, halka faydalı birisidir. Enerjisini memleket için harcamaktadır. Köyde, tarım projeleri komisyonu başkanlığı ve yardımlaşma derneği başkanlıklarını yürütmektedir. Tamamlanmak üzere olan sağlık komisyonu üyesidir. O mazlumlara yardım etmek için kurulan derneklere başkanlık yapmaktadır. Yolsuzlukları ve skandalları nedeniyle Hartûm'daki siyasetçileri sert bir şekilde eleştirir. Bağımsızlıklarını kazandıklarında da ülkedeki Milli Demokratik Sosyalist Parti liderlerinden biri olmuştur.

2.2.3.7. Bintu Meczûb

Yazar anlatıcının dilinden Bintu Meczûb'u romanda şu şekilde tasvir etmektedir:

“Siyah kadife kumaşlar gibi, kömür karası bir teni olan uzun boylu bir kadındı. Yetmişli yaşlarda olmasına rağmen hala eski güzelliğinin izlerini taşıyordu. Köyde çok meşhur birisiydi. Kadın erkek herkes onun cüretkâr ve açık sözlü sohbetlerine bayılırdı. Söylenilenlere göre, annesi köyün ileri gelen erkekleri ile evlenmiş ve her biri ona hatırı sayılır bir servet bırakmıştı. Bir erkek sayısız kız çoğu vardı. Kızlar da anneleri gibi güzellikleri ve cüretkâr konuşmalarıyla meşhurlardı.”¹⁵³

Başka bir yerde anlatıcı Bintu Meczûb'la ilgili şu bilgileri okuyucuya aktarmaktadır:

¹⁵² Tayeb Salih, a.g.e., s. 85-86.

¹⁵³ Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*, a.g.e., s. 71.

“Bintu Meczûb, otuz yaşlarında bir erkek gibi ayağa kalktı, omuzlarında ve sırtında hiç çökme yoktu.”¹⁵⁴

Bintu Meczûb, sigara içmesi, alkol kullanması, erkeklerle birlikte cinsel konular etrafında dönen sohbetlere girmesi hatta bu köyün kadınlarına has utanmadan yoksun bir şekilde eşleriyle yaşadıklarını anlatması gibi ahlaki zaaflarıyla bozulan bir toplumun yansımalarını ortaya koymaktadır. Erkekler gibi boşanma üzerine yemin etmekte ve kalıplaşmış fikirleri ve şeytani davranışlarıyla Veddu’r-Reys’e benzemektedir. Roman kadrosundaki rolü ile sömürgeye uğrayan ve değerlerini kaybeden eski kuşağı simgelemektedir. Bu özelliklerine rağmen geleneklerine ve değerlerine bağlı bir kadındır. Kahramanın bu yönünü, Avrupa’dan dönen anlatıcıya onunla ilgili korkusunu dile getirdiği şu ifadeden anlamamız mümkündür:

“Biz senin sünnetsiz bir gâvurla buraya dönmenden korktuk”¹⁵⁵

Kahraman, Batılı kadınların cinsel ilişkinin tadını ve lezzetini bilmediklerini düşünerek onların cinsel hayatlarını beğenmemektedir. Bu, Afrikalı kadınların Batılı kadınlara bakış açısını ve aralarındaki farkı ortaya koymaktadır.

2.2.3.8. Hacı Ahmed

Geniş bir hayati tecrübeye sahip olan Hacı Ahmed, anlatıcının dedesidir. Sudanlıların neseplerini çok iyi bilen kahraman ayrıca birçok hikâye ve kıssa bilmektedir. Standart bir yaşam tarzı vardır. Merkezi karakter anlatıcıyı en çok seven şahıslardan biridir ve anlatıcı için hayatta bir destek niteliğindedir. Düşünce yapısı bir takım kabile asabiyetleri üzerine kuruludur. Mustafa Said onu şu şekilde tasvir etmektedir:

“Doksan yaşında olmasına rağmen hala dimdik, gözleri keskin ve ağzında tek bir diş bile eksik değil. Eşeğine kolay bir şekilde biniyor, sabahleyin evinden camiye kadar yürüyor... işte böyle bir adam.”¹⁵⁶

Anlatıcı, dedesi Hacı Ahmed’in daha çok dinine bağlılığına ve mütedeyyin kişiliğine saygı göstermektedir:

¹⁵⁴ Sâlih, *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*, a.g.e., s. 77.

¹⁵⁵ Sâlih, *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*, a.g.e., s. 7.

¹⁵⁶ Sâlih, *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*, a.g.e., s. 12.

“Dedemin kapısına ulaştığımda sabah namazından önce evrat ve ezkarlarını okurken duydum. Hiç uyumaz mıydı? Uyumadan önce duyduğum son ses ve uyandığında duyduğum ilk ses dedemin sesiydi.¹⁵⁷ Dedemi, seccadesinde oturup elindeki sandal ağacı yapımı tesbihini çekerken ki halini hayal ettim.”¹⁵⁸

Kahramanın diğer ayırt edici özelliklerinden biri de tevazu sahibi olmasıdır. Bir yere gittiğinde oturacağı yeri seçerken üst düzey ailelerden birinin yanı olmamasına dikkat eder. Çünkü bu ona göre kibrin bir göstergesidir. Hacı Ahmed, kendi kabuğuna çekilmiş sadece ibadetleriyle meşgul olmaktadır. Yazar kahramanı anlatıcının ağzından geniş bir şekilde şu şekilde okuyucuya tanıtmaktadır:

“... daha çok Sudan çöllerindeki sayal çalılara benziyor, kalın kabuğu ve keskin diliyle ölümü küçümsüyordu çünkü. O hayatı israf etmezdi. Onun mucizesinin sırrı, hastalıklara, kıtlıklara, savaflara ve yöneticilerin yolsuzluklarına rağmen hayatta olmasıydı. Bütün dişleri hala yerli yerindedir. Küçük donuk gözlerinin görmediğini düşünebilirsiniz ancak gözleri zifiri karanlıkta bile görüyor. Bedeni küçük, bütün kemikleri, damarları, derisi ve kasları çekilmiş incektir. Eşeğin üzerine rahatça sığıyor ve sabahın alaca karanlığında evinden camiye gidiyor.”¹⁵⁹

Hacı Ahmed’in farklı bir yönü ise taşımış olduğu kimliğine rağmen arkadaşı Veddu’r-Reys’in gayrimeşru konuşmalarını zevkle dinlemekte ve teamüllerine karşı da hiçbir eleştiride bulunmamaktadır. Kısaca dedenin şahsiyeti, bir insanın beşikten mezara kadar uzayan hayatının farklı yönlerini ortaya koyan bir tarih niteliğindedir.

2.2.3.9. Said Osman

Mustafa Said’in babasıdır. Oğlu doğmadan birkaç ay önce vefat etmiştir. Vefat etmeden önce deve tüccarlığı yapmaktadır. Eşine ve oğluna yetecek kadar geride miras bırakmıştır.

2.2.3.10. Fatıma Abdussadek

Mustafa Said’in annesidir. Farklı bir karaktere sahiptir, Özlem ve şefkat duyguları yok denecek kadar azdır. Babası henüz doğmadan vefat eden bir çocuk olan

¹⁵⁷ Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*, a.g.e., s. 46.

¹⁵⁸ Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*, a.g.e., s. 66.

¹⁵⁹ Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*, a.g.e., s. 68.

Mustafa Said ile çok fazla ilgilenmez. Aynı şekilde Mustafa Said’de annesine düşkün değildir ve o annesi ile aralarındaki bağı şu şekilde ifade eder:

“O sanki yolda tesadüfen karşılaştığımız bir yabancı gibiydi”¹⁶⁰

Annesi, Mustafa Said’in hayatında eziklik ve yalnızlık hissetme nedenlerinden biridir. Annesinin özelliklerine gelince, Mustafa Said onu farklı bir şekilde tasvir etmiştir:

“Narin ince dudakları ciddiyet içindeydi, sanki yüzünde maske gibi bir şey vardı. Bilmiyorum. Sımsıkı bir maske. Yüzü sanki bir denizin yüzeyi gibiydi? Yüzünde tek bir renk değil de aynı anda birkaç renk vardı. Renkler, bazen görünüyor, bazen kayboluyor bazen de iç içe giriyordu.”¹⁶¹

2.2.3.11. Devlet Memuru

Bütün insanlar için korku ve endişe kaynağı olan ve işgal kuvvetlerini temsil eden bir karakterdir. Mustafa Said’in ilme yönelmesinde ve onun bir devrimciye dönüşerek Güneyi ve Kuzeyi dolaşmasında çok bariz bir etkisi vardır.

2.2.3.12. İngiliz Nazır

Sakallı ve cübbeli bir adamdır. Mustafa Said’in Sudan’dan Mısır’a gidişinde köprü vazifesi görmüştür. Mustafa Said’in keskin zekâsını keşfeden ve bu ülke seni geliştirecek seviyede değil, buralardan git, diyerek onun hayatının akışının farklı mecralara kaymasını sağlamıştır.

2.2.3.13. Papaz

Mustafa Said ile Kahire’ye giderken beraber tren yolculuğu yapmıştır. Bir yandan Mustafa Said ile İngilizce konuşurken diğer yandan elini kocaman sarı haçşaretinin üzerinde gezdirmektedir. Bu durum Batılılar ile Doğulular arasındaki çatışmayı simgelemektedir.

2.2.3.14. Bay Robinson:

Mustafa Said’i Kahire’ye geldiğinde karşılayan şahıstır. Doğu toplumunun kültüründen ve İslami düşünceden etkilenerek Arapça öğrenmiştir. Arap kültürüne “Birçok el yazması nadir eserleri ortaya çıkarma, şerh etme ve bu eserlerin basılmasını

¹⁶⁰ Sâlih, *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*, a.g.e., s. 21.

¹⁶¹ Sâlih, *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*, a.g.e., s. 21.

sağlamak gibi”¹⁶² çok büyük hizmetler etmiştir. İslam kültürünün aşırı etkisiyle İslam dinine girmiştir ve çok sevdiği şehir Kahire’de tifo hastalığı nedeniyle vefat etmiştir.

2.2.3.15. Bayan Robinson

Bayan Robinson’un gerçek ismi Elizabeth’tir. Geceleri şimşek gibi parlayan koyu yeşil gözleri vardır. “Hayat dolu bir kadındır, bronz tenli, Kahire ile uyum içerisinde. Sanki zevkle seçilmiş bir tablo gibi... çok tatlı... neşeyle gülerdi”¹⁶³

Mustafa Said’in üstü kapalı cinsi şehvet duyduğu ilk kadındır. “On iki yaşında olmama rağmen, daha önce hiç hissetmediğim anlaşılmaz bir cinsel arzu duydum”¹⁶⁴ demektedir.

Bayan Robinson’un kendi çocuğu yoktur. Bu nedenle Mustafa Said’e aşırı şefkat göstermiş ve onu kendi oğlu gibi sevmiştir. Mustafa Said mahkemeye çıktığında var gücüyle onu savunmuştur. Mustafa Said için gerçek bir anne rolü oynadığını ifade etmemiz mümkündür.

2.2.3.16. Jane Morris

Uzun yüzlü, iri gözlü, kaşları bitişik, burnu hafif büyük, ağzı biraz geniş, sanki dişleriyle bir şey çiğniyormuşçasına narin uyumlu dudaklar ve hafif öne doğru kibirle eğilmiş bir çenesi olan bir genç kızdır. Babası tüccardır, beş kardeşli bir ailenin tek kız çocuğudur. Çok zeki bir kız olan Jane Morris, en küçük bir durumda bile yalan söylemekten kaçınmayan bir kişiliğe sahiptir. Konuşmalarında ve davranışlarında aşırı bir şekilde laubalilik vardır. Hiçbir kötü şeyi yapmaktan kaçınmaz, yeri geldiğinde çalar, yalan konuşur ve aldatır.

Mustafa Said’i her şeye rağmen sevdiği bu genç kız yaklaşık üç yıl onu peşinden koşturmuştur. Bu süre zarfında onu birçok şekilde aşağılamış ve ona hakaretler etmiştir.

“Hayatımda senin yüzünden daha çirkin bir yüz görmedim” ifadesi bu süre zarfında Mustafa Said’in duyduğu hakaretlerden biridir. Mustafa Said onu elde etmek için değerli her şeyini feda etmiştir. Şerefinden ve insanlığından taviz vermiştir. Ancak sonunda Mustafa Said ile evlenmek zorunda kalmıştır: “Sen kovalamaktan asla

¹⁶² Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*, a.g.e., s. 134.

¹⁶³ Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*, a.g.e., s. 26-27.

¹⁶⁴ Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*, a.g.e., s. 26.

vazgeçmeyen vahşi bir öküz gibisin, peşimden koşmandan ve senden kaçmaktan yoruldum evlen benimle.”¹⁶⁵

Onunla evlendiğinde dertleri bitecek zanneder ancak işler daha da karışır. Aralarındaki ilişki karı koca ilişkisi şeklinde değildir. Kadın bir Avrupalı erkeğe bir Afrikalı siyah olarak hayata devam ederler. Jane Morris, kocası Mustafa Said’den uzak durmak için elinden geleni yapmaktadır. Tüm bu yaptıkları, Mustafa Said’in elinden acı bir şekilde ölümü tatmasına neden olmuştur.

2.2.3.17. Ann Hammond

Yüzü ışık saçan, gözleri ışıltılı, her iki yanağında gamze olan hayat dolu bir kızdır. Ekvatorial iklimlere, kızgın güneşlere ve mor ufuklara özlem duymaktadır. Babası subay annesi ise Liverpool’daki varlıklı bir ailedendir. Oxford’da doğu dilleri bölümünde eğitim görmektedir. Mustafa Said ile Ebu Nuvas hakkında verdiği konferansta karşılaşmışlardır. Mustafa Said ile birlikte olmaya başladıktan sonra okuluna çok nadir gitmeye başlamış, derslerini aksatmıştır. Mustafa Said’e olan aşkını şu şekilde kelimelere dökmektedir:

“Senin teninin kokusunu seviyorum, bütün kokularını içime çekmek istiyorum. Afrika ormanlarının çürüyen yaprak kokularını, mango kokusunu, papatya ve tüm baharatların kokusunu ve Arap diyarlarındaki çöllerin yağmurdan sonraki kokusunu içime çekmek istiyorum”¹⁶⁶

Bir dini inanca sahip olmayan kahraman, Budizm ve İslam arasında gelip gitmektedir. Mustafa Said ile arasındaki ilişki tamamen yalanlar üzerine kuruludur. Mustafa Said’in gerçek yüzünü öğrendiğinde intihar ederek hayatına son vermiştir. Çölde bir serap peşinde koşan bir kurban olduğunu anlar ve siyahi Afrikalı karşısında aldığı yenilgiden dolayı intiharı etme yoluna gider.

2.2.3.18. Sheila Greenwood

Gündüzleri bir restoranda çalışan geceleri ise Politeknik’te araştırmalar yapan Sheila, zeki bir kızdır. Geleceğin işçi sınıfının elinde olacağını ve toplumdaki

¹⁶⁵ Sâlih, *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*, a.g.e., s. 33.

¹⁶⁶ Sâlih, *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*, a.g.e., s. 128.

ayrımcılıkların ortadan kalktığında insanların kardeşçe yaşayacağına inanmaktadır. Mustafa Said'e âşıktır ancak içinde bu aşk ile ilgili korkuları vardır:

“Benim siyah bir adama âşık olduğumu öğrenirlerse annem çıldırır babamsa beni öldürür fakat benim umurumda değil”¹⁶⁷ demektedir.

Sheila Greenwood, içinde çok güzel insani duygular taşımaktadır. Mustafa Said'e olan aşkıyla toplumda kabul gören bir ayrımcılığı yani etnik ayrımcılığı ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bu yolda sarf ettiği çabalar boşa gitmiştir. Aralarındaki ilişkide onu intihara sevk etmiştir.

2.2.3.19. Isabella Seymour

Yuvarlak yüzlü ve hafif tombuldur. O dönemin şartlarına göre kısa etekler giyinmektedir. Hayata karşı iyimser bir bakış açısına sahiptir. Başarılı bir cerrahın eşidir. Bir erkek iki kız çocuğunun annesidir. On bir yıllık mutlu bir evlilik hayatı vardır. Muhafazakâr bir Hıristiyan'dır. Her sabah düzenli bir şekilde kiliseye gider ve yardım derneklerine katkıda bulunur. Mustafa Said ile tanıştıktan sonra hayatı değişir. Yalanlarla dolu bir hayatın kapılarını aralar. Kafasındaki din algısı değişir ve din adına bütün değerlere küfretmeye başlar. Bu değişimin izlerini Mustafa Said'e sarf ettiği şu ifadelerde görmemiz mümkündür:

“Hıristiyanlar, peygamberlerinin insanların günahlarının bedelini ödemek için çarmıha gerildiğini söylerler. O öldüğüne göre her şey boşuna, günah dedikleri şey seni sarmalayan zevkten başka bir şey değil. Ah benim putperest tanrım. Benim tanrım sensin ve benim senden başka tanrım yok.”¹⁶⁸

Evli olmasına rağmen Mustafa Said ile yaşayan kahraman, hayatını intihar ederek sonlandırmıştır. Kocasını intihar etmesinin nedeni olarak kanser hastalığını sebep göstermiştir.

2.2.3.20. Isabella Seymour'un Kocasını

Başarılı ve yakışıklı bir doktordur. Dengeli ve vakarlı bir duruşu vardır. Karısının kendisini Mustafa Said ile aldatmasına rağmen mahkemede onun lehine

¹⁶⁷ Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*, a.g.e., s. 126.

¹⁶⁸ Sâlih, *Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*, a.g.e., s. 99-100.

şahitlik yapmış ve bu davranışlarından dolayı onlara kin ve düşmanlık beslememiştir. Bir yandan karısının ölümüne üzülürken diğer yandan Mustafa Said'i savunmuştur.

2.2.4. Zaman

Zaman konusunun ilk kez edebiyat nazariyeleri arasına dahil edilmesi ve çeşitli anlatım türlerinde bu nazariyenin hayata geçirilmesi Rus şekilcilere atfedilmektedir.¹⁶⁹ Zaman kavramının edebi nazariyeler arasında yerini almasının ardından romandaki zaman meselesi birçok kitapta ve araştırmada ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bununla birlikte zaman romandaki temel unsurlardan biri olarak kabul edilmiştir. Romandaki karakterler gelişir, büyür, durumlarında değişiklikler meydana gelir, yaşlanır, insan türünün devamlılığını sağlamak için yeni karakterler doğurur ve ölür. Ancak zaman içerisinde meydana gelen hadiselerde bütün nesiller ile birlikte yol almaya devam eder. Romandaki karakterler zaman içerisinde hareket ederler, fiil zaman içerisinde meydana gelir, harf zaman içerisinde yazılır ve okunur kısacası zaman olmadan hiçbir şey olması mümkün değildir.¹⁷⁰

Romandaki hikâye/anlatım zamanı romanın bütün unsurlarına yansımakta ve etkileri şahısların karakterleri, mizaçları ve davranışları gibi birçok nitelikleri üzerinde açık bir şekilde tezahür etmektedir. Yazarın anlattığı olayların ve romanda vücut bulan karakterlerin tamamı romanda belirlenen saat, gün, ay ve yıllar gibi zaman kavramları içerisinde kendilerine hareket alanı bulur. Bu zamanın kendi içerisinde sistematik bir düzeni olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü romanda meydana gelen ve gelecek olan olayların doğal mantıksal zaman silsilesine göre cereyan etmesi gerekmektedir.

Roman, zamansal bir sanattır, hikâye/anlatım zamanı; dünyaya, hayata ve insanlığa karşı düşünceleri ortaya koymaktadır. Zaman unsurunun romanın kalitesini, şeklini, edebi seviyesini ve tarzını belirlemede çok büyük bir rolü bulunmaktadır. Her romanın kendine ait bir zaman tarzı ve zamansal değerleri vardır. Romanın özgünlüğü, zaman bakımından tarzına, zamansal değerlerine ve bunları okuyucuya hissettirmesine bağlıdır.¹⁷¹ Roland Barthes'in dediği gibi, başlık metnin eşliğidir.¹⁷²

¹⁶⁹ Hasen Bahrî, *Bunyetu 'ş-Şekli 'r-Ravâi*, Birinci Baskı, el-Merkezu's-Sekâfe, Beyrût 1990, s. 105.

¹⁷⁰ Subhî et-Tu'ân, "Bunyetu'n-Nassi'l-Kübrâ", *Mecelletu 'Âlemi'l-Fikr*, S. 2, (1994), s. 445.

¹⁷¹ A.A. Mendilow, *Ez-Zeman ve'r-Rivâye*, Bekir 'Âbbas, Dâr's-Sadr (çev), Birinci Baskı, Beyrût 1997.

¹⁷² el-Fellah, Hulûd, "Ünvânu'l-Kitabi Lüğzün Mulağğam Yahtesiru'l-Madmun", *Mecelletü'l-Arab*, S. 10734, (26 Ağustos 2017), s. 15.

Zaman faktörü açısından incelememize konu olan esere baktığımızda, romanın ismi (موسم الهجرة إلى الشمال) *Mevsimu'l-Hicra ilâ 'ş-Şemâl (Kuzeye Göç Mevsimi)*, romanın yapısal kurgusunda zamana ne kadar önem verildiği konusunda bizlere ipucu vermektedir Roland Barthes'in dediği gibi, romanın ismi romanın fragmanı gibidir. Romanın isminde yer alan (الشمال) ev (موسم) “kuzey” ve “mevsim” kelimeleri; romanın karakterlerinin, olaylarının ve yapısının zaman-mekân karakterli olacağını göstermektedir. Romanın isminde bulunan mevsim kelimesi anlam bilim açısından bakıldığında, içinde geçen süre içerisinde neler olduğu belli olmaksızın belirli bir zaman dilimini ifade etmektedir.

Romanın ismi ile olan ilişkisi, romanın kurgusu ve hikayesi aracılığıyla anlaşılmaktadır. Mustafa Said ile Anlatıcının kuzeye göç hikayeleri ve bu göç neticesinde yaşanan olaylar ve hadiseler anlatılmaktadır. Romanın başlığının ve mekânın uyumunun romanda geçen olaylar içerisinde somutlaştığını görmekteyiz. Et-Tayyib Salih bunu şu şekilde betimlemektedir:

“Ve nehir...o olmazsa ne başlangıç olabilirdi ne de son. Kuzeye doğru akıyor, hiçbir şey umurunda değil; önüne bir dağ geldiğinde doğuya doğru akmaya başlıyor, derin bir yere geldiğinde batıya doğru dönüyor ama er ya da geç o durdurulmaz yolculuğu kuzeyin denizlerinde son buluyor.”¹⁷³

Anlatıcı hikâyeye giriş yaparken; köyüne, çevresine, hurma ağaçlarına ve bu hurma ağaçları arasında bir yılan gibi kıvrılarak uzanan nehre olan özlemini dile getirerek zamansal bir tabloyu gözler önüne sermiş ve bunları şu şekilde okuyucuya aktarmıştır: *“Uzun zaman olmuştu dostlar beyler; tam olarak Avrupa’da öğrencilikle geçirdiğim yedi yılın ardından döndüm aileme. Pek çok şeyi kaçırdığımı öğrendim ama o konuya girmeyeyim. Asıl önemli olan, Nil Nehri’nin kıyısındaki o küçük köyde yaşayan aileye büyük bir özlemle dönmemdi. Yedi yıl boyunca hasretlerini çekmiştim, rüyalarımda onları görüyordum ve nihayet kendimi aralarında bulduğum o an, olağanüstüydü.”¹⁷⁴* et-Tayyib Salih romanda mazi ile şimdiki zaman noktasını birleştirme ve sonra bu noktayı gelecek zaman ile ilişkilendirme gibi bir yöntemi tercih ettiyse bu yöntem, birçok roman müellifinin yönelim gösterdiği eğilimlerden biridir.

¹⁷³ Tayeb Salih, a.g.e., s. 64.

¹⁷⁴ Tayeb Salih, a.g.e., s. 13.

“Romancı şimdiki zamanın belirlediği bir başlangıç noktası belirler ve diğer olayları geçmiş ve gelecek zaman çizgisi üzerine oturtur. Hiçbir sapma olmadan metnin anlatımına devam eder ve geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman arasında bir tercih yapar.”¹⁷⁵

2.2.4.1. Dış Zaman (Doğal/Tabii Zaman)

Dış ya da doğal zaman ile belirli tarihi zamanla ilişkili olaylar ve hadiseler kastedilmektedir. Dış zaman, ilişkilerimizi tanzim etmede kullanabileceğimiz bir zaman türüdür. Bu zaman bizleri bulduğumuz zamanda yokluğa doğru götürebildiği gibi ileriye doğru sevk edebilir.¹⁷⁶ Bu zaman türü; gün, hafta, ay, yıl, öğle, akşam, gece ve gündüz gibi nesnel zaman kıstaslarına uygundur.¹⁷⁷ Dış zamanın tarih ile güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır. Dış zaman, beşerî tecrübenin doğal zaman çizgisine düşmesini ve beşerî belleği temsil eder. Dış zamanın tarihi ve kozmik iki esası, yazarın anlatı metnindeki çalışmalarını güçlendirmek için dayandıkları temel unsurlardandır.¹⁷⁸

Et-Tayyib Salih, bu zamanı romanında tavsif etmiştir. Çünkü romandaki dış zaman gerçek toplumsal olaylardan ilham alan tarihsel çağrışımlara, değerlere ve referanslara sahiptir. Örneğin romanda tarihi olaylar üzerinde önemli bir rol oynayan bir çatışmadan bahsedilmiştir: “*Mustafa, bana bakmam gerektiğini söylediği bir deste kâğıt uzattı. Bir kâğıdı açtım doğum belgesiydi: Mustafa Said. Doğum yeri: Hartûm, 16 Ağustos 1898. Baba adı: Said Osman (merhum). Ana adı: Fatıma Abdussadek. Sonra pasaportunu açtım; ismi, doğum yeri ve tarihi, doğum belgesindeki ile aynıydı. Mesleği “öğrenci” olarak yazıyordu. Pasaportun verilmiş tarihi 1916 yılıydı ve Kahire’de verilmişti. 1926 yılında Londra’da yenilenmişti.*”¹⁷⁹

Romanın başkahramanı Mustafa Said’in doğum tarihi, romandaki kurgusal olayların başlangıcını temsil etmektedir. Yazarın bu tarihi seçmesi tesadüf değildir. Aksine yazar, çatışmaların üzerine kurulduğu tarihsel gerçekleri karakterlerinin

¹⁷⁵ Sîza Kâsım, *Binâu’r-Rivâye; Dirâse Mukârene li Sülâsiyyeti Necib Mahfûz*, Birinci Baskı, el-Hey’etu’l-Mısriyyetu’l-‘Âmme li’l-Küttâb, Kahire, 2004, s. 28-29.

¹⁷⁶ Said ‘Abdulaziz, *ez-Zemanu’t-Trajidi fi’r-Rivâyeti’l-Mu’âsıra*, Birinci Baskı, Mektebetu Ancelû’l-Mısriyye, Kahire, 1970, s. 46.

¹⁷⁷ Fâtıma ‘İsa Câsim, *Gâibu Tometi Fermân Rivâiyyen*, Birinci Baskı, Dâru’ş-Şuûni’s-Sekâfeti’l-‘Âmme, Bağdat, 2004, s. 133.

¹⁷⁸ İbrâhîm Candârî, *el-Fedâu’r-Rivâyi ‘inde Cübrân İbrâhîm Cübrân*, Dâru’ş-Şuûni’s-Sekâfeti’l-‘Âmme, Bağdat, 2000, s. 57.

¹⁷⁹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 26.

davranışlarına mecz ederek ortaya koymayı hedeflemiştir. Dolayısıyla yazar, Mustafa Said'in dilinden tarihi gerçekli olan bir vakıayı şu şekilde dile getirmektedir: “Mahmud Veddu Ahmed, Atbara savaşındaki yenilgisinin ardından prangalarla Kitchener'a getirildiğinde Kitchener ona: “*Yakıp yıkmak ve yağmalamak için neden benim ülkeme geldin? demişti. Bunu o toprakların asıl sahibine söyleyen bir istilacıydı. O ve o toprakların sahibi başını eğmiş ve hiçbir şey diyememişti.*”¹⁸⁰ Yazar, bu olaydan sanatsal olarak yararlanmış ve bu olayı romanın olaylarına gerçekçi bir boyut kazandırmak için kullanmıştır. Mustafa Said mahkemede yargılandığı esnada milletine yapılan zulümleri hatırlayarak hayıflanarak şunları dile getirir: “O mahkemede, Kartaca'daki kılıçların çarpışmalarını ve Kudüs toprağının kutsallığını ezerken Alenby'nin atlarının toynaklarının gürültüsünü işitiyordum. Gemiler Nil'e ilk önce ekmek değil silah taşımak için açıldılar ve demiryolları aslında askerleri taşımak için çalışıyordu; okullarda bize onların diliyle ‘evet’ demek öğretiliyordu. Bize en büyük Avrupa zorbalığının virüsünü bulaştırdılar, Somme ve Verdun'daki, dünyanın daha önce hiç bilmediği bu virüsü, onların bin yıldır taşıdıkları virüsü.”¹⁸¹ Eserin olay kurgusu içerisine mezcenedilen bu tarihi bilgiler, okuyucuya romanın kurgusal olaylarının doğru olduğu ve hikâyenin karakterlerinin toplumsal gerçekliğin ayrılmaz bir parçası olduğu hissini vermektedir.

Roman olay kurgusu içerisinde birçok tarihi olayı barındırmaktadır. Ancak eserde gerçek ile hayal arasındaki ilişki kopmamaktadır. Romanın seyrinde geçen tarihleri ve bu tarihlerin ne ifade ettiğini aşağıda verilen tablo ile göstermeye çalışacağız.

Tablo:1-

Tarih	Bölüm	Mekân	Tarihin İçeriği	Anlamı/Önemi
16 Ağustos 1898	Birinci Bölüm	Hartûm	Mustafa Said'in doğumu	Sudan'ın işgal edilme tarihidir ve roman bunun üzerine inşa edilmiştir.

¹⁸⁰ Tayeb Salih, a.g.e., s. 83.

¹⁸¹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 83.

1916	Birinci Bölüm	Kahire	Mustafa Said'in Sudan pasaportu çıkarması	Yaşanmış gerçeklik ve Mustafa Said'in aslına aidiyeti.
1926	Birinci Bölüm	Londra	Mustafa Said'in Sudan pasaportunu yenilemesi	Yaşanmış gerçeklik
1929	Birinci Bölüm	Londra	Mustafa Said'in İngiliz pasaportu çıkarması	Yaşanmış gerçeklik
Ekim1922-Şubat 1923	İkinci Bölüm	Londra	Mustafa Said'in beş İngiliz kız ile ilişkiye girmesi	Mustafa Said'in savaşının portresi
1926	Üçüncü Bölüm	Sennar	Sennar barajı inşası	İngilizlerin bir kısım katkılarının inkar edilmemesi, yaşanmış gerçeklik
1936	Üçüncü Bölüm	Londra	Londra konferansının düzenlenmesi	Mustafa Said'in çifte standart kimliğinin ortaya koyulması ve başka bir görüşün sunulması

1925	Altıncı Bölüm	Londra	Mustafa Said, Sir Arthur Hennings'in evinde doğum günü geçirmesi	Mustafa Said'in Batı toplumuna adapte olması
1928	Sekizinci Bölüm	Londra	Mustafa Said'in Oxford'da hoca olarak çalışması	Sudan kimliğinin işgalcilerin evindeki başarısını vurgulamak.
17/04/1913	Dokuzuncu Bölüm	Kahire	Mustafa Said'in Bayan Robinson ve kocasının arasındaki fotoğrafı	Yaşanmış gerçeklik
26/09/1927	Dokuzuncu Bölüm	Londra	Times gazetesi sayısı	Yaşanmış gerçeklik, Mustafa Said'in İngiliz gündemine önem vermesi

2.2.4.2. İç zaman

Augustine, zamana psikolojik bir tanım yapar. Zamanı bilinç belleğinde belirli bir yer kaplayan bir şey olarak nitelendirir. Zaman öznel veya psikolojiktir, geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zaman zihne bağlıdır.¹⁸² Belirsiz ve göreceli olması iç zamanın anlaşılmasını zorlaştırır. Ayrıca, hisleri, sanıları ve hayalleri canlı bir portre haline getirmek için belleğe işaretler gönderir. İç zaman, geçmişin üzerine yığılan geçmişin birikme sürecidir.¹⁸³ Bu zaman hızı veya yavaşlığı kişiliğin içsel yaşamını

¹⁸² Richard Gail, "İzen Mâ ez-Zemen?" Hâlide Hâmid (çev.), *Mecelletu'l-Mevkîfi's-Sekâfi*, S. 29, (2000), s. 18-20.

¹⁸³ Said 'Abdulaziz, *a.g.e.*, s. 35.

ifade eden dil aracılığıyla bilinir.¹⁸⁴ Bu nedenle iç zaman dış zamandan farklıdır ve dış zaman gibi belirli standartlara veya zamanlama gibi işlem yapılan nesnel ölçütlere tabi değildir.¹⁸⁵

“*Mevsimu'l-Hicra ilâ's-Şemâl*” romanında iç zaman ile ilgili birçok örnek bulunmaktadır. Eserde bulunan iç zaman ile ilgili yaptığımız tespitler şunlardır:

“Herkes ilk adımı atmaktan ne zaman vazgeçeceğini bilseydi, işte o zaman her şey daha farklı olabilirdi.”¹⁸⁶ Yazar, bu zamanın tüm insanlar tarafından araştırıldığına ve zamanın büyük bir gizem ve belirsizlik taşıdığına ayrıca insan hayatının büyük ölçüde değiştiğine işaret etmektedir.

“Ne zaman gideceğimi bilmiyorum ama kalkış saatinin yakın olduğunu hissediyorum.”¹⁸⁷ Zamanlamayı seçme konusundaki korku, tarihi kritik bir ana yaklaşıyor olsa bile, bir iç çatışma yaratır.

“On iki yaşında bir çocuk olarak, daha önce hiç hissetmediğim anlaşılmaz bir cinsel arzu hissettim.”¹⁸⁸ Anlatıcı, daha önce onu hiç tanımadığı halde kahramanın hayatında ilk kez yaşadığı içsel duygu ve psikolojik durumunu açığa çıkarır.

“Konuşmamız yavaşça ve güçlkle başladı; dillerimiz ancak güneş ağır ağır batmaya, hava yavaş yavaş soğumaya başladığında çözüldü. Onu güldürecek bir şeyler söyledim ve kahkahasıyla kalbim titredi. Batan güneşin kanı birden batının ufkuna dağıldı tıpkı yeryüzüyle cennet arasındaki o aynı şiddetli savaşta ölen milyonlarca insan gibi. Savaş birden yenilgiyle sonlandı; yekpare ve her şeyi saran bir karanlık çöktü; gözlerindeki hüznü ve utangaçlığı silerek dört bir yana yayıldı. Şefkatle ısınan o sestem ve her an kuruyacakmış gibi duran, zayıf bir dere gibi duyulan o belli belirsiz kokudan başka hiçbir şey kalmadı.” Söylemin yapısında zamanın ortaya çıkardığı psikolojik değişimi gözlemlememiz mümkündür. Konuşma yavaş ve soğuk bir havada başlamakta ve zamanla yerini sıcak ve samimi bir ortama bırakmaktadır.

“Şubat’ın koyu karanlık akşamlarından biriydi, sıcaklık eksi on derecedeydi. Akşamlar gündüz gibi gündüzler gece gibiydi; karanlık ve bir o kadar kasvetli. Güneş

¹⁸⁴ Câsim, *a.g.e.*, s. 134.

¹⁸⁵ Kâsim, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁸⁶ Tayeb Salih, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁸⁷ Tayeb Salih, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁸⁸ Tayeb Salih, *a.g.e.*, s. 80.

yirmi iki gün boyunca hiç parlamadı. Tüm şehir adeta bir buz tarlası gibiydi; sokaklar ve evlerin önündeki bahçeler buzdu. Borulardaki sular dondu. İnsanların nefesi ağızlarından buhar gibi çıkıyordu. Ağaçlar çıplaktı, dalları karın ağırlığının altında çöküyordu. Ama tüm bunlara rağmen kanım kaynıyor ve kafamın içinden alevler çıkıyordu. İşte böyle gecelerde her şey gün yüzüne çıkar.”¹⁸⁹ Bu örnekte zaman büyük bir olayın meydana gelmesinde etkili bir rol oynamış, cinayet için zemin hazırlamış ve mistik bir ortam hazırlamıştır. İşte buradaki iç zaman hava çok soğuk olmasına rağmen kahramanın kaynayan kanını soğutmak için uygun zamandır.

“*Mevsimu'l-Hicra ilâ's-Şemâl*”, adlı eserde yazarın iç zaman ve dış zamana ait materyalleri geniş bir şekilde kullandığını görmekteyiz. Yazar, bu şekilde bir yandan eserin yapısına derinlik kazandırırken diğer taraftan romandaki olay kurgusunu güçlü hale getirmeyi başarmıştır.

Ayrıca eserde işgal zamanından bu yana geçmiş zamanı bir geçiş zamanı olarak görürken ve sorunlu bir geçmişe ve kök salmış engellere rağmen umut dolu bir geleceğe uzanan zamana şahit olmaktayız. Bu romanın, bazı yerlerinde efsane ve hayal dünyasına ait verilerin mevcudiyetine rağmen realist romanlara daha yakın bir roman olduğu ve açıkça birçok farklı mesaj vermektedir. Her halükârda, “*Mevsimu'l-Hicra ilâ's-Şemâl*” romanında zaman, farklılıkları ve değişik kullanımları ile romanın temel unsurlarından biridir.

2.2.5. Mekân

İnsan, bu dünyada mekân ve zaman gibi iki temel faktöre bağlı olarak, doğar, büyür ve gelişir. Mekân insan hayatının sosyal, kültürel, iktisadi vs. olarak şekillenmesinde çok büyük bir rol oynamaktadır. İnsan sürekli bir mekân ile ilişki içerisinde ve ana rahminden mezara kadar sürekli bir mekândan diğerine doğru hareketlilik içerisinde. İnsanın yaratıldığı ve tekrar döneceği toprak bir mekandır.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ

¹⁸⁹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 132.

“*Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız.*”¹⁹⁰

Kıyası mekân, insanın var olmasının asıl şartlarından birisidir.

Zaman ve mekân birbirlerine bağlı ayrılmaz iki unsur olmalarına rağmen mekân sürekli değişen zamanın aksine sabittir. Mekânın varlığı ve mekânda bulunan varlıklar beş duyu organı ile doğrudan hissedilirken¹⁹¹ zaman dolaylı olarak insan tarafından idrak edilmektedir.

Roman inceleme ve analiz çalışmalarında araştırmacılar mekâna büyük bir önem atfetmişlerdir. Mekân, olay örgüsünde yer alan karakterler ile ilgi önemli ipuçları vermektedir. Mekânın metnin bağlamının dışında da etkisi bulunmaktadır. Mekân yazara ilham kaynağı olmakta¹⁹² ve müellif mekân üzerinden mesajını iletmektedir.¹⁹³

Romandaki mekâna baktığımızda yazarın hayal gücü ile inşa ettiği dilsel bir yapı ile karşılaşırız. Dilin imkanları çerçevesinde duygular ve tasavvurlar bu yapı üzerinden aktarılır. Romandaki olay kurgusunun yaşandığı mekanlar, tabii ya da objektif mekanlar değildir. Bilakis bu mekanlar yazarın sözcükler vasıtasıyla oluşturduğu hayali mekanlardır.¹⁹⁴

“*Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*”de iç mekâna (Sudan) özel bir konum atfedilirken aynı şekilde dış mekânında (Sudan harici) göz ardı edilmemiş olmasıdır.

Bu isimlendirme bizlere romanda geçen hadiseleri mekânsal açıdan tasnif etme imkânı sunmaktadır. Romanın ismi bize göçün güneyden kuzeye doğru yapıldığını işaret etmektedir. Dolayısıyla bizler romanda güney (Sudan) ve kuzey (Londra) olmak üzere asıl iki mekanla karşılaşacağız.

¹⁹⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Taha, 55.

¹⁹¹ Yusuf Kerem, *Târîhu Felsefeti'i-Hadîse*, Beşinci Baskı, Dâru'l-Me'ârif, Kâhire, 1986, s. 222.

¹⁹² Mustafa ed-Dab'û, *İstirâtiyyetu'l-Mekan*, el-Hey'etu'l- 'Âmme li Kusûri's-Sekâfe, Kâhire, 1998, s. 70.

¹⁹³ Hasen Bahrâvî, *Bünyetu'ş-Şekli'r-Revâi: el-Fedâu, ez-Zeman, ek-Mekân*, Birinci Baskı, ed-Dâru'l-Beyzâ, yyy. 1990, s. 32.

¹⁹⁴ Bedrî Osmân, *Binâu'ş-Şahsiyyeti'r-Reisiyye fî Rivâyât Necîb Mahfûz*, Birinci Baskı, Dâru'l-Hadâse hi't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî'î, Beyrût, 1986, s. 94.

2.2.5. 1. Güneydeki Mekanlar

Köy

Romadaki olay örgüsünün vücuda geldiği coğrafyada en fazla yeri köy kaplamaktadır. Yazar çoğu zaman eserde olayların geçtiği köye dair izlenimler vermiş gerisini okuyucunun keşfine bırakmıştır. Nil Nehrinin kenarı üzerinde bulunan küçük bir köydür. Köydeki evler genellikle birbirine bitişiktir ve evlerin bazıları topraktan yapılmışken bazıları ise tuğladan yapılmıştır. Köy anlatıcının hayata gözlerini açtığı ve uzun bir ayrılıktan sonra hasretle ve özlemlerle tekrar döndüğü mekandır. Anlatıcının acı tatlı çocukluk anılarının izlerini taşıyan köy aynı zamanda Mustafa Said'in Avrupa'dan döndükten sonra bir yabancı olarak gelip yerleştiği yerdir.

Hacı Ahmet'in (Anlatıcının Dedesi) Evi

Bu ev, anlatıcının çocukluğunun geçtiği ve Londra'daki eğitimin ardından tekrar ülkesi Sudan'a döndüğünde yaşadığı mekandır. Sömürgecilik ve bağımsızlık dönemine şahit olan bu yapı mazide ve modern dönemde Sudan'ın tarihine tanıklık etmiştir. Anlatıcının dedesi Hacı Ahmet'in evine bir mekân olarak baktığımızda olaylara sahne olmaktan öte, bizlere Sudan kırsalında bulunan köy ve Hacı Ahmet'in kişiliği ile ilgili bilgiler verdiğini söylememiz mümkündür. Romanda anlatıcının bakış açısıyla bu mekâna dair çok ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Yazar anlatıcının dilinden evi geniş bir şekilde şöyle betimlemektedir:

“Bu geniş ev ne taştan ne kırmızı tuğladan buğdayın içinde olgunlaştığı topraktan kerpiçten yapıldı. Ev tarlanın tam kenarında duruyor sanki tarlanın bir parçası gibi. Bahçedeki, akasya ağaçlarından, çalılardan ve işlenmiş araziden sızan suyun duvarlardaki çiçekleri filizlendirmesinden belli bu. Düzensiz bir ev. Biçimsizce inşa edilmiş ve şimdiki haline yıllar içerisinde gelmiş. İçerisinde bir sürü farklı büyüklükte oda var. Bazıları farklı zamanlarda birbirlerine karşılıklı olarak yapılmış veya ihtiyaçtan ya da dedemin eline neye harcayacağını bilemediği bir miktar paranın geçmesinden...bazı odalar iç içe geçmiş, bazılarının kapıları o kadar alçak ki girmekte zorluk çekiyorsunuz. Bazılarının da kapısı yok bazılarında çok pencere var bazılarında bir tane bile yok. Duvarlar düz ve çatılarımız gibi kum toprak ve hayvan gübresinden oluşan bir karışımla sıvanmış. Tavan akasya ağacı, hurma ağacı gövdesinden ve yapraklarından yapılmış. Evin şaşırtıcı özelliği ise yazın serin kışın sıcak olması. Şayet

daha önce bu evin içerisine girmeyen biri, bu eve dışarıdan baksa sağlam olmadığını ve içinde yaşanamayacağını düşünür ama bir şekilde mucizevi bir şekilde zamanla oturmuş bir ev.”¹⁹⁵

Yazarın Hacı Ahmet’in evi ile ilgili yapmış olduğu bu geniş betimlemeden hareketle, köydeki diğer evler hakkında da çıkarımda bulunmamız mümkündür. Bu ev topraktan inşa edilmiştir. Köyde taştan, kırmızı tuğladan yapılmış evler bulunmaktadır. Genelde doğu halkının özelde Sudan’ın yaşamış olduğu çalkantılı hayatın etkilerinin bizzat bu mekân üzerinde yansımaları olduğunu ifade edebiliriz. Ev ekonomik sıkıntılar nedeniyle birdenbire inşa edilip tamamlanmamış ve zamanla bitmiştir ve ayrıca söz konusu ev düzensiz adeta derme çatma bir yapı mesabesinde. O dönem Sudan’ın sosyal ve siyasi yaşantısına baktığımızda belirli bir sistem ve düzenden oldukça yoksun olduğunu görmemiz mümkündür. Her mekân, sahibinin karakteri ile ilgili okuyucuya dolaylı olarak bilgiler vermektedir. Bu açıdan baktığımızda anlatıcının dedesinin ekonomik olarak çok istikrarlı bir hayat geçirdiğini söylememiz mümkün değildir. Mekân ve sahibi arasındaki en önemli ortak nokta, mekân tamamen moderniteden uzak tamamen geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olması ve ev sahibi Hacı Ahmet’in geleneklerine bağlı bir hayat sürdürmesidir.

Mustafa Said’in Evi

Başkahraman Mustafa Said’in evi sıradan bir evdir. Ülkede bulunan diğer evlerden ne çok iyidir ne de çok kötüdür. Diğer evler gibi iki bölümden oluşmaktadır. Evin bir bölümü kadınlar için ayrılırken diğer tarafı da erkekler için tahsil edilmiştir. Erkekler için tahsil edilen kısımda sedir konmuş misafir odası bulunmaktadır. Mustafa Said uzun yıllar Batı’da kalmış ve Avrupalı yaşam tarzı ile çok yakından etkileşimde bulunmasına rağmen onlardan etkilenmemiş ve evini tamamen köyün gelenek ve göreneklerine göre inşa etmeyi tercih etmiştir. Köye bir yabancı olarak gelip yerleşen Mustafa Said’in bunu köy halkıyla bütünleşmek ve onlar arasında farklı biri olarak tezahür etmekten uzak durma adına böyle bir şey yaptığını ifade etmemiz mümkündür.

¹⁹⁵ Tayeb Salih, a.g.e., s. 66.

Mustafa Said'in Odası

Mustafa Said'in odası sadece evdeki diğer odalardan farklı olmayıp köydeki diğer evlerin de odalarından tamamen farklıdır. Bunun en önemli delili anlatıcının Mustafa Said'in hayatı ile bilinmeyen gerçeklere bu oda üzerinden ulaşma gayretleridir. Oda bütün sırları bünyesinde toplayan derin bir kuyu gibidir. Bu oda kitaplardan, eski eserlerden, yağlı boya tablolarından ve değerli eşyalardan oluşan sırlarla dolu bir odadır. Bu oda kadınların ve çocukların girmesine izin verilmediği kilitli bir mekandır. Ayrıca odanın kapısı demirdir. Mustafa Said'in herkesten gizlediği sırlarının ve sıra dışı kişiliğinin başkaları tarafından keşfedilmesini istemediği anlamına gelmektedir.

Yazar okuyucunun zihninde oda hakkında somut verilerin oluşması için satır aralarında oda ile ilgili betimlemeler yapmıştır. Anlatıcı Mustafa Said'ten başka kimsenin girmedığı oda hakkında okuyucuya şu bilgileri vermektedir:

“Anahtarını çevirdim, kapı hiç zorlanmadan açıldı. İlk olarak rutubetle ve bana eski anıları hatırlatan bir kokuyla karşılaştım. Bu kokuyu biliyorum, sandal ağacı tütsüsünün kokusu bu...lambayı yaktım...aman Allah'ım dört duvarda yerden tavana kadar raflarla, raflarda üst üste kitaplarla tıklım tıklım doluydu...lambayı kaldırdım ve tüm odanın İran halıları ile dolu olduğunu gördüm...kapının karşısındaki duvarın sonunda boş bir alan olduğunu gördüm. Elimle lambayla oraya doğru gittim...bir şömine vardı. Her parçasıyla gerçek bir İngiliz şöminesi. Üstünde pirinçten yapılmış bir kapak, önünde yeşil mermerlerle kaplanmış bir alan ve mavi mermerden şömine rafı; şöminenin iki tarafında da Viktorya döneminden ipekle kaplanmış sandalyeler ve üzerinde kitaplar, defterler olan bir masa. Lambanın ışığında kitapların kategorilere göre sıralandığını görebiliyordum. Ekonomi, tarih ve edebiyat kitapları. Zooloji, Jeoloji, Matematik, Astronomi, Britannica Ansiklopedisi, Gibbon, Macaulay, Toynbee, Bernard Shaw'ın bütün kitapları, Keynes, Tawney, Smith, Robinson, Eksik Rekabet Ekonomisi, Hobson'dan Emperyalizm, Robinson'dan Marksist Ekonomi Üzerine, Sosyoloji, Antropoloji, Psikoloji, Thomas Hardy, Thomas Mann, E.G. Moore, Thomas Moore, Virginia Woolf, Wittgenstein, Einstein, Brierly, Namier, daha önce duyduğum ve duymadığım kitaplar... İngilizce Kuran-Kerîm, İngilizce İncil, Gilbert Murray, Platon,

Mustafa Said Sömürgecilik Ekonomisi, Mustafa Said Sömürgecilik ve Tekel, Mustafa Said Hristiyanlık ve Barut, Prospero ve Caliban... Tek Arapça Kitap yok...¹⁹⁶

Mustafa Said'in odası, kahramanın eski kimliğini yaşatma imkânı bulduğu bir mekân konumundadır. Kahramanın odasına şekilsel açıdan baktığımızda dikkatimizi çeken ilk şeyin odadaki her şeyin belirli bir düzene ve sisteme göre dizayn edilmiş olmasıdır. Bu odanın içerisinde bulunan her şey, Sudan'ın kırsal köylerindeki mevcut alemde tamamen uzak şeylerdir. Odadaki sistem ve eşyaların karakteristik özellikleri bizlere İngiltere'deki sosyal hayat tarzını anımsatmaktadır. Kahraman Mustafa Said'in İngiltere'ye ilk ulaştığında dikkatini çeken unsur, sokakların, caddelerin, evlerin ve bahçelerin belirli bir sisteme göre inşa edilmiş olmasıdır. Buradan hareketle Mustafa Said'in odasındaki düzene özellikle de kitaplıktaki kitapların alanına göre kategorize edilmesi ile ilgi olarak kahramanın İngiltere'deki hayat tarzından etkilendiğini ifade etmemiz mümkündür. Yazarın söz konusu oda üzerinden okuyucuya başkahramanın esrarengiz kimliğini aydınlatıcı bilgiler vermesi açısından da bu oda bir mekân olarak farklı bir ehemmiyete sahiptir.

Yukarıda vermiş olduğumuz alıntıda yazar başkahraman Mustafa Said'in odası ile ilgili çok detaylı bilgileri okuyucunun dikkatine sunmuştur. Burada değinmemiz gereken bir diğer unsur Mustafa Said'in kütüphanesinin kendi alanı dışında muhtelif alanlardaki kitaplardan teşekkül etmesidir. Bir kişinin ilgilendiği ve okuduğu kitaplar o kişinin kültürel kimliğini yansıtan en önemli vasıtalarından biridir. Buradan hareketle Mustafa Said'in kütüphanesinin zengin içeriğine baktığımızda onun her alanla ilgili kültürel birikime sahip olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Yazarın Mustafa Said'in odası ile ilgili yapmış olduğu tasvirde dikkatimizi çeken diğer bir konu ise bütün kitapların hatta Kuran-Kerim'in bile İngilizce olması ve kütüphanede tek bir tane bile Arapça kitabın bulunmamasıdır. Bu bizlere Arap entelektüel bir şahsın Batı uygarlığına ne ölçüde ulaştığını ve Batı medeniyetinin mirasını, kültürünü ve medeniyetini beğendiği ve kendi medeniyetine tercih ettiğini göstermektedir. Ayrıca Sudan gibi sıcak bir ülkede İngiliz usulü bir şöminenin bulunması kahramanın Batı medeniyetine olan bağlılığının son noktası olarak değerlendirmemiz mümkündür.

¹⁹⁶ Tayeb Salih, a.g.e., s. 113-14.

Okul

Nil Nehrinin kenarında büyük bir bahçesi olan taştan yapılmış çok güzel bir binadır. Nil'in kıyısında bulunan bu okulun etrafı çiçeklerle ve ağaçlarla kaplıdır. Bu okul görsel olarak her ne kadar cezbedici olsa da halkın gözünde işgal ordularıyla gelen bir kötülük yuvası konumundadır. Dolayısıyla çocuklarını bu okula göndermek istememektedirler. Mustafa Said henüz çocuk olmasına rağmen bu okula kendi isteğiyle kaydolmuştur. Kahraman vermiş olduğu bu kararını bizzat kendi diliyle şu şekilde ifade etmektedir: *“Bu hayatımda bir dönüm noktasıydı, bu hayatımda özgür irademle aldığım ilk karardı.”*¹⁹⁷ Mustafa Said ilk ve orta öğrenimini bu okulda görmüş ve buradaki yabancı hocalar tarafından parlak zekâsı keşfedilince kendisine Avrupa yolu açılmıştır.

Bağımsızlık Sarayı

Bu bina, etrafında bulunan diğer binalardan ve Sudan mimarisinden tamamen farklılık arz etmektedir. Sanatsal ve mimari açıdan Sudan'ın milli kültür ve kimliğinden oldukça uzak bir yapıdır. Sömürgeciler tarafından yapılan bu bina israfın, yolsuzluğun ve lükse kaçmanın adeta son noktasıdır. Yazar anlatıcının dilinden binanın teşekkül aşamasını ve binaya ait detayları okuyucuya şu şekilde aktarmaktadır:

“... Mahecûb onların bu amaçla inşa edilmiş ve bir milyon pounda mal olan Bağımsızlık Sarayı'nda dokuz gün boyunca Afrika'daki eğitimi enine boyuna tartışıklarına inanmayacak. Heybetli bir taş bina, beton, mermer ve camdan yapılmış, daire biçiminde, Londra'da tasarlanmış, koridorlarında kullanılan beyaz mermer İtalya'dan getirilmiş, pencereleri küçük ve tik ağacından parçalarla süslenmiş. Ana salon kaliteli İran halıları ile döşenmiş, tavanı yıldızlı bir kubbe şeklinde, her yerden avizeler sarkıyor, her biri büyük bir deve boyutunda. Afrika'daki Eğitim Bakanları'nın dokuz gün boyunca kullandıkları platform, Napolyon'un Les Invelides'deki mezarı gibi kırmızı mermerden, geniş abanoz ağacından, yüzeyi düz ve parlak. Duvarlarda yağlı boya ve ana girişte renkli mozaikten dev bir Afrika haritası var, her ülke farklı bir renkte.”¹⁹⁸

¹⁹⁷ Tayeb Salih, a.g.e., s. 29.

¹⁹⁸ Tayeb Salih, a.g.e., s. 100.

Nil Nehri

Afrika'nın uçsuz bucaksız çölleri arasında kıvrıla kıvrıla hedefine doğru ilerleyen ve susuzluktan çatlamış topraklara hayat veren, halkın yaşam kaynağı olan Nil, romanda başkahraman Mustafa Said için farklı bir rol üstlenmiştir. Mustafa Said'in boğularak hayatının son bulduğu yer olması açısından farklı bir öneme sahiptir. Yorgun bedeniyle tüm ülkeye bereket kaynağı olan nehir, başkahraman Mustafa Said'i dalgaları arasında ebedi aleme taşımıştır.

2.2.5.2. Kuzeydeki Mekanlar

Mustafa Said'in Londra'daki Odası

Evler ve odalar hikayelerde, anlatımda ve romanlardaki olayların akışında bir sahne konumunda olması nedeniyle çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu mekanların içerisindeki romandaki veya hikayedeki kahramanların karakterlerini yansıtmaktadırlar. Aynı şekilde “*Mevsimu'l-Hicra ila 'ş-Şemâl*” adlı esere baktığımızda bu tür mekanlar üzerinden kahramanların karakterlerine yönelik dolaylı olarak bilgiler edindiğimizi söylememiz mümkündür. Mustafa Said'in Sudan'daki evinde bulunan odası Doğu Medeniyetinin ortasında nasıl bir Batı Medeniyetine ait değerler ile doluyorsa aynı şekilde Londra'daki odasında da Batı Medeniyetinin göbeğinde adeta Doğu Medeniyetinin değerlerini yaşatmıştır. Et-Tayyib Salih, Mustafa Said'in Londra'daki odasına dair şu ayrıntıları okuyucuyu sunmaktadır:

“Londra'da onu eve, inşa ettiğim öldürücü yalanların mağarasına götürdüm. Yalan üstüne yalan; sandal ağacı tütsüsü, fildişi ve abanoz ağacından heykelcikler, Nil kıyıları boyunca uzanan hurma ağacı ormanlarının resimleri ve çizimleri, güvercin kanatları gibi süzülen tekneler, Kızıl Deniz'in dağlarının üzerinden doğan güneş, kendi yollarında yürüyen kervanlar, Yemen sınırındaki kum tepeleri, Kurdufan'daki boabab ağaçları, Zandi, Nuer ve Zulu kabilelerinin çıplak kızları, Ekvator'daki muz ve kahve tarlaları, Nubia bölgesindeki eski tapınaklar, süslü Küfi hattıyla yazılmış gösterişli ciltleri olan Arap kitapları, İran halıları, pembe perdeler, duvarlardaki büyük aynalar ve koridordaki renkli ışıklar.”¹⁹⁹

¹⁹⁹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 120.

Yazarın Mustafa Said'in Londra'daki odası ile ilgili yapmış olduğu bu geniş tasvirde hareketle kahramanın odasında Doğu Medeniyetinin teşekkül ettiği bütün coğrafyalara ait karakteristik özellikleri barındıran sembolik işaretler olduğunu görmemiz mümkündür. Batı'ya intikam almak için gelen kahraman adeta bütün doğuyu temsil ederek kendince bu ulvi vazifeyi yerine getirmeye çalışmaktadır. Ayrıca başkahraman Batılı kadınları tuzağına düşürerek cinsellik yoluyla intikam alırken ağına düşürdüğü kadınlarla fantezilerinde odasında bulunan Doğu kültürüne ait eşyaları kullanmaktadır. Kendini Batılılara karşı bir savaşçı olarak gören ve düşmanla kendi sahasında savaşılması gerektiği düşüncesini savunan kahramanın odası adeta onun için muharebe meydanı konumunda olan bir mekandır.

2.3. Anlatım Teknikleri

Romanın bir dil sanatı olan dilini yoğuran, biçimlendiren anlatım teknikleridir.

Bir romanda estetik dokuyu meydana getiren, romanı roman yapan yanı, anlatım tekniklerinde aramak gerekir.²⁰⁰ Yazarın okuyucuya verme istediği mesaj kadar mesajın okuyucuya nasıl aktarıldığı da önem arz etmektedir. Et-Tayyib Sâlih, "*Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*" adlı eserinde, romanda geçen olayları okuyucuya aktarırken roman sanatının teşekkül etmesine imkân sağlayan çok sayıda anlatım tekniğinden faydalanmıştır. Kullanılan bu teknikler esere; çeşitlilik zenginlik, derinlik ve dinamizm kazandırmıştır. Yazarın, bu eserde kullandığı anlatım teknikleri; **anlatma-gösterme, tasvir, diyalog, geriye dönüş, montaj, özetleme, mektup ve leitmotiv teknikleridir.**

2.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği

Romanlarda olayların sunuluş biçimi "anlatma" ve "gösterme" metoduyla gerçekleşir. Anlatma yöntemi, klasik romanlarda geçerli olan bir uygulamadır. Bunda anlatıcı-yazar, varlığını çok belli eder. Araya girer, yorumlar, değerlendirmeler yapar, nasihat verir, soru sorar, okuyucuya hitap eder, roman kişilerini yargılar vs. Bu yöntemde yazar taraflıdır. Okuyucunun dikkati, kendisi ile metin arasında aracı konumunda olan anlatıcı üzerinde yoğunlaşır. Romanı anlatıcının gördüğü, bildiği ve bazı tasarruflarıyla aktardığı kadarıyla biliriz.²⁰¹

²⁰⁰ Tekin, a.g.e., s. 203.

²⁰¹ Çetin, a.g.e., s. 114-115.

Gösterme metodu ise, bir olayı ya da durumu, belli bir zaman ve yer içinde, daha çok kişiler arası konuşma ve eylem biçiminde okuyucuya sunmaktır. Okuyucu kendisini iyice olayların içinde hissederek; olaylara sanki geçtikleri sırada tanık olmaktadır.²⁰² Gösterme yönteminde, kısa zaman dilimleri yansıtılır. Anlatım zamanı, anlatılan zamanla örtüşür.²⁰³

Et-Tayyib Sâlih, eserde anlatma tekniğini de gösterme tekniğini de kullanmaktadır. Bazı olayların ve durumların aktarılmasında ise her iki tekniği iç içe kullanmıştır.

Anlatıcının Mustafa Sâid'in gizemli odasından çıktıktan sonraki yaptıkları ve nehirde verdiği yaşam kalım mücadelesi okuyucuya *anlatma tekniği* ile aktarılmıştır.

“Suya annemin beni doğurduğu zamanki kadar çıplak girdim. Soğuk suya ilk dokunduğumda ürperme hissettim. Sonra ürperme yerini uyanıklığa bıraktı. Nehir seviyesi ne sel zamanlarındaki kadar yüksek ne de suyun az olduğu zamanlardaki kadar alçaktı. Mumları söndürdüm odanın kapısını kilitledim ve hiçbir şey yapmadan bahçe kapısından çıktım. Bir başka yangın hiç iyi olmazdı. Onu konuşurken bıraktım ve dışarı çıktım. Hikayesinin bitmesine izin vermedim. Mezarına gidip orada durmayı düşündüm. Anahtarı hiç kimsenin bulamayacağı bir yere atmayı düşündüm. Sonra aksine karar verdim.”²⁰⁴

“Bedenimin hareketleri yavaşlayıp nehrin gücüyle huzurlu bir ahenge kavuşuncaya kadar yüzdüm, yüzdüm. Suda hareket ettiğimi düşünmüyordum artık. Kollarımın suya çarpışı, bacaklarımın hareketi, güçlkle nefes alışımın sesi, nehrin yankısı ve kıyıdaki pompa sesi...Yalnızca bu sesler vardı. Yüzdüm yüzdüm, kuzey kıyısına varmaya kararlıyım. Amacım buydu. Önümdeki kıyı alçalıp yükseliyordu. Sesler tümünden kesiliyor ve birden yükseliyordu. Yavaş yavaş nehrin yankısından başka bir şey duymaz oldum. Sonrası sanki çok geniş yankı yapan bir salondaymışım kıyı alçalıp yükseldi. Önümde bir yarım dairenin içinde şeyler gördüm. Sonra görme ve körlük arasında gidip geldim. Bilincim bir açık bir kapalıydı. Uyuyor muydum uyanık mıydım? Yaşıyor muydum ölü müydüm? Yine de ince ve kırılğan bir bağ vardı: hedefin

²⁰² Tekin, a.g.e., s. 70.

²⁰³ Tepebaşı, a.g.e., s. 189.

²⁰⁴ Tayeb Salih, a.g.e., s. 134.

önümde olduğu duygusu altımda değil, bu yüzden ileri doğru görmeliydim, dibe doğru değil. Ama bu bağ öyle narindi ki, kopmak üzereydi ve nehir yatağında yatan güçlerin beni aşağıya doğru çektiğini hissettiğim bir noktaya geldim. Kollarımda ve bacaklarımda bir uyuşma hissettim. Ses genişledi, yankılar hızlandı. Şimdi nereden geldiğini bilmediğim bir güçle, bedenimi suyun üzerine çıkardım.”²⁰⁵

Gösterme yönteminin tipik uygulamaları, bir romanda yer alan diyalog parçalarıdır. Okuyucu bu parçalarda yer alan olay, duygu ve düşüncelere doğrudan tanık olur. Diyaloglar, olayların akışına göre ya sırf diyalog olarak da konuşmaların arasına birtakım bağlantı cümleleri yerleştirilerek verilir.²⁰⁶ Romandan aktaracağımız şu bölümde söz konusu gösterme tekniğinin diyaloglarda bu yönde uygulanışını örneklendireceğiz:

Ekim 1922 ile Şubat 1923 tarihleri arasındaki süreçte aynı anda beş ayrı kadınla birlikte yaşadığınız doğru mu?

Evet.

Peki her birine onunla evli olduğunuz izlenimi verdiğiniz mi?

Evet.

Her birisi için başka bir isim kullandığınız doğru mu?

Evet.

Yani, Hasan, Charles, Emin, Mustafa ve Richard’dınız değil mi?

Evet.

Ve tüm bunlara rağmen rakamlara değil sevgiye dayanan ekonomik sistem üzerine yazıyor ve ders veriyorsunuz öyle mi? Ekonomi de insancılık çağrısıyla ünlendiğiniz doğru mu?

Evet.²⁰⁷

²⁰⁵ Tayeb Salih, a.g.e., s. 135.

²⁰⁶ Tekin, a.g.e., s. 212.

²⁰⁷ Tayeb Salih, a.g.e., s. 39.

2.3.2. Tasvir Tekniği

Tasvir; romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, zaman, olay, mekân gibi unsurların sanatın sağladığı imkanlardan faydalanarak görünür kılmaktır.²⁰⁸ İnsan, tabiat, eşya ve mekânın kelimelerle resmedilmesi; adeta görünür hale getirilmesi, okuyucunun gözü önünde tecessüm ettirilmesidir. Böylece söz konusu insan, tabiat, eşya veya mekân, sadece soyut bir isim olmaktan çıkar; okuyucunun onu benzerlerinden ayırıp kendi çizgileriyle tanımasını sağlamış olur.²⁰⁹

Et-Tayyib Sâlih, eşyayı, mekânı veya şahısları karakteristik yönlerini dikkate alarak tasvir eder. Başarılı tasvirleriyle okuyucuya gerçeklik hissi vermektedir. Aşağıda eserden alınan pasajlar yazarın eserde kullanmış olduğu tasvir tekniğine örnek teşkil etmektedir.

“Başı eğik otururken, yüzünü iyice inceledim. Hiç şüphesiz yakışıklı bir adamdı, eli açık ve cömertti. Kaşları birbirinden yeteri kadar uzaktaydı ve hilal şeklindeydi; gür ve ağarmış saçlarının boynuna ve omuzlarına oranı mükemmeldi. Burnu keskin ve sivriydi ama burun deliklerinde kıllar vardı. Konuşurken kafasını kaldırdığı zamanlarda ağzına ve gözlerine baktım. Gücün ve güçsüzlüğün tuhaf bir birleşimine tanık oluyordum. Ağzı yaygındı ve baygın gözleri yüzüne yakışıklılıktan ziyade güzellik katıyordu. Yavaş konuştuğu için sesi net ve keskindi. Yüzü durgunken bir güç kazanıyordu; gülerken zayıflığı ağır basıyordu. Kollarına baktığımda kuvvetli olduğunu gördüm, damarları çıkık buna karşın parmakları uzun ve zarifti. Önce kollarına sonra ellerine baktığımızda sanki bir dağdan vadiye hızla iniyormuş gibi hissediyordunuz.”²¹⁰

“Heybetli bir taş bina, beton, mermer ve camdan yapılmış, daire biçiminde Londra’da tasarlanmış; koridorlarında kullanılan beyaz mermer İtalya’dan getirilmiş ve pencereleri küçük ve özenle işlenmiş tik ağacından parçalarla süslenmiş. Ana salon kaliteli Pers halıları ile kaplı, tavanı yıldızlı bir kubbe şeklinde; her yerden avizeler sarkıyor, her biri büyük bir deve büyüklüğünde. Afrika’daki Eğitim Bakanlarının dokuz gün boyunca kullandıkları platform Napolyon’un Les Invalides’deki mezarı gibi kıpkırmızı mermerden, geniş abanoz ağacından yüzeyi düz ve parlak. Duvarlarda yağlı

²⁰⁸ Tekin, a.g.e., s. 218.

²⁰⁹ Çetişli, a.g.e., s. 89.

²¹⁰ Tayeb Salih, a.g.e., s. 18.

boya ve ana girişte renkli mozaikten dev bir Afrika haritası var, her ülke farklı renkte.”²¹¹

“İşte böyle, her sene iki ayımı Nil Nehri’nin güneyden kuzeye akarken, birdenbire neredeyse dik açıyla batıdan doğuya akmaya başladığı yerin kıyısındaki o küçük köyde geçiriyorum. Burası geniş ve derindir; suyun ortasında kuşların etraflarında dolaştığı yeşil küçük adacıklar vardır. Her iki kıyıda da sık hurma ağaçları dikilidir, su dolapları döner ve kimi zamanda su pompaları çalışır. Erkekler çıplak göğüslüdür, altlarına uzun pantolonlar giyerler, biçerler ya da ekerler ve bir vapur yanlarından Nil’in ortasındaki bir şato gibi geçtiğinde ayağa kalkarlar, bir süre ona bakar ve sonra yaptıkları işe geri dönerler. Haftada bir gün öğle vakitlerinde geçer buradan vapurlar. Vapurun motorunun dalgalandırdığı suyun üzerinde hurma ağaçlarının gölgeleri vardır hala. Rahatsız edici bir vapur düdüğü öter ve evlerinde gün ortası kahvelerini içen insanlar tarafından mutlaka duyulur sesi. Uzaktan iskele görünür; çınar ağaçlarının dizildiği bir platform. İki kıyıda da hareketlilik vardır. Eşek üzerindeki ve yayalar iskeleden kıyıya inerlerken küçük kayıklar ve yelkenliler yola çıkar. Vapur geriye döner bu defa motorlar akıntının tersine çalışmayacaktır.”²¹²

2.3.3. Diyalog Tekniği

Dilin günlük hayattaki kullanımı, “konuşma” olarak isimlendirilir. Konuşma büyük bir ölçüde “diyalog” halinde gerçekleşir. Diyalog; en az iki insan arasında cereyan eden karşılıklı konuşmadır.²¹³ İncelediğimiz esere diyalog açısından baktığımızda yazarın çok sık bir şekilde olmasa da yer yer aradan çekilerek okuyucuya kahramanları kendi ağızlarından tanıma imkânı sunmuştur. Eserde geçen diyaloglarda kahramanlar karşılıklı konuşmasına rağmen bu konuşmalar anlatıcının diliyle okuyucuya aktarılmıştır. Yazar diyaloglarda anlatıcı vasıtasıyla araya girerek diyalog halindeki kahramanların durumları ile ilgili zaman zaman yorumlamada bulunmuştur. Aşağıda eserden verilen konuşmalar söz konusu anlatım tekniğine örnek niteliğindedir:

“Mustafa Sâid’i sevdin mi?” diye sordum aniden.

²¹¹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 100.

²¹² Tayeb Salih, a.g.e., s. 59-60.

²¹³ Çetişli, a.g.e., s. 125.

Cevap vermedi. Bir süre bekledim ama cevap vermiyordu. Sonra fark ettim ki karanlık ve o koku, kontrolümü kaybetmeme neden oluyordu. Bu soru da öyle bir zamanda ve öyle bir yerde sorulmaması gereken soruydu. Ancak çok geçmeden sesi karanlığın içinde bir delik açtı ve kulaklarımı deldi.

“O benim çocuklarımın babasıydı.” Eğer doğru anladıysam sesi üzgün değildi. Hatta sesinde sevecen bir hassaslık vardı. Sessizliğin ona fısıldamasına izin verdim, bir şeyler daha söylemesini umdum. Ve evet söyledi.

“O cömert bir koca ve cömert bir babaydı. Hayatı boyunca hiçbir şey istememize gerek kalmadı.”

“Nereli olduğunu biliyor muydun? dedim karanlığın içinden ona doğru meylederek.

“Hartûmluydu” dedi.

“Peki Hartûm’da ne yapıyordu?” dedim.

“Ticaret yapıyordu.” dedi.

“Peki onu buraya getiren şey neydi?” dedim.

“Allah bilir.” dedi.²¹⁴

Yazar, aşağıdaki geçen diyalogda ise kahramanlar ile okuyucu baş başa bırakmış ve araya girerek herhangi bir müdahalede bulunmamıştır:

Ann Hommond’ın intihar sebebi siz misiniz?

Bilmiyorum.

Peki, Sheila Greenwood’un?

Bilmiyorum.

Isabella Seymour’un?

Bilmiyorum.

Jean Morris’i siz mi öldürdünüz?

²¹⁴ Tayeb Salih, a.g.e., s. 80.

Evet.

Kasten mi öldürdünüz?

Evet.²¹⁵

2.3.4. Geriye Dönüş Tekniği

Geriye dönüş tekniği, sinema sanatından edebiyata aktarılmış, zaman kurgusuyla ilgili bir tekniktir.²¹⁶ Romancı, olayları ve kişileri hakkında tanıtmak, takdim etmek dolayısıyla esere gerçekçi bir kimlik kazandırmak maksadıyla geçmişe döner, geçmişten sağladığı bilgilerle hâli değerlendirmeye çalışır. Bir romanda yazar, şimdiki zamandan geçmişe dönerek kahramanının kimliğine açıklık getirmek ya da hâlihazırda cereyan eden bir olayı izah etmek, değerlendirmek maksadıyla bu tekniğe başvurmaktadır.²¹⁷

Romanda Mustafa Said'in geçmişinden hemen bahsetmeyen, okuyucunun merak duygusunu uyandırdıktan sonra kahraman hakkında yeri geldiğinde bilgi veren yazar, başkahramanın geçmişi ile ilgili geriye dönüş tekniği ile okuyucuya bilgi aktarmaktadır. Aşağıda eserden alınan pasajlar söz konusu tekniğe örnek niteliğindedir.

“Uzun bir hikâye bu ama ben sana her şeyi anlatmayacağım. Bazı ayrıntılar ilgini çekmez zaten ama bazı şeyler... Gördüğün gibi Hartûm'da doğdum ve babasız büyüdüm. Babam ben doğmadan aylar önce ölmüş, yine de bize ihtiyacımızı karşılayacağımız bir şeyler bırakmış. Deve tüccarıymış. Kardeşim yoktu. Geriye dönüp baktığımda annemi yüzüne takındığı o maske gibi tavırla, bilmiyorum, kalın bir maskeyle sımsıkı kapattığı ince dudaklarıyla hatırlıyorum...İlkokulun açıldığı zamanlardı. Şimdi hatırlıyorum da insanlar çocuklarını okula göndermeye pek hevesli değildi, bu yüzden devlet görevlileri, okula gitmemeleri için oğullarını saklayanları bulmak için köyleri ve aşiretleri dolaşırdı. İnsanlara kalırsa okul, işgal ordularıyla gelen bir kötülük yuvasıydı.”²¹⁸

“Bana gelince, bazen aniden, tamamen hazırlıksızken başıma gelen o ânı, onun o İngilizce şiir okuyuşunu duyduğum ânı, elindeki içkiyi, bedeninin kendi içinde

²¹⁵ Tayeb Salih, a.g.e., s. 36-37.

²¹⁶ Mustafa Karabulut, “Yusuf Atılgan'ın ‘Aylak Adam’ Romanında Anlatım Teknikleri”, *Turkish Studies*, Volume 7/1, (Winter 2012), s. 1384.

²¹⁷ Tekin, a.g.e., s. 78.

²¹⁸ Tayeb Salih, a.g.e., s. 27-28.

gömülüşünü, bacaklarının gerilişini, yüzüne yansıyan ışığı, gözlerini, gözlerinin donuk bir şekilde ufka dalışını ve sanki şeytani güçler lambadan çıkan ışığı boğuyormuş gibi etrafımızı saran karanlığı hatırlıyordum. Bazen rahatsız edici bir şekilde, Mustafa Said'in hiç var olmadığı, onun aslında bunaltıcı derecede karanlık bir gecede bu köydeki insanlara görünen bir yalan, bir hayal, bir düş ya da kâbus olduğu ve insanlar gün ışığı ile birlikte uyandıığında artık hiçbir yerde görülemediği fikri geliyordu aklıma.”²¹⁹

“Onunla Chelsa’de bir partide tanıştığında yirmi beş yaşındaydım. Bir kapı ve bekleme salonuna uzanan uzun bir pasaj vardı. Kapıyı açtı ve öylece durdu, cılız lamba ışıklarının altında, çölde yanardöner bir serap görüyormuş gibi baktım ona. Sarhoştum, bardağımın üçte ikisi boştu. Yanımda iki kız vardı, onlara müstehçen şeyler söylüyordum, onlar da gülüyorlardı. Geniş adımlarla bize doğru geldi, vücudunun ağırlığını sağ bacağına veriyordu ve kalçası sola doğru çıkıyordu. Yaklaşırken bana bakıyordu. Tam karşımda durdu ve bana kibirli, soğuk, yan, öyle üstten bir bakış attı. Konuşmak için ağızımı açtığında gitmişti. Yanımdakilere “kim bu kız?” diye sordum.”²²⁰

2.3.5. Montaj Tekniğı

Modern roman terkinde kullanılan anlatım tekniklerinden biri de *montaj tekniğı*dir. Bir anlatım tekniğı olan *Montaj/alıntı*, sanatkarın başkasına ait (anonim veya ferdî) bir sözü (ibare, mısra, beyit, cümle, paragraf), -çeşitli sebeplerle- olduğu gibi esere aktarmasıdır.²²¹ Bu teknikte önemli olan yazarın aktarmak istediğı parçayı şu veya bu şekilde kullanıp kullanmadığı değil, aktarılan parçanın eserin dokusuyla bütünlük -veya uyum- arz edip etmediğidir. Asıl metin ile taşınan metin arasındaki uyumsuzluk, eserin genel terkinini zedelemekle kalmayıp yazarın vermek istediğı mesaja da gölge düşürecektir.²²² Et-Tayyib Sâlih, “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*”adlı romanında esere derinlik kazandırmak ve eserde üslup zenginliğini sağlama adına bu teknikten faydalanmıştır. Yazarın bu bağlamda eserde kullanmış olduğu montaj tekniklerinden biri, Mustafa Sâid’in sarhoş olduktan sonra mükemmel bir aksanla okuduğı ve anlatıcının daha sonra Birinci Dünya Savaşı şiir antolojisinde bulunduğu İngilizce şiirdir.

²¹⁹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 47.

²²⁰ Tayeb Salih, a.g.e., s. 35.

²²¹ Çetişli, a.g.e., s. 134.

²²² Tekin, a.g.e., s. 85-86.

Yazar, bu şiiri olduğu gibi esere aktararak Mustafa Sâid'in İngiliz kültür ve edebiyatına olan hakimiyetini vurgulamak istemiştir. Mustafa Said'in okuduğu ve yazarın esere doğrudan dahil ettiği şiir bu tekniğe örnek teşkil etmektedir:

“Flandre'nin kadınları
 Bekler kayıpları,
 Bekler o limandan asla ayrılmayacak kayıpları
 Bekler trenin hiçbir zaman getirmeyeceği kayıpları,
 O kadınların ölgün yüzlerle kucaklaşmasını,
 Bekler siperlerde ölü yatan kayıpları,
 Barikatlarda, çamurlarda,
 Gecenin karanlığında,
 Charing Cross İstasyonu burası, saat biri geçiyor
 Sönük bir ışık,
 Büyük bir acı vardı orada.”²²³

Yine anlatıcının Hartûm ile kendi köyü arasında kamyonla yolculuğu esnasında kamyon şoförünün eski zaman şairlerinin develerine şarkılar söylemesine benzer bir şekilde kamyonuna söylediği şarkı, montaj tekniği ile eserin dokusuna dahil edilmiştir.

Direksiyonun ne kadar şekilli bağlanıyor gövdene

“Bu gece ne uyuyacağız ne de dinleneceğiz

Sitt Nafour'a varana dek

Buna cevaben bir başka ses yükseliyordu:

Çıktığımız yolculukta Kawal ve Kambu topraklarından beri

Yüce gururuyla inleyen başı, bizim isteklerimize boyun eğiyor

Ve ayakları alevleniyor geçerken uçurduğu kumların içinden

²²³ Tayeb Salih, a.g.e., s. 23.

Sonra üçüncü bir ses ilk iki sese cevap veriyordu.

Ah yazık bana göğsümde ne acılar var
 Ava çıkan köpeğimin iz sürerken ki yorgunluğu gibi,
 Allah'ın kulunun senin anahtarına inancı var
 Ve yolcuları götürmene Cidde'den Hicaz'a."²²⁴

Başkahraman Mustafa Sâid'in Londra'da tanıştığı Arap kültürü hayranı sevgilisi Suzan'a yol üstünde uğradıkları bir barda içtikleri her bardakta okuduğu Ebu Nuvâs'ın şiiri montaj tekniği ile esere dahil edilmiştir.

“Dünyanın uyanışı sana keyif vermez mi?
 Oradaki yaşlı bakire şarap içmek için değil mi?
 Boş ver bahaneleri, bu hazzın tadına var,
 Keyfin annesi yeşil, babası gece kadar siyah.
 Çabuk ol, Korkh'ın bahçeleri çiçeklere bezendi,
 Savaşın kötü talihinden sağ salim kurtuldu.

Sadece bunu değil şu dizeleri de okudum ona:

İçtiğim bu dolu kadeh Cennet'in ışıkları kadar aydınlık değil mi?
 Buluştuk yine bir öpücükte ya da bir sözde işte
 Zamanla ne kadar olgunlaştı ki
 Düşündüm ışık gökyüzünden süzülüyor diye.

Sonra bir de şunu okudum:

Savaşın adamı ve onu askerleri harekete geçtiğinde
 Ölümü ayırmadan çağırıyor geri, sakallıları ve oğlanları
 Yıkımın ateşi hiddetlendiğinde ve savaş başlayınca, biz

²²⁴ Tayeb Salih, a.g.e., s. 96.

Ellerimizi yaylar gibi kullanarak, oklar yerine zambaklarla
 Savaşı şenliğe dönüştürüyoruz, en iyi dostlar olarak kalarak
 Onlar davullarına vurduğunda, biz umutlarımızı çalıyoruz
 Zevk içinde ölen ve tanrıya kurban edilmiş o genç adamlara
 Sanki kavgamıza tabi, bizi şarabı yağmalamaya çalışıyor
 O kadar ısrarcı ki, bir bardak boşalınca doluyor diğeri
 İşte sarhoş sarhoş salınan bir adam, bir başkası ziyadesiyle ölü
 Şarapla öldürürüz ve şarapla hayata döndürürüz ölülerimizi.²²⁵

2.3.6. Özetleme Tekniği

Roman diğer sanat türlerine kıyasla kapsamlı bir sanat dalıdır. Ancak roman, kendi yapısı ve mantığı içerisinde teksifi/yoğunlaştırıcı bir özelliğe sahiptir. Romancı, türün kendisine sağladığı imkân genişliğine rağmen, her şeyi anlatamaz her gördüğünü yansıtamaz.²²⁶ Bu teknik, eserdeki gereksiz ayrıntıyı ortadan kaldıran, dolayısıyla esere derli toplu bir görünüm kazandıran bir yöntemdir.²²⁷ Belirli bir zaman diliminde farklı yerlerde geçen olayı ayrıntıya girmeksizin okuyucuya aktaran bir yöntemdir.²²⁸

Gereksiz ayrıntılara girerek okuyucuyu ayrıntılar ile sıkmak istemeyen et-Tayyib Sâlih, romanda cereyan eden birtakım olayları ve şahısların hayatlarını ana hatlarıyla okuyucuya takdim etmiştir.

Yazar, romanda hayatının otuz yıllık bir zaman dilimini Avrupa'da geçiren Mustafa Said'in oradaki yaşananları kendi dilinden veciz ifadelerle şu şekilde okuyucuya aktarmıştır:

Otuz yıl... Parklardaki söğüt ağaçları beyazdan yeşile, yeşilden sarıya döndü; guguk kuşları her bahar şakıldılar. Otuz yıl boyunca Albert Hall binası her akşam Beethoven ve Bach sevenlerle doldu ve yayıncılar sanat ve düşünce üzerine binlerce kitap yayımladılar. Bernard Shaw'un oyunları Kraliyet Tiyatrosu ve Haymarket'ta

²²⁵ Tayeb Salih, a.g.e., s. 119-120.

²²⁶ Tekin, a.g.e., s. 94.

²²⁷ Tekin, a.g.e., s. 250.

²²⁸ Philip Stevick, *Roman Teorisi*, Sevim Kantarcıoğlu (çev.), Gazi Üniversitesi Yay., Ankara, 1988, s. 113.

oyladı. Edith Sitwell şiirini kanatlandırdı ve Galler Prensi Tiyatrosu genç ve parlak ışıklarla aydınlandı. Deniz Bournemouth ve Brighton’da gelgitlerle devam etti. Göl bölgesi her yıl biraz daha çiçeklendi. Ada tatlı bir melodi gibiydi; mutlu ve üzgün, mevsim değıştikçe bir serap gibi değışen. Otuz yıl boyunca tüm bunların bir parçasıydım, içlerinde yaşıyordum ama güzelliklerine karşı duygusuzdum. Her gece yatağımı kadınlarla doldurmaktan başka hiçbir şey umurumda değildi.²²⁹

2.3.7. Mektup Tekniğı

Bu teknik, romandaki şahısların hayatlarındaki önemli kesitleri aydınlatan ve onların bu durumdaki hislerini, duygularını an be an, inceden inceye işleyen tahlil eden belgeler aracılığıyla kahramanların duygu ve düşüncelerinin aktarılmasıdır.²³⁰ Mektup tekniğı romanda iki şekilde kullanılmıştır: Biri, romanın müstakil ve peş peşe gelen mektuplarla şekillenmesidir. Diğeri ise bu tekniğın roman genelinde ve gerektiğinde kullanılmasıdır.²³¹

Et-Tayyib Salih, “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*” adlı eserde bu tekniğı roman genelinde iki kez kullanmıştır. Kişilerin mahrem duygu ve düşüncelerinin anlatıldığı mektup, söz konusu eserde kahramanların iç dünyalarına yönelik duygu ve düşüncelerin okuyucuya aktarılmasından ziyade bir haberleşme aracı ve vasiyetname olarak kullanılmıştır. Eserdeki söz konusu mektuplardan biri anlatıcının Bayan Robinson’a yazmış olduğu mektuba cevap olarak yazılmıştır. Diğeri mektup Mustafa Said tarafından anlatıcıya yazılan mektuptur. Yazar Bayan Robinson’un gönderdiği mektubu eserin dokusuna olduğu gibi dahil etmiştir. Mektup şu şekildedir:

“Bana sevgili Moozie ile yazdıklarınız için size ne kadar minnettar olduğumu ifade edemem. Zavallı Moozie. İşkenceler içindeydi çocuğum. Ama yine de bana sonsuz mutluluklar getirmiştir. O acı dolu olaydan ve Londra’daki ayrılıktan sonra onu kaybettim ve onunla iletişim kurmak için denediğim her yol başarısız oldu. Zavallı Moozie. Acımı biraz olsun hafifleten tek şey son yıllarını sizinle mutlu bir şekilde geçirdiğini iyi bir eş ile evlendiğini ve iki oğlunun olduğunu bilmek. Lütfen bayan Sâid’e sevgilerimi iletin. Beni annesi gibi bilsin ve onun için yapabileceğim herhangi bir şey olursa yazmaktan çekinmesin. Buraya gelseler ve yaz tatillerini benimle

²²⁹ Tayeb Salih, a.g.e., s. 35.

²³⁰ Emel Kefeli, *Anlatım Tekniğı Olarak Mektup*, Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 32.

²³¹ Tekin, a.g.e., s. 247.

geçirsel ne kadar mutlu olurum. Wıght Adası'nda yalnız yaşıyorum. Geçen ocak ayında Kahire'ye gidip kocamın mezarını ziyaret ettim. Ricky Kahire'ye bayılırdı ve kader onun dünyada en çok sevdiği şehirde gömülmesine izin verdi.

Şu sıralar hayatımızı, Ricky'yi, Moozie'yi ve beni anlatan bir kitap yazmakla meşgulüm. İkisi de kendi tarzlarında harika adamlardı. Ricky'nin büyüklüğü başkalarını mutlu etme yeteneğinden geliyordu. O kelimenin tam anlamıyla mutlu biriydi, iletişim kurduğu herkese de bu mutluluğu yayardı. Moozie'de bir dehanın beyni vardı ancak istikrarsızdı; o gerçekten ne sevdiklerine mutluluk verebiliyor ne de Ricky ve benim gibi onu gerçekten sevenlerden mutluluk alabiliyordu. Onlara duyduğum sevgi bu iki adamın hikayelerini dünyaya anlatma sorumluluğu hissettirdi bana. Kitap aslında sadece Ricky ve Moozie'yle ilgili olacak. Çünkü ben kayda değer bir şey yapmadım. Ricky'nin Arap kültürüne yaptığı olağanüstü katkıları yazacağım; mesela çok nadir bulunan bazı el yazmalarını keşfettiğini ve onların basılmasını sağladığını. Moozie'nin de ülkesindeki vatandaşlarının bizim sömürgeci mandamız altında çektikleri sefaletе nasıl dikkat çektiğini yazacağım ve tüm şüpheleri kaldırıp ismini temize çıkaracağım. Bana Moozie'den kalan ve benim yazmama yardımcı olabilecek herhangi bir şey yollarsan minnettar olurum. Belki de Moozie sana Londra'daki eşyalarını bana emanet ettiğini söylemiştir. Yazdığı kitaplardan ve kitaplarının başka dillere tercümesinden kazandığı telifler epey birikti. Bana banka hesabını yollarsan bu paraları hemen sana yollayayım. Bu vesileyle de sana Moozie'nin ailesine göz kulak olduğun için çok teşekkür ederim. Lütfen bana sık sık yaz ve onlardan haberler ver. Ayrıca lütfen bir sonraki mektubunda bana onların fotoğraflarını gönder.²³²

Mustafa Said'in esrarengiz bir şekilde ölümünün ardından ortaya çıkan ve anlatıcıdan birtakım isteklerinin bulunduğu mektupta olduğu gibi eserin içeriğine dahil edilmiştir. Söz konusu mektubun içeriği şu şekildedir:

“Karımı, iki oğlumu ve tüm dünyevi mallarımı senin kontrolüne bırakıyorum, her açıdan şerefli davranacağımı biliyorum. Karım, sahip olduğum bütün varlığımı biliyor ve bu konuda nasıl isterse öyle davransın. Onun sağduyusuna güveniyorum. Ancak senden seni istediği gibi yeterince tanıyamayan talihsiz bir adam için bir şey yapmanı istiyorum. Lütfen ailemle ilgilen, iki oğluma yardımcı ol, onlara akıl hocalığı

²³² Tayeb Salih, a.g.e., s. 119-120.

yap ve yolculuk tutkusunun yol açtığı acılardan onları sakındırmak için yol göster. Yolculuk tutkusunun sancularından koro onları ve onlara standart bir terbiye ver, anlamlı bir işte çalışmalarını sağla. Sana aradığın her şeyi bulabileceğin özel odamın anahtarını bırakıyorum. Biliyorum ki, benimle ilgili, hiçbir haklı nedenimin olmadığı bazı şeyleri öğrenmek için zamansız bir merak duyuyordun. Hayatım nasıl olursa olsun, kimse için bir ders ya da ibret içermiyor. Köydekilerin geçmişimi bilmesinin, kendim için seçtiğim ve onların arasında yaşayacağım hayata engel olacağına farkında olmasaydım gizlemek için bir nedenim olmazdı. Seni o gece verdiği sözden azat ediyorum, dilediğin gibi konuşabilirsin. Eğer içindeki meraka karşı koyamazsan, o zaman daha önce benim dışımda hiç kimsenin girmediği o odada bazı kâğıt parçaları, çeşitli yazılar, günlük tutma girişimleri ve benzer şeyler bulacaksın. Eğer zamanını harcayarak daha iyi şeyler bulamazsan, umarım bunlar sana yardımcı olacaktır. Oğullarıma odanın anahtarını verip, benim hakkımdaki gerçeği anlamaları için uygun zamana karar vermeyi sana bırakıyorum. Babalarının nasıl bir insan olduğunu öğrenmeleri benim için önemli; tabii bu mümkünse. Benim hakkımda iyi ya da kötü düşünceleri önemli değil. İyi biri olarak anılma peşinde olduğum en son şey; ama böylece kendileri ile ilgili gerçeği de anlayabilirler, bu durumda da böyle bir bilgi tehlikeli olamaz. Eğer bu köyün havasıyla, kokusuyla, renkleriyle, tarihiyle, köylülerin yüzleriyle ve sel anılarıyla, ekinlerle ve mahsullerle büyürlerse, o zaman hayatım gerçek bir derinlik kazanacak. Benim hakkımda ne düşüneceklerini bilmiyorum. Bana acıyabilirler ya da hayallerinde beni bir kahraman olarak görebilirler. Önemli olan bu değil. Önemli olan şu: hayatım onlar için kötü bir ruh gibi bilinmeyenlerden ibaret olup onlara zarar vermemeli. Onlarla kalmayı, onların gözümün önünde büyümelerini ve en azından varlığım için haklı nedenlerimin olmasını öyle isterdim ki. Bu iki seçenekten hangisi bencilce bilmiyorum, gitmek mi yoksa kalmak mı? Ne olursa olsun başka yolu yok bunun. Ne demek istediğimi o gece sana söylediklerimi hatırlarsan sende anlayabilirsin. Kendini kandırmanın bir anlamı yok. Bana uzaklardan seslenen o ses hala kulaklarımda yankılanıyor. Buradaki hayatımın ve evliliğimin onu susturacağını sanmıştım. Ama belki de böyle yaratılmışım ya da kaderim, ne anlama geldiğini bilmesem de işte böyle. Rasyonel olarak neyin doğru olduğunu bilmiyorum: Bu köyde bu mutlu insanlarla yaşamaya çalışmam. Ama ruhumdaki ve kanımdaki gizemli şeyler önümde beliren ve görmezden gelinemeyecek uzaklara itiyor. Oğullarımdan birinin ya

da daha kötüsü ikisinin de içlerindeki bu hastalığın yolculuk virüsüyle büyüyecek olmaları ne kadar acı. Sana güveniyorum. Çünkü senin dedene benzediğini görebiliyorum. Ne zaman gideceğimi bilmiyorum ama kalkış saatinin yakın olduğunu hissediyorum. Bu yüzden hoşça kal.”²³³

2.3.8. Leitmotiv Tekniği

Leitmotiv, ana, klavuz motif anlamına gelmektedir. Edebiyata müziğin armağanıdır.²³⁴ Bir anlatım tarzı olarak leitmotiv, herhangi bir tavır, hareket veya sözün çeşitli vesilelerle eserde tekrar edilmesidir. Yazar veya şairler, leitmotiv tekniği ile öncelikle muhtevada sürekliliği sağlama amacı güderler. Şayet leitmotiv kahramana ait bir söz veya tavır olarak gerçekleşiyorsa, bu söz veya tavrın kahramanın çok belirgin bir yönünü karakterize ettiğinin işaretidir.²³⁵ Bu teknik edebi bir eserde bulunan bir kahramanın veya belirli bir dönemin karakteristik özelliğini veciz bir ifade ile ortaya koymaktır.

Bu çerçevede “*Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*” adlı esere baktığımızda leitmotiv tekniğinin tekrarlanan bir lafız veya bir ibare olarak kullanılmadığını; kahramanın karakteristik özelliğini ortaya koyan bir cümle şeklinde kullandığını görmekteyiz. Romanda kadınlara düşkünlüğü ile bilinen ve defalarca boşanıp evlenen Veddu'r-Reys kadınlara yönelik zaafi ile eserde farklı bir şekilde karakterize edilmiştir. Onun için kadınların güzelliğinin ve çirkinliğinin bir önemi yoktur. Kadına sadece kadın olduğu için değer veren ve kadınları cinsel meta aracı olarak gören kahraman, bizzat bu karakteristik özelliğini kendi dili ile “Damızlık at, kılı kırk yarmaz” diyerek ifade etmiştir.

2.4. Metin Türü

Edebi nitelikli eserlerde metin genel olarak nazım, nesir, tahkiye, gösterme, tasvir, konuşma, iç çözümlene, şuur akımı, yorumlama/açıklama, Leitmotiv ve montaj gibi yazım türlerinden oluşmaktadır. Bunlar tek tek olabildiği gibi aynı metin içerisinde birden çok türü de kullanılabilir. “*Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl*” adlı çalışmamıza konu olan roman edebi nitelikli bir eserdir. Orijinal dili Arapça olan eserin

²³³ Tayeb Salih, a.g.e., s. 61-63.

²³⁴ Tekin, a.g.e., s. 92.

²³⁵ Çetişli, a.g.e., s. 134.

yazım türü ana hatlarıyla nesirdir. Nesir, Arapça kökenli bir kelime olup, yayma, dağıtma, manzum olmayan söz veya yazı lügat anlamlarına gelmektedir. İstilahta ise “herhangi bir duygu, düşünce olay vb. şeylerin, dilin tabii yapısı ve gramer kaidelerine uygun biçimde ve cümleler halinde ifadesi” olarak tanımlanmaktadır.²³⁶

Bu tanımdan hareketle “*Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*” nesir türünde yazılmıştır. Ancak nesir de edebi olan ve olmayan olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Edebi nesir türü, masal, efsane menkıbe, hikaye, roman vb. pek çok türü kapsamaktadır. Edebi olmayan ise genel olarak ilmi ve didaktik eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Edebi nesir özelliği taşıyan eser genelde sanatı önemseydiğinden dolayı edebi olmayana göre metin daha karmaşık gözüktür.²³⁷ Bu açıklamalar araştırma konumuz olan romanın edebi nesir türünden olduğu anlaşılmaktadır.

Edebi nesir ve nazım türlerinin bir alt anlatım şekilleri olan tahkiye/anlatma, tasvir, konuşma vb. anlatım tarzlarının kullanıldığı²³⁸ düşünüldüğünde araştırma temel konumuzu oluşturan “*Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*” adlı roman bu anlatım tarzlarının da sıkça kullanıldığı edebi nesir türünden bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmamızın “Anlatım Teknikleri” başlığı altında örnekleri ile detaylı olarak bu konu incelenmiştir.

2.5. Romanın Teması

Her edebi eserin bir ana teması, yani yazarın okuyucuya ulaştırmak istediği temel bir iletisi vardır. Bu eserin genel yazım amacını oluşturmakta ve eserin metninde ortaya çıkmaktadır. Yani romanı oluşturan olaylar kişiler vb. olgular arasındaki çatışma ya da karşılaşmalarda ortaya çıkar ki, okurda fikir ve algılama olarak oluşur. Buna genel olarak “tematik yapı” da denmektedir. Bu tema, eserin konusu her ne olursa olsun yazarın bütün olaylar ve olgular içinde ana damar gibi sürdürdüğü düşüncedir. Eserin içerisinde renginin netliği veya dozundaki baskınlığa göre önem taşır.²³⁹

Buradan hareketle “*Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl*”a bakıldığında ana temasının doğu ve batı çatışmasının oluşturduğu görülür. Öyle ki romanın Sudan’lı kahramanının

²³⁶ Çetişli, a.g.e., s. 115

²³⁷ Çetişli, a.g.e., 116

²³⁸ Çetişli, a.g.e., s. 116-134

²³⁹ Şerif Aktaş, Anlatım Esasına Bağlı Edebi Merinlerin Tahlili, Kurgan Edebiyat Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2015, s. 69

gittiği Avrupa ülkelerinde özellikle bayanlarla olan ilişkilerinde onlara karşı olumsuz tavırlarıyla bir öç alma fikri olarak belirmektedir. Aynı şekilde doğu batı çatışmasının kahramanın kendi hayatındaki çelişkili yansımaları ve ruhi alanındaki karmaşıklık olarak esere yansımaktadır.

2.6. Romanın Dili ve Üslubu

Bir romanın edebi ve sanatsal yönü değerlendirilirken yazarın kişiliğini, kültürel yönünü ve fikirlerini okuyucuya iletmede dili kullanma kabiliyeti yani üslubu göz önünde bulundurulur. Dil ve üslup konusu bir edebi metinde gönderici ve alıcı arasındaki önemli bir unsurdur. Çünkü dil, insanın yaşadıklarını, duygularını ve düşüncelerini ifade etmek için kullandığı en önemli araçlardan biri kabul edilmektedir.²⁴⁰ Ayrıca dinleme ya da okuma aracılığı ile iletilecek olan bir şeyin iletimi esnasında bütün grupların seviyesi göz önüne alınarak kelimelere ve kullanıldığı anlamlara odaklanmak gerekmektedir. Yani yazar okuyucusunu ve hedef alıcı kitlesinin seviyesini göz ardı edemez. Bu nedenle yazar, edebi çalışmaları için kendisine uygun bir dil seçmelidir.²⁴¹ Şüphesiz her yazarın eserinde kendine has bir üslubu bulunmaktadır. Romancı yazar Lawrence Block gibi kimi yazarlar, eserinde dile ve gramer kurallarına ehemmiyet vermemektedir.²⁴² Kimi yazarlar üslubu manaya tercih ederken bazı yazarlar ise mana ve üsluba aynı derecede ehemmiyet göstermektedir.²⁴³ Bunun yanında hem manaya hem de üsluba yani her ikisine de önem veren yazarlar vardır. et-Tayyib Sâlih'in, *Mevsimu'l-Hicra ila's-Şemâl* adlı eserini okuyan kimseler, et-Tayyib Sâlih'in istemeden eserinde manayı üsluba göre daha ön planda tuttuğu gibi bir tespitte bulunmaktadırlar. Okuyucuyu böyle bir fikre sevk eden neden, yazar et-Tayyib Sâlih'in romanda Arapçanın gramer kurallarına yeterince önem vermemiş ve cümle yapılarına gereken hassasiyeti göstermemiş olmasıdır. Her dilin kendine has özellikleri ve gramer kuralları bulunmaktadır. Mananın doğru anlaşılması için bir yazarın kaleme aldığı eserinde kullandığı dilin temel özelliklerine bağlı kalması ve

²⁴⁰ Fâtıma es-Sâdık, *et-Tevâsulu'l-Luğavî ve Vezâifu 'Ameliyyeti'l-İttisâl*, Mecelltu'l-Asâr, Seyyidi Belabbâs Üniversitesi, S. 28, Cezâir, 2017, s. 51.

²⁴¹ Si Ahmed Mahmûd, *el-Luğatu ve Husûsiyyetuhâ fi'r-Rivâyetî*, Mecelltu'l-Akâdemiyeti li'd-Dirâseti, Hasîba Benbûali Üniversitesi, S. 19, Cezâir, 2018, s. 106.

²⁴² Bkz: Lawrence Block, *er-Rivâye mine'l-Hibketi ilâ'r-Rivâyeti* (Çev: Sabrî Hasan), Dâru'l-Cumhûriyyeti li's-Sahâfe, Mısır, 2009, s. 215-216.

²⁴³ Abdumelik Murtâd, *Fî Nazariyyeti'r-Rivâye*, Dâru'l-Ğarb li'n-Neşr ve't-Tevzî', Vahrân 2005, s. 164-165.

gramer kurallarını ihlal etmemesi gerekmektedir. Dolayısıyla et-Tayyib Salih'in telif ettiği eseri edebiyat alanında olduğundan, eserin dilsel yönü biraz daha fazla önem arz etmekte ve yazarın dil bilgisi kurallarına biraz daha önem vermesini gerektirmektedir. Bu perspektiften bakıldığında et-Tayyib Sâlih'in bir takım dilsel hatalar yaptığını görmekteyiz. Eserde tespit ettiğimiz dil bilgisi açıdan yanlış kullanımlara şunları örnek verebiliriz:

“الضبابُ راح”²⁴⁴ (Sisler gitti/dağıldı.) cümlesinde “راح” fiili normalde “yürüdü” anlamına gelmektedir ve gayri âkil varlıklar için değil, âkil olanlar için kullanılmaktadır.²⁴⁵ Yani bu fiil cümlede hatalı kullanılmıştır. Burada “راح” fiili yerine “زال” veya “ذهب” fillerinden birinin kullanımı doğrudur.

Türkçe karşılığı “Onların arasında çiftçiler var mı?” şeklinde olan “هل بينهم؟”²⁴⁶ cümlesinin “بين” ile kullanılması yerine “هل فيهم مزارعون؟” şeklinde “Onların içerisinde çiftçiler var mı?” kullanımı daha doğrudur.

Aynı şekilde “تُذَكِّرُنِي بِمَنْ تَزَوَّجَ أَذْهَبَ وَأَهْنَى”²⁴⁷ cümlesinin gramer açısından doğrusu “تذكري بمن تزوج لأذهب وأهني” “Gitmem ve tebrik etmem için bana kimin evlendiğini hatırlatır.” şeklinde olmalıdır. Yazar cümlede “أذهب وأهني” fillerini sebebiyet ifade edecek şekilde kullanmış ama Arap dilinde fiile bu anlamı veren “lâmi tâlil” kullanmamıştır.

“لستُ أنا الحجرُ يُلقى في الماء”²⁴⁸ cümlesinde “الحجر” kelimesinin ma'rife değil nekre olması gerekmektedir. Çünkü bu cümlede kendisinden sonraki fiil cümlesine sıfat olarak gelmiştir. Bu cümlenin doğrusu “لست حجراً يُلقى في الماء” (Ben suya atılacak bir taş değilim.) şeklindedir.

Keza “بانتصاري”²⁴⁹ (Zaferimi duydular.) cümlesinde “بانتصاري” (zaferimi) kelimesi yerine “بنجاحي” (başarımı) kelimesi kullanılmalıdır. Yani cümlenin doğru kullanımı “سمعوا بنجاحي” (Başarımı duydular.) şeklinde olmalıdır. Çünkü burada kastedilen eğitim ile ilgili bir başarıdır ve eğitimde başarılı olmak “انتصار” kelimesi ile değil (نجاح) ile ifade edilmektedir.

²⁴⁴ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 5.

²⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c. II, Dâru's-Sâdir, Beyrût, 2010, s. 464.

²⁴⁶ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 7.

²⁴⁷ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 8.

²⁴⁸ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 9.

²⁴⁹ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 9.

"بقي له اثني عشر عاماً"²⁵⁰ (Ona on iki yıl kaldı.) cümlesinde "اثني" kelimesinin kullanımında gramer bakımından hata bulunmaktadır. Söz konusu kelime, cümlede fâil konumundadır ve dolayısıyla merfû olarak gelmek zorundadır. Müsennâ bir kelimenin râf alameti eliftir. Dolayısıyla bu cümlenin doğru şekli şu şekilde olacaktır: "بقي له اثنا عشر عاماً".

"صمتُ برهةً"²⁵¹ (Kısa bir süre sessiz kaldım) cümlesinde "çok kısa bir süre" anlamında zikredilen "برهةً" kelimesi uzun bir zaman anlamına gelmektedir.²⁵² Dolayısıyla bu cümlede bir anlık zamanın doğru ifadesi "صمتُ لحظةً" veya "صمتُ هنيئةً" şeklinde olmalıdır.

Aynı şekilde "فترددَ برهةً ثم أمسكَ"²⁵³ (Bir an tereddüt etti sonra tuttu.) cümlesinde de "برهةً" kelimesinin kullanımı bir önceki cümlede zikrettiğimiz şekilde hatalıdır. Bu cümlenin doğrusu "فتردد لحظةً أو هنيئةً ثم أمسك" şeklinde olabilir.

"هل أنستك إقامتك الطويلة في إنجلترا العربي"²⁵⁴ (İngiltere’de kaldığın uzun süre sana Arapçayı unutturdu mu?) cümlesinde "العربي" kelimesi "العربية" şeklinde olacaktır. Çünkü "العربي" kelimesi fasih Arapçada "Arap" anlamına gelmektedir fakat cümlede kastedilen Arapçadır.

"لم تكن لي إخوة"²⁵⁵ (Benin kardeşlerim yoktu.) cümlesinde "يكن"nin ismi müzekker olduğu için fiil müennes değil müzekker olmalıdır. Bu bağlamda cümlenin doğrusu şu şekildedir: "لم يكن لي إخوة".

Aynı şekilde "كان المدعي العمومي سير آرثر هغنز عقل مريع"²⁵⁶ "Savcı Sir Arthur Higgins’in çok korkunç bir zekâsı vardı." cümlesine baktığımızda bir gramer hatası ile karşılaşmaktayız. Cümlede "كان"nin haberi ile ilgili bir hata yapılmış ve "عقلاً مريعاً" şeklinde nasb olarak gelmesi gereken ibare "عقل مريع" şeklinde gelmiştir. Dolayısıyla cümlenin doğrusu "كان المدعي العمومي سير آرثر هغنز عقلاً مريعاً" şeklinde olması gerekmektedir.

²⁵⁰ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 11.

²⁵¹ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 12-15.

²⁵² İbn Manzûr, a.g.e, C. 13, s. 476.

²⁵³ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 21.

²⁵⁴ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 17.

²⁵⁵ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 21.

²⁵⁶ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 31.

”دَعِكِ من بناتِ البلدِ يا بنتِ مَجْدُوب“²⁵⁷ (Ya Bintu Meczûb! Ülkenin kızlarını (rahat) bırak.) cümlesinde yazar, müfred-müennes ve emir sigasında gelen ”دَعِكِ“ fiilinde illet harfini hazfetmiştir. Ancak gramer kuralları dahilinde bu sigada müennes-muhataba ”ye”sinin hazfedilmemesi gerekmektedir. Bu cümlenin ve fiilin doğru şekli şöyle olacaktır: ”دَعِيكِ من بناتِ البلدِ يا بنتِ مجدوب“

”النِّسْوَانُ الْغَيْرُ الْمُطَهَّرَاتُ“²⁵⁸ (Temiz olmayan kadınlar) cümlesinde muzaaf olarak gelen ”الغَيْرُ” kelimesinin ”ال” almaması gerekmektedir. Çünkü muzaaf olan bir kelime ”ال” almaz. Cümlenin doğrusu şu şekilde olacaktır: ”النِّسْوَانُ غَيْرُ الْمُطَهَّرَاتُ“

”إِسْبُوعَانُ“²⁵⁹ kelimesi yanlış yazılmıştır, doğrusu ”أَسْبُوعَانُ” şeklinde olacaktır.

Yazar, eserde aynı anlamı ifade etmek için farklı iki cümle ”أَوْقَدْتُ ثِقَابًا“²⁶⁰ ve ”أَشَعَلْتُ ثِقَابًا“ (Kibriti yaktım.) kullanmıştır. Bunlardan birinci cümledeki fiilin kullanımı yanlıştır. Çünkü ”أَوْقَدُ” fiili çok büyük alevi olan bir ateşin yakılmasında kullanılır.²⁶¹ Burada kibritin yakılması ile ilgili ”أَشَعَلُ” fiilinin kullanımı daha doğrudur. ”أَشَعَلْتُ ثِقَابًا“ şeklindeki kullanımdır.

Genel olarak, et-Tayyib Sâlih’in üslubunun sıradan okuyucunun anlayış seviyesine ve doğasına yakın olduğunu görmekteyiz. Yazar yalın bir üsluba sahiptir. Birkaç yer dışında, sıradan bir Arap okuyucusunun algı düzeyini aşacak ifadelere ve ibarelere yer vermemiştir. Yazar sade bir üslup ile okuyucuya hitap etmesinin yanında mükemmel betimlemeleri, Sudan’da ve Avrupa’da geçen olayları, mekanları, gelenek ve görenekleri ve şahıslar arasındaki diyalogları çok gerçekçi bir şekilde tasvir etmesiyle temayüz etmektedir. Yazar, günümüzde insanların telaffuz etmekten çekindiği bazı ifadeleri eserinde kullanmaktan çekinmemiştir. Bu tespitimize şu örneği vermemiz mümkündür: ”تَحْنُ فِي بِلَادٍ إِذَا غَضِبَ فِيهَا الرَّجَالُ ، قَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: يَا ابْنَ الْكَلْبِ“²⁶² (Biz, insanların kızdığına birbirlerine: ”İt oğlu” dediği bir ülkedeyiz.) et-Tayyib Sâlih, eserde sadece fasih Arapçayı kullanmamış ve ülkesinde kullanılan lehçeyi ve fasih Arapçayı iç içe kullanmıştır. Ancak yazar diyaloglarda genellikle şahısları Sudan lehçesi ile konuşturmuştur. Bu iki şeye delalet etmektedir. Birincisi; yazar, ülkesinin

²⁵⁷ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 74.

²⁵⁸ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 74.

²⁵⁹ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 114.

²⁶⁰ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 122.

²⁶¹ İbn Manzûr, a.g.e, C. 3, s. 476.

²⁶² Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 11.

kültürünü, geleneklerini ve göreneklerini ülkesinin dışına taşımak istemiştir. İkincisi ise, yazar, olayların geçtiği sahneyi sanki okuyucunun gözünün önünde meydana geliyormuş gibi gerçekçi bir şekilde canlandırmayı hedeflemiştir. Yazarın eserinde kullandığı Sudan lehçesi ile ilgili kullanımlardan bazı örnekler.

“رَجُلٌ فِي حَالِهِ”²⁶³ (Kendi halinde bir adam.) Fasih Arapça’da “في حاله” ibaresi yerine “منعزل ويهتم بشأنه فقط” gibi ifadeler kullanılmaktadır.

“بَحْرِي وَفَيْبِي”²⁶⁴ Sudan lehçesinde “kuzey ve güney” anlamına gelmektedir. Bu iki kelimenin fasih Arapçadaki karşılığı “شمالاً وجنوباً” kelimeleridir.

“كُنَّا مُرْتَجِحِينَ أَيَّامَ الْإِنْجِلِيزِ مِنْ هَذِهِ الدَّوْشَةِ”²⁶⁵ (İngilizlerin zamanında bu rahatsızlıktan uzaktık.) cümlesinde kullanılan “الدوشة” kelimesi Sudan Arapçasında “rahatsızlık, rahat edememe” anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimenin fasih Arapçadaki karşılığı “الإزعاج” kelimesidir.

“سُفْحَانَةٌ لَهُمْ حَوْلٌ لَا يَسْتَطِيعُونَ بِنَاءَهَا، حُكُومَةٌ كَلَامِ فَارِغٍ”²⁶⁶ (Allah yardımcıları olsun, bir sene oldu inşa edemediler, adı hükümet işte!) cümlesinde geçen “سُفْحَانَةٌ” (Şifahane) kelimesi Türkçe bir kelimedir ve Sudan lehçesinde “Allah (c) yardım etsin” bağlamında kullanılmaktadır.

“حكايتك”²⁶⁷ (Vallahi senin durumun çok acayip.) cümlesinde “حكايتك” “durumun çok acayip” ifadesi Sudan lehçesine has bir üslup ve kullanımdır. Arapçadaki karşılığı “أَمْرٌكَ عَجِيبٌ” şeklindedir.

“أَقْسِمُ”²⁶⁸ (Boşanmaya yemin ederim.) şeklindeki ifadenin karşılığı ise “عَلِيَّ الطَّلَاقِ” ibaresidir.

“وَدُ الْبِشِيرِ الْكُحْيَانِ”²⁶⁹ (Yoksul Veddu Beşîr) cümlesinde yoksul veya fakir anlamında kullanılan “الْكُحْيَانِ” kelimesi Sudan lehçesine ait bir kelimedir. Bunun Arapçadaki karşılığı “الفقير” kelimesidir.

Yine eserde geçen “صَاغٌ سَلِيمٌ”²⁷⁰ (Sağ salim) ifadesi Sudan lehçesine Türkçeden intikal eden bir kullanımdır ve bu ifadenin Arapçadaki karşılığı “سالم معافى” şeklindedir.

²⁶³ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 6.

²⁶⁴ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 9.

²⁶⁵ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 60.

²⁶⁶ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 60.

²⁶⁷ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 68.

²⁶⁸ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 70.

²⁶⁹ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 70.

”لو كُنْتُ مَحَلَّكَ“²⁷¹ (Yerinde olsaydın) ifadesinde geçen ve mekân anlamında kullanılan ”محلک“ kelimesi bu anlamıyla Sudan lehçesine has bir kullanımdır. Bu kelimenin Arapçadaki kullanımı ”مكانك“ kelimesidir. Dolayısıyla bu cümlenin Fasih Arapçadaki karşılığı şu şekilde olacaktır: ”لو كُنْتُ فِي مَكَانِكَ“.

Aynı şekilde ”ضَحَكْتُمُونَا يَا جَمَاعَةَ“²⁷² ”Ey cemaat! Bizi güldürdünüz“ ifadesinde geçen ”ضَحَكْتُمُونَا“ kullanımının fasih Arapçadaki kullanımı ”ضَحَكْتُمُونَا“ şeklindedir.

”لَا تَطِيعَهُ“²⁷³ (Onun sözünü dinleme.) ifadesinin doğru kullanımı ”لَا تَسْمَعُ كَلَامَهُ“ şeklinde olacaktır.

”سَاخَذُهَا بِالسِّيَاسَةِ“²⁷⁴ ifadesi de Sudan lehçesine has bir kulanımdır ve Arapça karşılığı ”سَوْفَ اسْتَخْدِمُ الْأَسْلُوبَ اللَّيِّنَ وَالْمُنَاسِبَ مَعَهَا“ (Ona karşı yumuşak ve uygun bir üslup kullanacağım.) şeklindedir.

”كَانَ سَيَجِينَا الْبُولِيسُ“²⁷⁵ (Polis bize gelecek.) cümlesinde geçen ”البوليس“ kelimesi Sudan lehçesinde kullanılan ve Arapça karşılığı ”الشرطة“ olan bir kelimedir.

”إِخْتَشِي عَلَى دَمَاكَ“²⁷⁶ (Utan/haya et.) Sudan lehçesinde kullanılan kalıp bir ifadedir ve fasih Arapçadaki karşılığı ”اسْتَحْ“ şeklindedir.

Diğer taraftan Tayyib Salih’in *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl* adlı eserinde, özellikle diyaloglarda uzun cümleler yerine kısa cümle kullanımının daha ağır bastığını görmekteyiz. Yazar kısa cümle kullanırken muhtemelen sahneleri ve olayları okuyucuya kısa kısa aktarmak ve okuyucunun zihninde anlama bağlı herhangi bir sıkıntı yaşamadan anlatılanı hızlı bir şekilde idrak etmesini hedeflemiştir. Yazar eserinde genellikle fiil cümlelerini kullanmıştır. Çünkü fiil cümleleri hem zamansal hem mekânsal boyutta metnin temelidir, canlılığa ve hareketliliğe işaret etmektedir. Bununla birlikte yazar durağanlığa, sabitliğe veya rutinliğe sahip durumları veya sahneleri okuyucuya aktarırken daha çok isim cümlelerini kullanmıştır.

Tayyib Salih’in romanında birçok edebi akımı bir arada kullanmıştır. Köy sahneleri, geleneksel atmosferler ve Mustafa Saîd’in Londra’ya yolculuğu ve oradaki

²⁷⁰ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 74.

²⁷¹ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 75.

²⁷² Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 77.

²⁷³ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 112.

²⁷⁴ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 112.

²⁷⁵ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 112.

²⁷⁶ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 114.

yaşadıkları romantizm akımı çerçevesinde tasvir edilmektedir. Yazar, Avrupa ve Sudan toplumlarının gelenek ve göreneklerini, yaşam tarzlarını tasvir ederken eserde realizm akımına işlevsellik kazandırmıştır. Aynı şekilde romanın başkahramanı Mustafa Saîd'in kaybolma sahnesi ve kaderi ile ilgili gerçeğin okuyucuya sunulmadığı bölümlerde sembolizm akımının eserin dokusuna dahil edildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda Mustafa Saîd nehirde boğuldu mu? İntihar mı etti? Onu timsahlar mı yedi? gibi soruların cevapları okuyucunun hayal dünyasına bırakılmıştır.

Yazar romanda anlatımını daha etkili bir hale getirmek için teşbih, mecaz, istiare, kinaye ve cinas gibi belagat unsurlarını da kullanmıştır. Yazarın eserde kullandığı belagat örneklerinin bazıları şunlardır:

Teşbih:

”لَكِنِّي مِثْلُ تَلْكَ النَّخْلَةِ“²⁷⁷ (Fakat ben şu hurma ağacı gibiyim.) Romanda anlatıcının kendisini tasvir ettiği anda sarf ettiği bir cümledir. Anlatıcının burada kendisini hurma ağacına benzetmesinden maksat, sadece ait olduğu topraklara yaşayabilmesidir.

”سَقْفُهَا مِثْلًا كَظَهْرِ الثَّوْرِ“²⁷⁸ “Çatısı bir öküz sırtı gibi üçgendi.” Yazar burada evlerin çatısının şeklini bir hayvan üzerinden teşbih yaparak tasvir etmiştir. et-Tayyib Sâlih böyle bir teşbihle köy hayatına yakınlığını vurgulamak istemiş olabilir.

”جَدِّي كَشَجِيرَاتِ السَّيَالِ فِي صَحْرَاءِ السُّودَانِ“²⁷⁹ (Dedem Sudan çölündeki akasya ağaçları gibiydi.) Yazar burada anlatıcının dedesinin güçlü ve zor şartlarla mücadeleci ruhunu, en zor yaşam koşullarında bile ayakta kalmayı başaran, dokusu sıkı ve sağlam olan akasya ağacına benzeterek anlatmıştır.

”سَتَجِدِينَ أَنِّي تِمْسَاحٌ عَجُوزٌ“²⁸⁰ (Benim yaşlı bir timsah gibi olduğumu göreceksiniz.) Yazarın burada timsah ile teşbih yapmasından kasıt, Mustafa Saîd'in yaşlansa da kendine düşman olarak belirlediği sömürgecilere karşı her zaman bir tehlike olarak varlığını sürdüreceğini ifade etmek istemesidir.

²⁷⁷ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 6.

²⁷⁸ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 14.

²⁷⁹ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 39.

²⁸⁰ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 68.

”قَوْمٌ لَا تَرَاهُمْ بِالنَّهَارِ، كَأَنَّهُمْ يَدُوبُونَ تَحْتَ ضَوْءِ الشَّمْسِ“²⁸¹ (Gündüz vakti görünmeyen bir kavim, onlar sanki güneş ışınları altında eriyor gibiydiler.) Zikredilen cümlede aşırı güneşte gündüzleri dışarı çıkmayan kavim güneşte eriyen şeye benzetilmiştir.

”كَانَتْ النِّسَاءُ تَتَسَاقَطُ عَلَيْهِ كَالذَّبَابِ“²⁸² “Kadınlar ona bir sinek gibi üşüşüyorlardı.” Mustafa Saîd’in Avrupa’daki kadınları cezbetmesi, kadınların sevdiği bir şeye hücum eden sineklere benzetmesiyle ifade edilmiştir.

Cinas: ”الأفْرَاحُ وَالْأُتْرَاحُ“²⁸³ (Sevinmek-Üzölmek).

Mecaz: ”رَأَيْتُ الطَّيْفَ السَّاحِرَ يَحُومُ حَوْلَ عَيْنَيْهِ“²⁸⁴ “Gözlerinin etrafında dolaşan alaycı bir ışık huzmesini gördüm.” ”تَلَامِسُ وَجْهِي نَسَمَاتُ اللَّيْلِ الْبَارِدَةِ“²⁸⁵ (Gecenin soğuk meltemleri yüzüme dokundu.) Birinci cümledeki ”الطَّيْفَ السَّاحِرَ“ (Alay eden huzme) ve ikinci cümledeki ”تَلَامِسُ نَسَمَاتُ“ (Meltemin dokunması) mecazi anlamlarda kullanılmıştır.

İstiare: ”الزَّمَنُ قَدْ عَامَلَ جَسَدَهَا بِحُنُوٍ“²⁸⁶ (Zaman onun vücuduna şefkatle muamele etti.) ”ظَمًا جُنُونِي تَبَدَّدَ فِي شِعَابِ التَّارِيخِ“²⁸⁷ (Çılgınlığımın susuzluğu tarihin kollarında kaybolup gitti.) ”انْفَجَرَتْ هِيَ بِيكَاءٍ مَحْرَقٍ“²⁸⁸ (O, yakıcı bir ağlama ile patladı.) ”قطرة من السم“ (Tarihin damarlarına enjekte ettiğiniz bir damla zehir.) Birinci cümledeki, ”ظَمًا جُنُونِي“ (Çılgınlığımın susuzluğu), ikinci cümledeki ”انْفَجَرَتْ بِيكَاءٍ“ (Ağlamadan patladı) ve üçüncü cümledeki ”شَرَايِينِ التَّارِيخِ“ (Tarihin damarları) ifadeleri, yazarın eserde kullandığı istiare sanatına örnek teşkil etmektedir.

Kinaye: ”خَرَجَ مِنَ الْعُرْفَةِ فِي خَطَوَاتٍ ثَابِتَةٍ، مَرْفُوعِ الرَّأْسِ“²⁹⁰ (Odadan sağlam adımlarla başı dik bir şekilde çıktı.) ”مرفوع الرأس“ (başın dik olması) ifadesinde kastedilen ”gurur ve onur”dur.

2.7. Modern ve Post Modern Roman ve “Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl”

Modern roman, genellikle 20. Yüzyıl romanlarına verilen bir addır. Daha çok birinci dünya savaşı ile ikinci dünya savaşı arasındaki dönemde yaygınlaşmıştır.

²⁸¹ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 104.

²⁸² Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 140.

²⁸³ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 10.

²⁸⁴ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 13.

²⁸⁵ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 44.

²⁸⁶ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 39.

²⁸⁷ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 42.

²⁸⁸ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 42.

²⁸⁹ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 87.

²⁹⁰ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 17.

Tarihsel olarak 1914-1960 yılları arası olarak etkin olduğu söylenir. Modern roman klasik romana bir tepki olarak doğmuştur. Klasik romandan farklı olarak romanın sanatsal boyutu, tekniği, kurgulaması, dilin kullanımı ve biçimsel özellikler öne çıkarılmıştır. Özet olarak modern roman da insanın iç dünyasına, ruhuna ve bilinçaltına dönük bir bakış açısı vardır. Gerçek olan dış dünya da değil insanın bireysel iç dünyasında saklı olduğu anlayışından hareketle toplum yerine birey, sosyal olan yerine psikolojik olana yönelmiştir. Gerçek ise mutlak olmayıp kişiden kişiye değişebilmektedir. Aklın ve mantığın kontrolündeki bilince dayalı yapılardan ziyade karmakarışık bilinçaltı esas alınmıştır. Geleneksel inanç ve kurallar yerine hayatın anlamını sanatta aramışlardır. Hayatın bütünlüğü parçalanmış, öznel bireysel bilincin birbirinden kopuk çağrışımlarına yer verilmiştir. Dış gerçeklerden çok bireysel olana yönelmiştir. Dil ve teknik, teke indirilmiş konuda amaca odaklanmış bir şekilde tahlil ve tasvirlerle boğmadan olaylar canlı bir şekilde ele alınarak okuyucuya anlatılır. Modern romanın temel teknikleri bilinç akımı, iç konuşma, iç diyalog, geriye dönüş ve çağrışımdan oluşmaktadır. Modern romanda figürler, olaylar, yer ve zaman gibi unsurların seçimi sıradandır ve olağanlık baskındır. Kahramanlaştırma yüceltme yoktur. İdeoloji yerine sanat ve teknik, somut dünya gerçekliği yerine soyut gerçeklikler, toplum yerine birey önem kazanmıştır. Varlık çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Farklı bakış açıları ile varlıkların çok yönlü boyutlarını ortaya çıkarmayı hedefler...²⁹¹

Post modern roman ise daha çok ikinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkmış ise de popülaritesini 1960 sonrasında kazanmıştır. Modern sonrası bir arayış dönemi olan post modern dönemde romanın özellikleri özetle şöyledir:

Romancı kendisini bir grup ya da topluluk içerisinde görmeyip bireyselliğini hakim kılmaya çalışır. Dolayısıyla her romancı kendine has bir teknik geliştirmeye çalışır. Gerçek hayatta yaşanan olaylar değiştirilerek kurgusal bir alanda işlenmektedir. Gerçeklikle birebir özdeşleştirme gayretinin aldatmaca olduğu savunulur. Bu anlamıyla sanat karşıtı bir roman türüdür. Post modern romanda sonuç belirsizdir. Yani tamama erdirilmiş bir sonuç ile roman sonlandırılmaz, ucu açık bırakılır. Tek bir konu, tek boyut, tek anlatım biçimi gibi tekli yaklaşım yerine çok yönlü ve değişik unsurlar bir

²⁹¹ Nurullah Çetin, a.g.e., s. 84-91; Jeremy Hawthorn, *Roman Analizi*, Ufuk Köse, Özge Gümüş, Özcan Bayrak (çev.), Birinci Baskı, Kesit Yay., İstanbul 2014, s. 112-116.

arada kullanılır. Modernizmin bireysel yaklaşımını kendi içerisinde ayrıştırarak parçalanma ve karmaşa aşamasına getirerek parçalanmış benlik olgusunu öne çıkarmaktadır. Somut ile soyut gerçeklikleri birlikte iç içe kullanır. Post modern romanda var olan olduğu gibi anlatılmaya çalışır. Ciddi durumlara alaycı bir yaklaşım sergiler. Romandaki kişiler gerçek kişiler olduğu gibi hayali kişilerden de oluşabilmektedir. Kesin net zaman ölçüleri yerine belirsiz ve öznel zaman anlayışı hakimdir. Aynı şekilde mekan da karmaşıklık söz konusudur. Dil ve üslup önemlidir. Dil araç değil amaçtır ve içerikten ziyade şekil öne çıkmaktadır. Çoğulcu bir üslup vardır.²⁹²

Et-Tayyib Sâlih'in "Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl" romanı yukarıda zikredilen temel modern ve post modern roman özellikleri kapsamında değerlendirildiğinde; tarih itibariyle (1966) post modern bir dönemde yazılmıştır. Ancak et-Tayyib Sâlih'in romanı hem modern hem de post modern özellikler içermektedir. Yani yazar bu iki akımdan birisinin temsilciliğini yapıyor değildir. O kendi metni ile ilgilenmektedir.

"Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl"de yazar, modern dönemin sömürge altında yaşayan insanların sömürgecilere karşı olan duygusal ve fiili tavırlarını konu almaktadır. Yazarın modern romandaki gibi dil ve sanatsal boyutu ile çok ilgilenmemiş olması, modern romanın bilinç akımı, iç konuşma, iç diyalog, geriye dönüş ve çağrışım gibi tekniklerini kullanması, romanın kahramanının kişisel iç dünyasındaki analizlerinin ve bireyselci tavrının öne çıkarılması ve onun psikolojik tavrının sosyal olandan daha önde tutulması, dil ve tasvirlerle boğulmadan olduğu gibi olayların yansıtılması ve kahramanların yüceltilmemesi açılarından modern roman özellikleri taşımaktadır.

Ancak yazar metnin içerisindeki cümle yapılarındaki, uzun ve kısa cümlelerin çok kullanılması, cümle yapılarındaki kurallı ya da devrik yapıların baskın şekilde öne çıkarılmaması gibi bir dikkatin hissedilmediği metindeki karmaşıklık ve dil gramer alanında yapılan hatalar açısından modern roman niteliklerinden farklılık arz etmektedir.

Post modern romanın hakim olduğu dönemde kaleme alınan romanda kahramanın sanatı çok planda tutmaması, sonucun belirsizliği, çok yönlü bir anlatımın kullanılması,

²⁹² Nurullah Çetin, a.g.e., s. 91-100; Hawthorn, a.g.e., s. 116-118.

bireysellik önde tutulsa da parçalanmış benlik olgusunu yansıması açısından post modern özellikler taşımaktadır.

Ancak somut olayların konu edilmesi, kahramanların kurgusal değil hayatın içerisinde gerçek kişiler olması, çok net olmasa da zaman algısının tonunun belirli oluşu, şekil ve mekanların net olması, dil ve üslubun öne çıkarılmayıp araç olarak kullanılması gibi özellikleri dolayısıyla da post modern roman yaklaşımından ayrılmaktadır.

Bu bilgiler ve analiz bağlamında “Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl” hakkında modern veya post modern roman demekten ziyade her ikisinin özelliklerinin birlikte kullanıldığı bir roman demek daha uygundur. Çalışmamızın önceki başlıklarında verilen örneklerde bunlar bariz bir şekilde görülmektedir.

2.8. Romanın Eleştirisi

Bir roman, makale, hikâye veya bir araştırma ne kadar üst düzey edebi değere sahip olursa olsun hata ve kusurlardan hâlî değildir. Çünkü hata yapmak insanoğlunun fitratında mevcuttur. Aynı zamanda yazar, ortaya koyduğu edebi esere yönelik yapılan eleştirilere açık ve eserde bulunan bazı hataları düzeltmeye hazır olmalıdır. Buradan hareketle bizde birtakım gözlemler ışığında *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl* adlı romanda karakterlerin betimlenmesi ve romanın üzerine kurulduğu olay örgüsü ile ilgili eleştiri niteliğinde bazı tespitlerde bulunduk:

1- Romanın ilk başında, romanın kahramanlarından anlatıcının eğitim için gittiği Londra’dan uzun yıllar sonra ülkesine dönüşü anlatılmaktadır. Onun, daima köyünü ve ailesini özlediği, sürekli onları düşündüğü ve bir defa bile olsa köyü ve ailesinin gözünün önünden gitmediği zikredilmektedir. Fakat tüm bunları zikreden anlatıcı dönüşünün ardından onları ilk kez gördüğünde; “Sanki onlarla benim aramda sis gibi bir şey var.”²⁹³ şeklinde ifade kullanmaktadır. Dolayısıyla anlatıcının daha önceki zikrettikleri ve onları gördüğündeki ifadesi arasında bir çelişki söz konusudur.

2- Anlatıcı eserde Mustafa Saîd’in fiziki özellikleri ile ilgili eserde tasvir yapmaktadır. Bu bağlamda onunla ilgili bir yerde şöyle bir ifadeyi dile getirir:

²⁹³ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu’l-Hicra*, s. 5.

“Şüphesiz yakışıklı bir adam.”²⁹⁴ Başka bir yerde Mustafa Saîd’in gözleri ile ilgili bir tasvirinde ise “Sönük gözleri yüzüne yakışıklılık değil güzellik katıyordu.”²⁹⁵ şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Yazar ilk önce yakışıklı olarak tasvir ettiği kahramanı başka bir yerde yüzünün güzel olduğunu ifade ettiğini görmekteyiz. Ancak yakışıklılık ile güzellik arasında bir fark söz konusu olup yazar bu farkı göz ardı etmiştir.

3- Romanda anlatıcı, Mustafa Saîd’in Londra’da üniversitede hoca olarak çalıştığı, daha sonra Sudanlı köylü bir kadınla evlendiği ve o kadından iki çocuğu olduğu anlatılmaktadır. Tüm bunlara rağmen evlendiği kadın hikayedeki kurguya göre Mustafa Saîd’in entelektüel kişiliğinden bihaberdir. Hatta evlendiği kadın, yabancı biri olduğu halde niçin Mustafa Saîd’in kendi köylerine geldiğini ve neden oraya yerleştiğini bile bilmemektedir. Bununla ilgili kendisine soru sorulduğunda, kadın sadece “Allah bilir.”²⁹⁶ şeklinde cevap vermektedir. Hayatını paylaştığı eşinden entelektüel kimliğini gizlemiş olması veya eşinin bu durumu fark edememesi çelişkili görülmektedir.

4- Romanda başkahraman Mustafa Saîd’in bir üniversite hocası ve Avrupa’da başarılı bir akademisyen olduğunu görmekteyiz. Roman, konusu itibariyle bizzat Doğu ve Batı medeniyeti arasındaki çatışmayı ele almaktadır. Mustafa Saîd, Londra’daki yaşantısında bir intikam alma mücadelesi içerisinde iken ülkesine döndüğünde, ülkesi için bir şeyler yapması tabii bir beklentidir. Ancak onun sıradan bir köylü olarak yaşadığını görmekteyiz.

5- Eserde Mustafa Saîd’in intikam fikri basit ve ahlakî değildir. Sömürgecilerden intikam, sömürgeci olarak nitelendirdiği milletlerin kadınlarıyla cinsel münasebetle alınmaz. Bilakis intikam cihad, ilim, siyaset ve ahlak aracılığı ile alınır. Bizler biliyoruz ki Batı toplumlarında cinsel ilişki, Doğu toplumlarının aksine sıradan bir şeydir ve bu onlar için herhangi bir utanç ve sıkıntı kaynağı değildir. Bu yüzden gerçeklik ve mantık çerçevesinde büyük bir çelişki olduğunu görmekteyiz.

6- Eserin beşinci bölümü edebi açıdan diğer bölümlere oranla romana çok fazla bir şey katmamaktadır. Bu bölümde okuyucunun dikkatini çekecek ve olay örgüsünü güçlendirecek hiçbir şey bulunmamaktadır. Ayrıca dördüncü ve altıncı bölüm

²⁹⁴ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 10.

²⁹⁵ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 11.

²⁹⁶ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 83.

ile beşinci bölüm arasında doğrudan bir ilişki de bulunmamaktadır. Hatta bu bölüm romanın yapısına zarar vermiş ve eseri olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bölüm neredeyse sadece anlatıcının dedesinin evinin fiziki durumunun tasviri ve oradaki sohbetlerden oluşmaktadır. Bu bölümde yaşlı kadın Bintu Meczûb, yaşlı adam Veddu'r-Reys, anlatıcının dedesi Hacı Ahmed ve bir diğer kişi olan Bekrî'nin oluşturduğu sohbet meclisinde geçen müstehcen ve gayri ahlaki konuşmalar okuyucuya aktarılır. Üstelik Hacı Ahmed, romanda son derece mütedeyyin bir çizgide hayat sürmektedir. Ayrıca yaşlı bir kadın erkeklerin bulunduğu bir ortamda aşırı müstehcen bir dille konuşmaktadır. Sudan halkı muhafazakâr ve mütedeyyindir. Romanın bu bölümü bu şekilde yazılmasaydı, roman için daha uygun olacağı kanaatini taşımaktayız. Çünkü bu bölümü kaldırdığımızda romanın olay örgüsüne herhangi bir olumsuz etkisi olmayacaktır.

7- Mustafa Saîd, vefatından önce ailesini anlatıcıya emanet etmiş ve şöyle demiştir: “Ben eşimi, çocuklarımı ve bütün mal varlığımı sana emanet ediyorum. Senin güvenilir birisi olacağımı biliyorum.”²⁹⁷ Ancak anlatıcı bu konuda kayda değer hiçbir şey yapmamıştır. Anlatıcı, köyün yaşlılarından olan ve nerede bir dul kadın görse evlenmek isteyen Veddu'r-Reys'in Mustafa Said'in eşini evlenmeye zorlaması karşısında hiçbir şey yapmamış ve olayı akışına bırakmıştır. Bu durum, Mustafa Saîd'in eşinin Veddu'r-Reys'i öldürmesi ve ardından intihar etmesine de neden olmuştur. Yazarın Mustafa Saîd'in vasiyetine odaklanması ve anlatıcı tarafından bu vasiyete bir karşılık verilmesi gerekir. Ancak biz anlatıcının Mustafa Said'in ailesi ile ilgili aktif bir rol üstlenmemenin ötesinde onun eşine âşık olduğunu görmekteyiz. Kısacası anlatıcı kendisine bırakılan emanete sahip çıkmamıştır ve bu anlatıcının romandaki genel karakteristik özellikleri ile bağdaşmamaktadır.

8- Yazar yedinci bölümü, anlatıcının toplu taşıma aracıyla kara yolu üzerinden Hartum'a gidişine ayırmıştır. Bu bölümün romanla doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır. Yazar sadece yol, aşırı sıcak olan hava, şoför ve şoförün araba sürme şekli, mola verdiklerinde yeme, içki içme ve dans etme ile ilgili uzun uzun tasvirlerde bulunmaktadır. Tüm bunları geniş bir perspektifle değerlendirdiğimizde romanın olay örgüsüne ve şahıslarına yönelik herhangi etkin bir yansımalarının olmadığı anlaşılmaktadır.

²⁹⁷ Et-Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicra*, s. 60.

SONUÇ

Sudan edebiyatının önemli isimlerden et-Tayyib Salih, hikâye ve roman türünde pek çok başarılı eserler ortaya koymuş bir müelliftir. Hayatını Sudan ve Londra’da geçiren yazar Doğu ve Batı kültürüne hâkimdir.

Et-Tayyib Salih ile “*Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*” adlı eseri arasında sıkı bir ilişki vardır. Yazarın yaşamını geçirdiği Sudan ve İngiltere arasındaki gelgitleri devam etmiştir. Yazarın hayat hikayesinin romandaki Mustafa Said ve anlatıcının hayat hikayeleri ile benzerlik gösterdiğini ifade edebiliriz. Yazar-yetiştirdiği coğrafya ilişkisi açısından romana bakıldığında coğrafyanın esere doğrudan veya dolaylı olarak yansıdığını ifade edebiliriz.

Roman’da Doğu ve Batı arasındaki çatışma konu edilmiştir. Sömürülen ülkelerdeki halkın öfkesini ve bilinçaltındaki düşüncelerini Mustafa Said karakteri ile dile getirilmiştir. Romanın ana teması olan medeniyetler çatışması yanında Sudan toplumunda kadının konumu, gelenek ve göreneklerin üçüncü dünya ülkelerindeki etkisi gibi konular da işlenmektedir.

Romanın şahıs kadrosunda Mustafa Said başkahramandır. Olaylar ve mekânlar Mustafa Said’in hayatına göre şekillenmektedir. Mustafa Said’den sonra olayların içerisinde bizzat yer alan ve olayları okuyucuya aktaran anlatıcı ve Sudan kadınının geleneklere başkaldırısının sembolü olan Hüsna öne çıkan karakterlerdir. Kalabalık bir şahıs kadrosu bulunan eserde Doğu ve Batı medeniyetini temsil eden kahramanlar bulunmakta ve bu kahramanlar Mustafa Said ile olan ilişkileri çerçevesinde olay örgüsünde yer almaktadır.

Romandaki karakterlerin hikâyede üstlendikleri rol ile isimleri arasında uyum olduğu görülmektedir. Seçkin ve seçilmiş gibi anlamlara gelen başkahraman Mustafa Said’in ismi ve romandaki karakteri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Mustafa Said, milyonlarca Sudanlı çocuk arasından zekâsı ve yeteneği sayesinde seçilerek Avrupa’ya burslu olarak gitmiştir. İsim-karakter arasındaki uyuma, ismi güzellik anlamına gelen ve romandaki karakteri itibari ile etkileyici bir güzelliğe sahip olan Hüsna ve ismi deli veya meczup anlamına gelen ve romandaki karakteri itibari ile ancak

bu tür bir niteliğe sahip kişinin rolünü üstlenen Bintu Meczûb örnek verilebilir. Romandaki diğer isimler de incelendiğinde bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Romanda olaylar, olay örgüsünde yer alan kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcının dilinden anlatılmıştır. Olayları okuyucuya aktaran anlatıcı isimli karakter olmasına rağmen yer yer başkahraman Mustafa Said'in geçmişine yönelik okuyucuya verilen bilgiler Mustafa Said'in ağzından anlatılmaktadır. Kahraman, anlatıcı ve onun sahip olduğu bakış açısı, hikâye ve romanın dünyasında olup bitenleri anlatmada, bir insanın sahip olduğu veya olabileceği bilme, görme, duyma, yaşama imkânları ile sınırlıdır. Bu nedenle hâkim bakış açılı anlatıcı gibi her şeyi bilme, görme, duyma imkânından çok uzaktır. O, ilahi değil bütünüyle beşerdir. Dolayısı ile eserdeki olaylar anlatıcı ve Mustafa Said'in görebildiği ve idrak edebildiği ölçüde okuyucuya aktarılmıştır.

Mekân açısından esere baktığımızda, romanın *Mevsimu'l-Hicra ilâ's-Şemâl* adından da anlaşıldığı üzere olayların bir kısmı Güneyde bir kısmı ise Kuzeyde geçmektedir. İşgal edilen toprakları ile Güneyi, Sudan temsil ederken, Kuzeyi ise sömürgeci İngiltere temsil etmektedir. Yazar Sudan'daki romana sahnelik yapan mekanları, karakter-mekân uyumu açısından mükemmel bir şekilde romana dahil etmiştir.

Zaman faktörü açısından romanın *Mevsimu'l-Hicra ilâ's-Şemâl* ismi, romanın yapısal kurgusunda zamana ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Romanın isminde yer alan kuzey ve mevsim kelimeleri; romanın karakterlerinin, olaylarının ve yapısının zaman-mekân karakterli olduğunu ortaya koymaktadır. Sudan tarihinde meydana gelen olaylar ve zamanlar karakterler üzerinden dile getirilmeye çalışılmıştır. Mustafa Said'in doğum tarihi İngilizlerin Sudan'ı işgal tarihi ile aynıdır. Romanın kurgusunda geçen zaman ise Sudan'ın İngiliz sömürgesinden bağımsızlığını ilan ettiği süre ile yaklaşık aynıdır. Dolayısıyla romandaki zaman algısı ile gerçek tarihsel zaman uyum içerisinde işlenmiştir.

Romanının olay örgüsünün “tek zincirli olay örgüsü” olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Romandaki merkezi karakter Mustafa Said'e bağlı olarak tek kişi etrafında başlayıp gelişmekte olan olay örgüsünde herhangi bir dallanıp budaklanma söz konusu değildir. On bölümden oluşan eserin beşinci ve yedinci bölüm dışında diğer hiçbir

bölümünde olaylar müstakil bir şekilde gelişmemektedir. Romanın beşinci ve yedinci bölümünde gelişen olaylar spesifik niteliktedir ve romanda gelişen ana hadislerden uzaktır. Bu iki bölüm dışında diğer bölümler bir binayı oluşturan tuğla mesabesinde

Romanda anlatma-gösterme, diyalog, geriye dönüş, montaj, özetleme, mektup ve leitmotiv anlatım teknikleri kullanılmıştır.

Yazar, eserde ağırlıklı olarak fasih Arapçayı kullanmasının yanında Sudan lehçesini de kullanmıştır. Romanda dili etkili bir şekilde kullanan et-Tayyib Sâlih, zaman zaman yazarlığına gölge düşürecek gramer hataları yapmıştır.

Et-Tayyib Sâlih'in "Mevsimu'l-Hicra ile's-Şemâl" romanı modern ve post modern roman özellikleri kapsamında değerlendirildiğinde; modern veya post modern roman özelliklerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Mevsimu'l-Hicra ile's-Şemâl ile ilgili farklı boyutlarını alan çalışmalar bulunmakla birlikte, çalışmamız romanın kapsamlı bir edebi tahlili olduğundan diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Bu boyutuyla akademik ve entelektüel alanda yapılan çalışmalara önemli katkı sağlayacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm.

‘Abdulaziz, Said, *ez-Zemanu't-Trajidi fi'r-Rivâyeti'l-Mu'âsıra*, Birinci Baskı, Mektebetu Ancelû'l-Mısıryye, Kahire 1970.

‘Abdulkadir, Farûk, *min Evrâki Nihâyeti'l-Karni...Gurûbu Şemsi'l-Hulm*, Birinci Baskı, ed-Dâru's-Sekâfiyye li'n-Neşr, Kahire 2002.

‘Acûbe, Muhtâr, *el-Kıssatu'l-Hadise fi's-Sudan*, Birinci Baskı, Dâr't-Te'lif ve't-Terceme ve'n-Neşr, Hartûm 1972.

‘İsmet, Riyâd, *Hadâse ve Esale*, Birinci Baskı, Dârû'l-Fikr, Şam 2013.

“İsmu'l-Kâmil Muhtâr ‘Acûbe” <http://www.kataranovels.com/novelis>.

(16.02.2019/12.07).

Abâdî, Meryem - Esfahânî, Muhammed “Delâletü'l-Mekan fi Mevsimi'l-Hicra ile's-Şemâl”, İzââtü'n-Nakdiyye, S.7, Camiatü Esfahân, İran, 2012.

Abâza, Nizâr, el-Mâlih, *Muhammed Riyâd, İtmâmu'l-A'lâm*, Birinci Baskı, Dâr Sâdır, Beyrût 1999.

Acebu'l-Feya, Abdulmun'im, *Fî 'Avâlimi't-Tayyib Kırââtun Nakdiyye*, yyy. 2010.

Âdem, İsmail, “et-Tayyib Salih...Rivâyât Nakkalet Melâmihe's-Sudaniyyine ilâ'l-Âlem”, *Ceridetu's-Şarki'l-Evsât*, S. 11041, (19/02/2009).

Ahmed Câsim, Üsâme el-Kâriu ve'l-Âliyyâtü İntâcü't-Delâleti fi'l-Muhakkî'r-Rivâî Mevsimu'l-Hicra ile's-Şemâli Enmûzecen, Mecelletü'l-Ceyli'd-Dirâsâti'l-Edebiyyeti ve'l-Fikriyyeti, Lübnan, 2016.

Aktaş, Şerif, *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili -Teori ve Uygulama*, Berikan Yayınevi, Ankara 2015.

Aktaş, Şerif, *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yay, Ankara: 2015.

Arap Yazarlar Komisyonu, *et-Tayyib Salih 'Abgariyyu'r-Rivâyeti'l-'Arabiyye*, Dördüncü Baskı, Dârû'l-'Avde, Beyrût trz.

Asfûr, Câbir “Mevsimu'l-Hicra ile's-Şemâl, Tekâbulatü't-Tabiati ve'l-Vasf”, Mecelletü'l-Arabi, S. 564, el-Kuveyt, 2005.

Asfûr, Câbir Mevsimu'l-Hicra ile's-Şemâli'r-Rivâyeti ve't-Tekaniyyetu't-Tevâzî, Mecelletü'l-Arabî, el-Kuveyt, S. 563, 2005.

- Bahrî, Hasen, *Bunyetu's-Şekli'r-Ravâi*, Birinci Baskı, el-Merkezu's-Sekâfe, Beyrût 1990.
- Barthes, Roland, *Dersu's-Sîmyîlûlîciyâ*, 'Abdusselam b. Abdul'âlî (çev.), İkinci Baskı, ed-Dâru'l-Beyzâ el-Mağrib, Fas 1986.
- Bemûsî, Abdulkadir "Sünâiyyetü'r-Rücûleti ve'l-Unûseti fi Rivâyeti Mevsimi'l-Hicra ile's-Şemâl", *Mecelletü'l-Ceyli'd-Dirâsâti'l-Edebiyyeti ve'l-Fikriyyeti*, S. 17, Lübnan, 2016.
- Beslâme, Fârûk Sâlih, *Muhammed Zağlûl Selâm mea'n-Nakdi'l-Edebî ve'l-Belagati'l-Arabîyye*, Cerîdetü'r-Riyâd, Ümmü'l-Kurâ, Sayı: 1728, 17 Ekim 2015.
- Block, Lawrence, *er-Rivâye mine'l-Hibketi ilâ'r-Rivâyeti*, Sabrî Hasan (Çev.), Dâru'l-Cumhûriyyeti li's-Sahâfe, Mısır 2009.
- Bourner Roland, Quillet Réal, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, Hüseyin Gümüş (çev.), Kültür Bakanlığı Yayınları: 1085, Ankara 1989.
- Bûsaklabe, 'Âmî İlâd, *el-Vâkı'a ve'l-Hayâl fi Kıssati't-Tayyib Salih Dûma Veddu Hâmid*, *Mecelletu Meşârif*, S. 13, (1997-01-01).
- Bûtebek, İdris Mevsimu'l-Hicra ile's-Şemâl/Kirâetü li't-Tekallubâti, Doktora Tezi, Camiatu Fas, el-Mağrib, 2002-2003.
- Campbell, Robert, *A'lâmu'l-Edebu'l-Arabîyye'l-Mu'âsır-Siyerun Zatiyye*, Birinci Baskı, C. 2, Dâr Frantis Şitâyner, Beyrût 1996.
- Candârî, İbrâhîm, *el-Fedâu'r-Rivâyî 'inde Cübrân İbrâhîm Cübrân*, Dâru's-Şuûni's-Sekâfeti'l-'Âmme, Bağdat 2000.
- Câsim, Fâtıma 'İsa, *Ğâibu Tometi Fermân Rivâiyyen*, Birinci Baskı, Dâru's-Şuûni's-Sekâfeti'l-'Âmme, Bağdat 2004.
- Cibrîl, Talha, *'ala'd-Derbi mea't-Tayyib Salih Melâmihi min Sireti Zatiyye*, Birinci Baskı, Merkezu'd- Kâhire: Dirâsâti's-Sûdâniyye, Kâhire 1997.
- Cibrîl, Talha, "et-Tayyib Salih", *Cerîdetu Ahbâri'l-Yevm*, (05/03/2009).
- Cibrîl, Talha, "Seyebka et-Tayyib Salih Ümmete fi Kâtibi ve Kâtiben fi Ümmetin", *Cerîdetu'-Şarku'l-Avsat*, S.11041, (19/02/2009).
- Çetin, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, On Üçüncü Baskı, Öncü Kitap, Ankara 2013.
- Çetişli, İsmail, *Metin Tahliline Giriş/2- Hikâye- Roman- Tiyatro*, Dördüncü Baskı, Akçağ Yay., Ankara 2014.

- Ebâyezîd, Ali, “Mensî li’t-Tayyib Sâlih: El-Vakiu ve’l-Hayalü ve’s-Siretü”, *El-Kudsu’l-Arabi*, 6. Ekim 2013.
- Ebû Karce, Mekki, *Esvât fi’s-Sekâfeti’s-Sudâniyye*, İkinci Baskı, Dâru’s-Sahafe, yyy. 2014.
- Ebû Selîm, Muhammed, İbrâhîm, *Üdebâ ve ‘Ulemâ ve Müerrihûn fi Târîhi’s-Sûdân*, Birinci Baskı, Dâru’l-Cîl, Beyrût 1991.
- ed-Dab‘u, Mustafa, “İstirâtîciyyetu’l-Mekan”, *el-Hey’etu’l- ‘Âmme li Kusûri’s-Sekâfe*, Kâhire 1998.
- ed-Dirdîrî, Bâbekr el-Emîn, *Er-Rivâyetü Es-Sudaniyyetü el-Hadisetü, Dirasetün Tahliliyye, 1940-1975*, Birinci Baskı, El-Cezire, El-Hartum 2007.
- el-Ba‘lebekî, Munîr, *Mu‘cemu Elâmu’l-Mevrid*, Birinci Baskı, Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, Beyrût 1992.
- el-Bedevî, Ahmed, Muhammed, *et-Tayyib Salih Sîretu Kâtibin ve Nas*, İkinci Baskı, ed-Dâru’s-Sekâfi li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, Kâhire 2002.
- el-Beşir, Sadiyye “Esmâu Şahsiyyeti fi Mevsimi’l-Hicra ila’s-Şemâl”, *Dirasetün Lisaniyyetün Simyaiyye, Mecelletü Külliyyeti’l-Edêbi*, S. 4, Camiatu’s-Sudan, es-Sudan, 2012.
- el-Emîn ed-Dirdîrî, Bâbekr, *er-Rivâyetu’s-Sudâniyyetu’l-Hadîse-Dirâsatu Nakdiyye Tahliliyye min ‘Amm 1940-1970*, Birinci Baskı, Matba’atu Şeriketi’t-Temedduni’s-Sinâiyye, yyy. 1975.
- el-Fellah, Hulûd, “Ünvânu’l-Kitabi Lüğzün Mulağğam Yahtesiru’l-Madmun”, *Mecelletü’l-Arab*, S. 10734, (26. Ağustos 2017).
- el-Hasen, Osmân, *Muhammed et-Tayyib Salih...er-Racul ve Fikruhu*, Birinci Baskı, Matba’atu Akâdemiyyeti’l-‘Ulûmi’t-Tıbbiyye, Hartûm 2002.
- el-Havvârî, Muhammed, *E’lâmu’l-Edebi’l-Arabi el-Muâsır*, Birinci Baskı Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, yyy. trz.
- el-Havvârî, Muhammed, *Elâmu’l-Edebu’l-‘Arabîye’l-Mu‘âsır (Tercume Hakikiyye li 50 Şahsiyye Edebiyye)*, Birinci Baskı, Dâru’l-Kutubu’l-‘İlmiyye, Beyrût 2017.
- el-Kevnî, “Rıdvân eyyühe’l-Fârisu’l-Esmer”, S. 47, (01/03/2009)
- el-Mevdun, Hasen, *el-Kitâbe ve’t-Tahavvul fi’s-Serdi’l-‘Arabîye’Cedîd*, Vekâletu’s-Sehâfeti’l-‘Arabiyye, Kahire 2015.

- el-Umriyyi, Suad Cedeliyyetü'ş-Şarki ve'l-Ğarbi fi Rivâyeti Mevsimi'l-Hicra ile'ş-Şemâl, Master Tezi, Camiatu'l-Arabi b. Mihedî, el-Cezâir, 2016.
- Emel Kefeli, Anlatım Tekniği Olarak Mektup, Kitabevi, İstanbul 2002.
- Emîn, Celâl, "Hikmetu't-Tayyib Salih", *Mecelletu'l-Hilâl*, S. 7, (01/07/2005).
- en-Nessâc, Seyyid Hamid, *Bânûrâmâ'r-Rivâyeti'l-Arabiyyet'l-Hadîse*, Birinci Baskı. Dâru Ğarîb li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Kahire 2017.
- en-Nûr, Abdurrahman, *Et-Tayyib Sâlih, Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl; Takvîmun Akdiyyun-Edebî*, Üçüncü Baskı, yyy. 2016.
- es-Sâdık, Fâtima, *et-Tevâsulu'l-Luğavî ve Vezâifu 'Ameliyyeti'l-İttisâl*, Mecelltu'l-Asâr, Seyyidî Belabbâs Üniversitesi, S. 28, Cezair 2017.
- es-Sefâri, Fevziyyetü "Ezimmetü'l-Ecyâl fi'r-Rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-Muâsireti, Dirâsetü fi Rivâyeti Mevsimu'l-Hicra ile'ş-Şemâli, Müessesetü Abdu'l-Kerim b. Abdullah, Tûnus, 1980.
- es-Seyyîd, Halîd Rebî', "Mecmû'a Muhtârâtu't-Tayyib Salih", *Ceridetü'r-Riyâd*, S. 13835, (11/05/2006).
- et-Tayyib, 'Abdullah, el-A'hâciyyu's-Sudâniyyu, Beşinci Baskı, Matba'atu Câmi'ati'l-Hartûm, Hartûm 2008.
- et-Tayyib, Hasen Ebşer, "et-Tayyib Salih Rivâiyyen ve Şâ'iren ve Mubdi'en", *Mecelletu İbdâ'ı*, S. 9-10, (01/09/2009).
- et-Tayyib, İsmâil, *el-A'malu'l-Kâmiletu li't-Tayyib Sâlih*, Dâru's-Sâk, Beyrût trz.
- et-Tu'ân, Subhî, *Bunyetu'n-Nassi'l-Kübrâ*, C:23, Mecelletu 'Âlemi'l-Fikr, Kuveyt 1994.
- Fuâd Şeyhuddin, "Atâ, Musteveyâtu'l-Luga fi Mevsimu'l-Hicra ila'ş-Şemâl", *Mecelletü's-Sekâfeti es-Sudaniyye*, S: 41, (Ekim 2010).
- Gail, Richard, "İzen Mâ ez-Zemen?" Hâlide Hâmid (çev.), *Mecelletu'l-Mevkifi's-Sekâfi*, S. 29, (2000).
- Gâzi, Halid Muhammed, et-Tayyib Salih...Siretu ve Şehâdâtu min Muhattâtu'l-'Umr, Birinci Baskı, Vekaletu's-Sahafati'l-'Arabiyye, Kâhire 2015.
- Ğays, Seyyit, *Fenniyyetü'l-Kitâbeti'l-Edebiyye*, Atlas li'n-Neşr ve'l-İntâci'l-İ'lâmi, el-Cîze 2017.
- Halîl Ahmed Halîl, *Mevsû'a A'lâmi'l-'Arabi'l-Mübde'in fi Karni'l-'İşrîn-2*, Birinci Baskı, el-Müessetuu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrût 2001.

- Hanefî Kessab, Muhammed “Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâl Avdeti’l-Mahzum”, Mecelletü’l-Mevkıfî’l-Edebi’l-Elektironiyyedi, İttihadül’l-Küttabi’l-Arabi, Dımaşk, S. 11, Mart 1974.
- Hasen, Bahrâvî, *Bünyetu’ş-Şekli’r-Revâi: el-Fedâu, ez-Zeman, ek-Mekân*, Birinci Baskı, ed-Dâru’l-Beyzâ, yyy. 1990.
- Hasev, Ahmed, “Et-Tayyib Salih Hel Ekulu Vedâen, Mecelletu Fikr ve Fenn”, S. 91, (01/06/2009).
- Hawthorn, Jeremy, *Roman Analizi*, Ufuk Köse, Özge Gümüş, Özcan Bayrak (çev.), Birinci Baskı, Kesit Yay., İstanbul 2014.
- <http://www.hashmab.net/page134.html>. (16.02.2019).
- İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, c. II, Dâru’s-Sâdır, Beyrût 2010.
- Karabulut, Mustafa, “Yusuf Atılgan’ın ‘Aylak Adam’ Romanında Anlatım Teknikleri”, *Turkish Studies*, Volume: 7/1, (Winter 2012).
- Kâsım, Sîza, *Binâu’r-Rivâye; Dirâse Mukârene li Sülâsiyyeti Necîb Mahfûz*, Birinci Baskı, el-Hey’etu’l-Mısriyyetu’l-‘Âmme li’l-Küttâb, Kahire 2004.
- Kerem, Yusuf, *Târîhu Felsefeti’i-Hadîse*, Beşinci Baskı, Dâru’l-Me’ârif, Kâhire 1986.
- Koç, C. Turgut, “*Et-Tayyib Sâlih ve Romancılığı*”, SÜSBE Yayınlanmamış DR Tezi, Konya 2004.
- Mahmûd, Si Ahmed, *el-Luğatu ve Husûsiyyetuhâ fî’r-Rivâyetî*, Mecelletu’l-Akâdemiyyeti li’d-Dirâseti, Hasîba Benbûali Üniversitesi, S. 19, Cezâir 2018.
- Mekkî, Ahmed, *Muhtârât mine’l-Kıyasi’Kasîra fî 18 Beleden ‘Arabiyyen*, Birinci Baskı, Merkezu’l-Ahrâm li’t-Terceme ve’n-Neşr, Kahire 1993.
- Mendilow, A.A., *Ez-Zeman ve’r-Rivâye*, Bekir ‘Âbbas, Dâr’s-Sadr (çev), Birinci Baskı, Beyrût 1997.
- Misbâh, Munîre, *Hivârât ve İşrâgât fî Nısfî Karni mine’-Siyâseti ve’l-Fikr ve’l-Edeb ve’l-Fenn*, Birinci Baskı, el-Müessestu’l-‘Arab li’d-Dâr ve’n-Neşr, yyy 2004.
- Muhamed eş-Şeyh, Eş-Şeyh el-İnsanü ve’t-Tahlilu’l-Faili –Tahlilü’ş-Şahsiyyeti’s-Sudaniyyeti min Hilâli Mevsi’l-Hicra ile’ş-Şemâl ve Ursu’s-Zeyn, Dâru’l-Vad, el-Hartum, 1989.
- Muhammed ‘Ali İbrahim et-Tâi, *el-İstiâratu fî’l-Hadîsi’n-Nebevîyyi’ş-Şerîf (Sahîhu’l-Buhârî)*, Birinci Baskı, Dâr’l-Kutubu’l-‘İlmiyye, Beyrût 2014.

- Muhammed Abdurrahim, Abdurrahim “eş-Şeklü ve’r-Remzü fi Rivâyeti Mevsimi’l-Hicra ila’ş-Şemâl, Dirasatün fi’r-Rivâyeti’l-Arabiyye, Darul Hakika, 1. Baskı, 1990.
- Muhammediyye, Ahmed Saîd, ‘*Abkariyyu’r-Rivâyeti’l-‘Arabiyye*, Dördüncü Baskı, Dâru’l-‘Avde, Beyrût 1984.
- Murad, Mezâş Tecelliyyatü’s-Sirai’l-Hadari fi Rivayeti Mevsimi’l-Hicra ile’ş-Şemâl, Mecelletü İşkalat fi’l-Lügati ve’l-Edeb, S. 1, el-Cezair, 2012.
- Murtâd, Abdulmelik, *Fî Nazariyyeti’r-Rivâye*, Dâru’l-Ğarb li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, Vahrân 2005.
- Mûsa, Fatıma, “‘Usfuru mine’l-Cunûb ev ‘Âlemu’t-Tayyib Salih”, *Mecelletu’l-Mecelle*, S. 164, (01/08/1970).
- Nimet, Recâü Sırâi’l-Mekhûr mea’s-Sultati, Dirasetü fi’t-Tahlîli’n-Nefsî li Rivâyeti Mevsimu’l-Hicra ile’ş-Şemâli, Beyrût, el-Merkezü’s-Sekâfi’l-Arabî, 1986.
- Osmân, Bedrî, *Binâu’ş-Şahsiyyeti’r-Reisiyye fî Rivâyât Necîb Mahfûz*, Birinci Baskı, Dâru’l-Hadâse hi’t-Tibâ’a ve’n-Neşr ve’t-Tevzî’ı, Beyrût 1986.
- Saîd, Fevziyye, “Eş-Şahsiyyât fi Rivâyeti ‘Ursu’z-Zeyn”, *Mecelletu’l-Hayâtu’l-Sekâfiyye*, S. 202, (01/04/2009),
- Salih, et-Tayyib, ‘*Ursu’z-Zeyn*, Daru’l-‘Avde, Beyrût 1988.
- Salih, et-Tayyib, “Maryûd”, *Mecelletu’l-Dûha*, S. 10, (01/10/1977).
- Salih, et-Tayyib, “Maryûd”, *Mecelletu’l-Dûha*, S. 7, (01/07/1977).
- Salih, et-Tayyib, “Maryûd”, *Mecelletu’l-Dûha*, S. 8, (01/08/1977).
- Salih, et-Tayyib, “Maryûd”, *Mecelletu’l-Dûha*, S. 9, (01/09/1977).
- Salih, et-Tayyib, “Maryûd”, *Mecelletu’l-Hilâl*, S. 1, (01/01/1977).
- Salih, et-Tayyib, “Maryûd”, *Mecelletu’l-Hilâl*, S. 12, (01/12/1976).
- Salih, et-Tayyib, “Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl”, *Mecelletu’l-Hivâr*, S. 24-25, (01/12/1966).
- Salih, et-Tayyib, *Benderşâh: Day’u’l-Beyt*, Birinci Baskı, Dâru’l-Cîl, Beyrût 1997.
- Salih, et-Tayyib, *Benderşâh: Day’u’l-Beyt*, Birinci Baskı, Dâru’l-Cîl, Beyrût 1997.
- Salih, et-Tayyib, *Dûmetü Vudd Hâmid*, Beyrût; Dâru’l-Cîl, Tsz.
- Salih, et-Tayyib, *Maryûd*, Birinci Baskı, Daru’l-Cîl, Beyrût 1997.
- Salih, et-Tayyib, *Mevsimu’l-Hicra ila’ş-Şemâl*, Dâru’l- ‘Ayn li’n-Neşr, İskenderiye tsz.

- Salih, Tayeb, Kuzeye Göç Mevsimi, Adnan Cihangir(çev.), Birinci Baskı, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2011.
- Selâm, Muhammet Zağlul, *el-Kıssa fi'l-Edebi'Sûdânîyyi'i-Hadis*, Me'hadu'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye, yyy 1970.
- Stevick, Philip, *Roman Teorisi*, Sevim Kantarcioğlu (çev.), Gazi Üniversitesi Yay, Ankara 1988.
- Süleymân, Muhammed Abdullah, “et-Tayyib Sâlih ve'l-İmtâ'u'r-Rivâf fi Mensî, *el-Lugatu'l-'Arabiyye Sâhibetu'l-Celâle*, http://www.arabiclanguageic.org/view_page.php?id=6233, (16.02.2019/04:08).
- Şahsiyyâtu Filistiniyye Küttâb ve Üdebâ*,
https://alqudslana.com/index.php?action=individual_details&id=594.
(10/03/2019/ 22.19).
- Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları I*, On Üçüncü Baskı, Ötüken Yay., İstanbul 2015.
- Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1989.
- Tepebaşı, Fatih, *Roman İncelemesine Giriş*, Çizgi Yay, Konya 2012.
- Zağlûl, Muhammed, *Dirâsât fi'r-Rivâyeti's-Sudaniyyeti'l-Hadîse (Usûluhâ-İtticahâtuhâ-E'lamuhâ)*, Birinci Baskı, Münşetu'l-Me'ârif, İskenderiye 1973.

ÖZGEÇMİŞ

- Adı Soyadı : Anas MSLM
- Doğum Yılı ve Yeri : 1985-Rakka-Suriye
- Eğitim Durumu
- Lisans Öğrenimi : Halep Üniversitesi-2012
- Yabancı Dili : Türkçe-İngilizce
- Bilimsel Faaliyetleri : Netekellem el- Arabiyyete'l Hadise-I, Netekellem el- Arabiyyete'l Hadise-II, Cantaş Yayınları 2014, Modern Metinlerle Arapça Dil Sınavlarına Hazırlık I, Akdem Yayınları 2018.
- İş Deneyimi : 2013 yılından itibaren Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutmanlık.

İletişim

E-Posta Adresi:enes.muslim@hotmail.com